

ISSN 2081-5913

**M
Y
Ś
L**

**EKONOMICZNA
i
POLITYCZNA**

2(69)2020

Uczelnia Łazarskiego

MYŚL EKONOMICZNA I POLITYCZNA

MYŚL EKONOMICZNA I POLITYCZNA

2(69) 2020

DOI: 10.26399/meip.2(69).2020

Uczelnia Łazarzkiego

RADA PROGRAMOWA / ADVISORY BOARD

Przewodniczący Rady Programowej: prof. zw. dr hab. Józef M. Fiszer
prof. dr hab. Andrzej Antoszewski, Uniwersytet Wrocławski (University of Wrocław)
dr hab. Wojciech Biełkowski, Uczelnia Łazarskiego (Lazarski University)
prof. dr hab. Tadeusz Bodio, Uniwersytet Warszawski (University of Warsaw)
prof. dr hab. Paweł Chmielnicki, Uniwersytet Rzeszowski (University of Rzeszów)
dr Jens Boysen (Technische Universität Chemnitz)
dr Nathaniel Copey (Aston University)
dr Małgorzata Gałązka-Sobotka, Uczelnia Łazarskiego (Lazarski University)
prof. dr Fatima Arib (Cadi Ayyad University)
prof. dr hab. Svetlana P. Glinkina (Institute of Economy of Russian Academy of Sciences)
prof. dr hab. Krystyna Iglicka-Okólska, Uczelnia Łazarskiego (Lazarski University)
prof. dr hab. Natalia V. Kulikova (Lomonosov Moscow State University)
dr hab. Krzysztof Łazarski, Uczelnia Łazarskiego (Lazarski University)
dr hab. Daria Nałęcz, Uczelnia Łazarskiego (Lazarski University)
prof. dr hab. Bogdan Szlachta, Uniwersytet Jagielloński (Jagiellonian University)
prof. dr Anna Phirtskhalashvili (Grigol Robakidze University)
prof. dr hab. Ana Yetano Sánchez de Muniaín (University of Zaragoza)

KOLEGIUM REDAKCYJNE / EDITORIAL BOARD

Adrian Chojan, redaktor naczelny (editor-in-chief)
Krzysztof Beck, zastępca redaktora naczelnego (deputy editor-in-chief), Mateusz Kuliński, sekretarz (secretary)
Andrzej Podraza, członek (member), Zdzisław Puślecki, członek (member), Krzysztof Szewior, członek (member)
Janusz J. Węc, członek (member), Konstanty A. Wojtaszczyk, członek (member)

REDAKTOR NAUKOWY

dr Adrian Chojan

REDAKTORZY JĘZYKOWI / COPY EDITORS

Natallia Artsiomenka – język białoruski, język rosyjski (Belarusian language, Russian language)
Grzegorz Butrym – język angielski (English language), Martin Dahl – język niemiecki (German language)
Adam Figurski – język angielski (English language), Ostap Kushnir – język ukraiński (Ukrainian language),
Elwira Stefańska – język rosyjski (Russian language)

REDAKTORZY STATYSTYCZNI / STATISTIC EDITORS

Wojciech Biełkowski, Paweł Najechalski

REDAKTORZY DZIEDZINOWI / SUBJECT EDITORS

nauki ekonomiczne (economics) – prof. dr hab. Dariusz K. Rosati
nauki polityczne (political science), stosunki międzynarodowe (international relations),
europeistyka (European studies) – prof. dr hab. Józef M. Fiszer, nauki prawne (law) – prof. dr hab. Zbigniew Lasocik
finanse i bankowość (finance and banking) – dr Piotr Stolarczyk, statystyka (statistics) – dr Krystyna Bąk
nauki o zarządzaniu (management) – prof. dr hab. Jerzy Kisielnicki

RECENZENCI ZAGRANICZNI / FOREIGN REVIEWERS

Jens Boysen, Niemcy (Germany), Nathaniel Copey, Wielka Brytania (Great Britain)
Marcin Kazimierczak, Hiszpania (Spain), Natalia V. Kulikova, Federacja Rosyjska (Russian Federation)
Douglas E. Selvage, Stany Zjednoczone (United States of America)

REDAKTOR PROWADZĄCY / EXECUTIVE EDITOR

Dorota Koprońska

TŁUMACZENIE I WERYFIKACJA JĘZYKOWA / TRANSLATION AND COPY EDITING

Grzegorz Butrym, Elwira Stefańska

KOREKTA / PROOFREADING

Joanna Klos

Wersją pierwotną czasopisma jest wersja papierowa.
The original version of the journal is the printed version.

Pełne teksty artykułów wraz ze spisem treści i streszczeniami w językach: polskim, angielskim i rosyjskim są zamieszczone na stronie internetowej (Full texts of the articles along with the table of contents and Summaries in Polish, English and Russian are published online under URL):

<https://mysl.lazarski.pl/pl/numery-online/archiwum/>
oraz w bazie BazEkon, dostępnej poprzez Wirtualną Bibliotekę Nauki
(as well as in BazEkon service available via Virtual Library of Science): <http://vls.icm.edu.pl/>
i na serwerze Biblioteki Głównej Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie
(and the Cracov University of Economics server): bazekon.uek.krakow.pl

Uwzględnione w (Indexed by): Index Copernicus International: <https://journals.indexcopernicus.com/search/form?search=My%C5%9B1%20Ekonomiczna%20i%20Polityczna>

Arianta: <http://www.arianta.pl/>

ERIH PLUS: <https://dbh.nsd.uib.no/publiseringskanaler/erihplus/periodical/info.action?id=489041>

Copyright © by Uczelnia Łazarskiego, Warszawa 2020

ISSN 2081-5913

Mysł Ekonomiczna i Polityczna (online): ISSN 2545-0964, <https://mysl.lazarski.pl>

Oficyna Wydawnicza Uczelni Łazarskiego

02-662 Warszawa, ul. Świeradowska 43

tel. (22) 54-35-450

www.lazarski.pl

e-mail: wydawnictwo@lazarski.edu.pl

Opracowanie komputerowe, druk i oprawa (DTP, printing and binding):

Dom Wydawniczy ELIPSA

ul. Inflancka 15/198, 00-189 Warszawa

tel. 22 635 03 01, e-mail: elipsa@elipsa.pl

SPIS TREŚCI

Od Redakcji	9
-------------------	---

ARTYKUŁY I STUDIA

Tomasz Gardziński, Andrzej Łabenda

Spółdzielnia socjalna jako dynamicznie powstające przedsiębiorstwo społeczne	11
--	----

Natalia Wilczewski, Magdalena Bryk

Zróżnicowanie geograficzne polskiego handlu zagranicznego i wpływ pandemii COVID-19	34
---	----

Gia Zoidze

Georgian Agro-Sphere Development Priorities and Ways of Carrying Out Some Improvements	55
--	----

Dorota Śmigielska

Realizacja i skutki programu „Rodzina 500+” w Polsce	72
--	----

Maciej Przemysław Smolarek

Spojrzenie na chiński rynek dzieł sztuki w drugiej dekadzie XXI wieku	90
---	----

RECENZJE I SPRAWOZDANIA

Jan Koleśnik, <i>Bankowe ryzyko systemowe, Źródła i instrumenty redukcji</i> , Difin SA, Warszawa 2019, ss. 422 (Piotr Stolarczyk)	113
---	-----

Prospołeczność w życiu społeczno-gospodarczym XXI wieku – sprawozdanie z konferencji (Jacek Brdulak, Ewelina Florczak) ...	117
--	-----

Noty o Autorach	124
-----------------------	-----

CONTENTS

Editorial	9
-----------------	---

ARTICLES AND STUDIES

Tomasz Gardziński, Andrzej Łabenda

Social cooperative as a dynamically developing social enterprise	11
---	----

Natalia Wilczewski, Magdalena Bryk

Geographical differentiation of the Polish foreign trade and the impact of the COVID-19 pandemic	34
---	----

Gia Zoidze

Georgian Agro-Sphere Development Priorities and Ways of Carrying Out Some Improvements	55
---	----

Dorota Śmigielska

Implementation and effects of the “Family 500+” programme in Poland	72
--	----

Maciej Przemysław Smolarek

A look at the Chinese art market in the second decade of the 21st century	90
--	----

REVIEWS AND REPORTS

Jan Koleśnik, *Banking systemic risk: sources and reduction
instruments*, Difin SA, Warszawa 2019, pp. 422

(Piotr Stolarczyk)	113
--------------------------	-----

Pro-social behaviour in the socioeconomic life of the 21st century:

conference report (Jacek Brdulak, Ewelina Florczak)	117
---	-----

Notes on the authors	125
----------------------------	-----

OD REDAKCJI

Przekazujemy Państwu drugi w 2020 roku numer kwartalnika „Myśl Ekonomiczna i Polityczna”. Składa się on z dwóch części – pierwsza obejmuje artykuły naukowe, druga zaś recenzje prac naukowych i sprawozdania z konferencji naukowych. Zakres merytoryczny tych artykułów wpisuje się w podstawowe założenia czasopisma, w których wiedza ekonomiczna i społeczno-gospodarcza łączy się z problematyką międzynarodową. W niniejszym numerze znajdziemy także debiuty publikacyjne studentów Wydziału Ekonomii i Zarządzania Uczelni Łazarskiego.

Pierwszą część otwiera artykuł Tomasza Gardzińskiego i Andrzeja Łabendy pt. „Spółdzielnia socjalna jako dynamicznie powstające przedsiębiorstwo społeczne”. W obliczu problemów społeczno-gospodarczych, jakie będzie generować pandemia COVID-19, autorzy tego opracowania są zdania, że spółdzielnia socjalna jako przedsiębiorstwo społeczne stanowi podmiot wyřęczający państwo w mierzeniu się z takimi zagadnieniami jak bezrobocie, bezdomność czy niepełnosprawność.

Drugi artykuł, autorstwa Natalii Wilczewski i Magdaleny Bryk, dotyka ważnych aspektów handlu zagranicznego oraz potencjalnego wpływu na niego epidemii koronawirusa. Autorki doszły do wniosku, że Polska osiąga dobre wyniki eksportu dzięki sukcesywnie zwiększającemu się geograficznemu zróżnicowaniu kierunków ekspansji handlu. Twierdzą jednak, że pandemia przyczyniła się do znacznego osłabienia polskiego handlu zagranicznego. W dłuższym okresie przed dużym wyzwaniem stoją zwłaszcza importerzy, wskutek wyraźnego osłabienia się złotego względem innych walut używanych powszechnie do rozliczeń w handlu zagranicznym.

W trzecim artykule, autorstwa Gia Zoidzego, ujęta jest analiza problemów sektora rolnego Gruzji oraz konceptualny model ich eliminacji, który opiera się na określonych założeniach jakościowych i łączy idee zawarte w szerokiej koncepcji. Jest to o tyle istotne, że współcześnie sektor rolniczy Gruzji boryka się z wieloma trudnościami.

W kolejnym artykule Dorota Śmigielska analizuje realizację i skutki programu „Rodzina 500+” w Polsce. Według autorki, choć program ten ma odwrócić obserwowany od kilku lat spadek liczby urodzeń oraz poprawić warunki życia najbiedniejszych rodzin, to jednak dane statystyczne pokazują, że pomimo ambitnych założeń dodatek 500+ nie przyczynił się do poprawy sytuacji demograficznej kraju i finansowej rodzin.

W piątym artykule Maciej Smolarek ukazuje interesujące zagadnienie chińskiego rynku dzieł sztuki w drugiej dekadzie XXI wieku. Zdaniem autora rynek ten rozwija się obecnie w stałym tempie, zajmując silną trzecią pozycję na świecie. Niewiele jest krajów, które pod względem bogactwa działalności artystycznej mogłyby konkurować z Chinami, jednym z największych państw źródłowych dóbr kultury na świecie i zarazem jednym z największych rynków dzieł sztuki.

Ten numer „Myśli Ekonomicznej i Politycznej” zamyka recenzja Piotra Stolarczyka poświęcona bankowemu ryzyku systemowemu oraz sprawozdanie przygotowane przez Jacka Brdulaka i Ewelinę Florczak z konferencji nt. „Prospołeczność w życiu społeczno-gospodarczym w XXI wieku” zorganizowanej na Uczelni Łazarskiego 26 listopada 2019 roku.

Życzymy wszystkim przyjemnej lektury oraz zachęcamy do współpracy z naszą Redakcją i z Uczelnią Łazarskiego, jedną z najlepszych szkół wyższych w Polsce.

dr Adrian Chojan
Redaktor Naczelny

A R T Y K U Ł Y I S T U D I A

Tomasz Gardziński*, Andrzej Łabenda**

SPÓŁDZIELNIA SOCJALNA JAKO DYNAMICZNIE POWSTAJĄCE PRZEDSIĘBIORSTWO SPOŁECZNE

DOI: 10.26399/meip.2(69).2020.08/t.gardzinski/a.labenda

WPROWADZENIE

Gdy słyszymy o osobach bezrobotnych, w kryzysie bezdomności, z niepełnosprawnością czy wykluczonych, myślimy – odwołując się do swojego humanizmu – że potrzebują one pomocy lub że trzeba im pomóc. Nie możemy przy tym zapominać, że każdy/każda z nas nie z własnej winy może dołączyć do grona tych osób. Gdyby przydarzyła nam się np. niepełnosprawność, szybko uświadomilibyśmy sobie, czy byliśmy od takiej ewentualności ubezpieczeni. A jeśli tak, to czy na pewno w wystarczającym stopniu oraz czy polityka społeczna państwa jest odpowiednia, skoro transfery socjalne nie trafiają w pierwszej kolejności do najbardziej potrzebujących, lecz do jak najszerzych grup społecznych, które stają się w ten sposób elektoratem. Taka wersja społecznej gospodarki rynkowej, zamiast łagodzić napięcia społeczne, stwarza je, pomijając główne założenie, czyli priorytetowe wsparcie wykluczonych z konkurencyjnej gry rynku. Problem bezdomności, pomimo obietnic taniego budownictwa mieszkaniowego z udziałem państwa, nie został rozwiązany, a zapaść demograficzna i bieda powiększają się pomimo transferów socjalnych. Jak podaje GUS, w roku 2018 w porównaniu do

* Tomasz Gardziński – mgr, wykładowca Uczelni Łazarskiego, kierownik ds. klientów kluczowych w FCA Sp. z o.o., e-mail: tomasz.gardzinski@lazarski.pl; ORCID: 0000-0001-8491-187X

** Andrzej Łabenda – student studiów magisterskich na Wydziale Ekonomii i Zarządzania Uczelni Łazarskiego, członek Koła Naukowego Gospodarki Społecznej na Uczelni Łazarskiego, e-mail: alabenda@interia.eu

2017 mieliśmy do czynienia ze wzrostem ubóstwa skrajnego z 4,3 do 5,4 proc.¹, a w tym samym czasie liczba urodzeń zmniejszyła się o 14 tys. w stosunku do roku poprzedniego². Natomiast bezrobocie, mniejsze w wyniku obniżenia wieku emerytalnego, co zalicza się na koszt przyszłych pokoleń, obecnie również rośnie nieubłaganie w wyniku pandemii z 5,4 proc. w marcu do 5,8 proc.³ w kwietniu bieżącego roku⁴. Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej szacowało je na 6 proc. na koniec maja⁵, a w mediach ekonomiści wieszczą, że z końcem roku możemy się spodziewać nawet dwucyfrowego bezrobocia. Aby zatem uniknąć dyskrecjonalnych działań rządzących wynikających z wykluczenia słabszych jednostek z gry rynkowej, państwo powinno stwarzać również ramy prawne charakterystyczne dla ładu kooperacyjnego panującego w przedsiębiorczości społecznej⁶, które umożliwią słabszym obywatelom podjęcie działań w ramach samopomocy i wzięcie odpowiedzialności za swój los, zanim zwrócą się o pomoc do państwa. Zasada subsydiarności jest także jedną z ważniejszych zasad regulujących funkcjonowanie polityki społecznej w koncepcji społecznej gospodarki rynkowej⁷. Szansą na poprawę sytuacji jest przyjęcie ustawy o przedsiębiorstwie społecznym. Oprócz tego stawiamy tezę, że spółdzielnia socjalna poprzez swą dynamikę jako jeden z podmiotów ekonomii społecznej o wspólnej misji z potencjalnym przedsiębiorstwem społecznym może stanowić realne antidotum na powyższe problemy społeczno-gospodarcze.

¹ GUS, *Różne oblicza ubóstwa w Polsce w 2015 r. i 2018 r. na podstawie Badania spójności społecznej*, https://stat.gov.pl/rozne_oblicza_ubostwa_w_polsce_w_2015_i_2018_bss.pdf, dostęp 18.04.2020.

² *Ibidem*.

³ GUS, *Stopa bezrobocia rejestrowanego w latach 1990–2020*, <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/rynek-pracy/bezrobocie-rejestrowane/stopa-bezrobocia-rejestrowanego-w-latach-1990-2020,4,1.html>, dostęp 15.06.2020.

⁴ Zastrzeżenia budzi to, że nie są brane pod uwagę prozaiczne powody dość niskiego przyrostu bezrobocia – część bezrobotnych mogła się po prostu nie zarejestrować, ponieważ zostali w domu z powodu pandemii albo dlatego, że urząd pracy był zamknięty lub nie chcieli rejestrować się zdalnie.

⁵ G.J. Leśniak, *MRPiPS: Szacowana stopa bezrobocia w maju wyniosła 6 proc.*, Prawo.pl, <https://www.prawo.pl/kadry/bezrobocie-maj-2020-roku-wedlug-mrpips,500854.html>, dostęp 21.06.2020.

⁶ T. Gardziński, *Przedsiębiorstwo społeczne szansą rozwiązywania problemów regionów*, „Kwartalnik Celny” 2016, nr 1/2, s. 34.

⁷ M. Dahl, B. Piskorska, P. Olszewski (red.), *Europejskie doświadczenia z demokracją i gospodarką rynkową. Przykład dla Ukrainy*, Instytut Studiów Politycznych PAN–Dom Wydawniczy Elipsa, Warszawa 2015, s. 69.

1. EKONOMIA SPOŁECZNA – GENEZA

Określenie „ekonomia społeczna” pojawiło się po raz pierwszy we Francji na początku XIX wieku, jednak jej źródła wywodzą się z najstarszych form stowarzyszeń. Historycznie ekonomia społeczna powiązana jest z bractwami, stowarzyszeniami i spółdzielniami, których systemy wartości i zasady postępowania znajdują odbicie we współczesnym znaczeniu tego pojęcia. Zbiorowe fundusze pomocowe tworzone były już w starożytnym Egipcie, z kolei w starożytnej Grecji istniały towarzystwa o charakterze religijnym i samopomocowym (np. zajmujące się i gwarantujące swoim członkom rytualne pochówki). W Rzymie u schyłku republiki powstawały samopomocowe zrzeszenia rzemieślników (*collegia, sodalitates*) kontrolowane przez władze państwowe. W średniowiecznej Europie duch stowarzyszeniowy był kultywowany w opactwach, konwentach, domach weteranów i samotniach. W czasach nowożytnych, w XVIII-wiecznej Anglii, a później w całym świecie anglosaskim rozwijały się towarzystwa pomocowe (*friendly societies*)⁸, mające zapewnić członkom zasiłki na wypadek choroby lub śmierci. Również na kontynencie powstawały liczne stowarzyszenia bądź bractwa tworzone na bazie idei współpracy i wzajemności. Często inspirowane różnymi ideologiami, same również stawały się miejscem narodzin i kultywowania nowych idei, przykładem czego może być wolnomularstwo. Dramatyczne konsekwencje społeczne przemian XIX wieku, wynikających z rewolucyjnych zmian w technologii wytwarzania, spowodowały rozkwit socjalizmu zarówno stowarzyszeniowego, który ze względu na poniesione fiasko określono później mianem utopijnego, jak i kolektywnego w wersji marksistowskiej. Zmiany te spotkały się również z reakcją społeczną myśli chrześcijańskiej, czego zwieńczeniem jest encyklika papieaska Leona XIII *Rerum novarum* z 1891 roku głosząca prymat godności ludzkiej (personalizm) oraz wartości moralnych w ogólności nad zyskiem ekonomicznym. Ideologia ta następnie dała początek nurtowi chrześcijańskiej demokracji. W obliczu z jednej strony „dzikiego kapitalizmu”, a z drugiej strony socjalizmu zaczęto zwracać uwagę na inne formy organizacyjne, takie jak spółdzielnie. Między innymi papież Pius XI w roku 1931 w encyklice *Quadragesimo anno* wymienił je jako ważne instytucje dla robotników, rzemieślników, rolników⁹. Wtórował

⁸ J. Defourny, P. Develtere, *Ekonomia społeczna: ogólnościowy trzeci sektor*, [w:] J.J. Wygnański (red.), *Antologia kluczowych tekstów. Przedsiębiorstwo społeczne*, FISE, Warszawa 2008, s. 17.

⁹ A. Piechowski, *Gospodarka społeczna i przedsiębiorstwo społeczne w Polsce. Tradycje i przykłady*, [w:] E. Leś (red.), *Gospodarka społeczna i przedsiębiorstwo społeczne. Wprowadzenie do problematyki*, WUW, Warszawa 2008, s. 28.

mu w 1961 roku papież Jan XXIII w encyklice *Mater et magistra*, a Jan Paweł II podkreślał zasadnicze znaczenie spółdzielczości w encyklice *Centesimus annus*.

Spółdzielczość *sensu stricto* zaistniała już w średniowieczu, kiedy uboższe klasy społeczne wspólnie broniły się przed lichwą i ratowały wzajemnie od biedy. Jednak za właściwy początek nowoczesnej spółdzielczości uważa się zorganizowanie w 1844 roku przez robotników w Rochdale w Wielkiej Brytanii spółdzielni o nazwie Stowarzyszenie Sprawiedliwych Pionierów¹⁰. Kolejnymi znanymi pionierami bankowej spółdzielczości chroniącej przed lichwą byli Hermann Schulze-Delitzsch i Friedrich Wilhelm Raiffeisen, którzy stworzyli swoje banki w połowie XIX wieku.

Termin „ekonomia społeczna” jest stosowany w literaturze wymiennie z pojęciem „gospodarka społeczna”. Gospodarka społeczna stanowi nowe narzędzie rozwoju społeczno-gospodarczego na szczeblu lokalnym, komplementarne wobec sektora prywatnego i publicznego. Instytucje gospodarki społecznej, jak organizacje obywatelskie i spółdzielnie, przyczyniają się do tworzenia nowych usług i nowych miejsc pracy w ramach przedsięwzięć łączących w sobie ekonomiczne i społeczne aspekty aktywności obywatelskiej¹¹. Gospodarka społeczna wywodzi się ze spółdzielczości i społecznej nauki Kościoła. W tradycji europejskiej wyraźne są tendencje do łączenia trzeciego sektora (który jest utożsamiany z sektorem niedochodowym) z gospodarką społeczną i gospodarką solidarną¹², co widać na rysunku 1.

O powyższym układzie przesądziła nietrwałość neoliberalnego paradygmatu dwubiegunowego, którego jedynymi aktorami były państwo i rynek. Jak trafnie zauważa Carlo Borzaga,

rynkowi powierzona była rola produkcji i alokacji dóbr prywatnych, a następnie dystrybucji zasobów zgodnie z zasadą wkładu indywidualnego, [...] a państwo było odpowiedzialne za produkcję dóbr publicznych i dóbr, których nie mógł wytworzyć rynek, z czego często, jak wiemy, nie mogło się wywiązać państwo, [...], dlatego też potrzebny jest nowy paradygmat, który umiejscowi obywatelskie działania na rzecz dobra ogólnego obok działań państwa, rynku i rodziny¹³.

¹⁰ W. Czemieli-Grzybowska, *Zarządzanie przedsiębiorstwem społecznym – raport z badań*, Regionalny Instytut Społeczno-Ekonomiczny, Białystok 2010, s. 148.

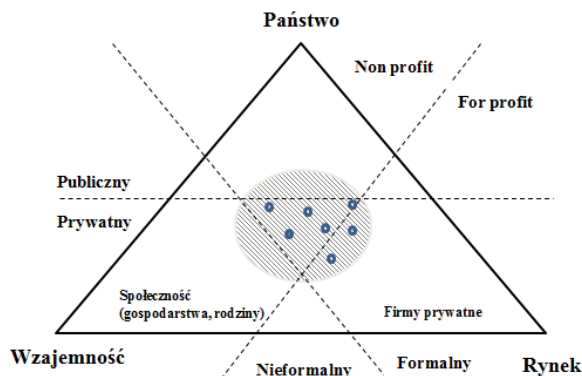
¹¹ E. Leś, M. Ołdak (red.), *Z teorii i praktyki gospodarki społecznej*, t. 1, Collegium Civitas Press, Warszawa 2006, s. 5.

¹² J. Brdulak, E. Florczak, *Usytuowanie przedsiębiorstwa społecznego w gospodarce*, „Myśl Ekonomiczna i Polityczna” 2011, z. 1–2(32–33), s. 16.

¹³ C. Borzaga, *Nowe trendy w partycypacji obywatelskiej: rosnąca rola zachowań społecznie odpowiedzialnych w konsumpcji, oszczędzaniu i produkcji*, [w:] E. Leś, M. Ołdak (red.), *Przedsiębiorstwo społeczne w rozwoju lokalnym*, Collegium Civitas Press, Warszawa 2007, s. 7.

Rysunek 1

Państwo, rynek i organizacje niedochodowe w kontekście gospodarki społecznej

Źródło: J. Defourny, *Social Enterprises in Western Europe*, [w:] E. Leś (red.), *Gospodarka społeczna i przedsiębiorstwo społeczne. Wprowadzenie do problematyki*, WUW, Warszawa 2008, s. 85.

Gospodarka społeczna określana jest także jako: gospodarka solidarna, ekonomia solidarności, ekonomia społeczności lokalnej lub gospodarka obywatelska, a niekiedy utożsamiana jest z trzecim sektorem, czyli innymi organizacjami niż publiczne i rynkowe, bo łączącymi cele ekonomiczne i społeczne¹⁴. Wyróżniamy tradycyjną gospodarkę społeczną wywodzącą się ze spółdzielczości, idei stowarzyszeń, fundacji czy też towarzystw ubezpieczeń wzajemnych. Dla przykładu z kart polskiej historii można wymienić takie postaci jak Stanisław Staszic i Towarzystwo Rolnicze Hrubieszowskie (Rolnicze Towarzystwo Wspólnego Ratowania Sie w Nieszczęściach), Stanisław Wojciechowski, współtwórca Towarzystwa Koope-ratystów i działacz spółdzielczości spożywców, czy Franciszek Stefczyk i jego kasy wzorowane na spółdzielniach raiffeisenowskich, których liczba sięgnęła niemal 1,4 tys. do czasu I wojny światowej. Należy przypomnieć również takie marki jak „Społem”, działający na kształt angielskich spółdzielców z Rochdale, czy też spółdzielnie rolniczo-handlowe „Rolniki”. Rozwijała się bankowość spółdzielcza, wraz z powstaniem pierwszego Banku Spółdzielczego w Brodnicy inspirowanego działalnością Hermanna Schulzego-Delitzscha, a utworzonego przez Mieczysława Łyskowskiego w roku 1862. W 1873 roku powstał Bank Ludowy w Śremie założony przez księdza Piotra Wawrzyniaka. W roku 1920 ukazała się pierwsza ustawa o spółdzielniach, a do wybuchu II wojny światowej funkcjonowało

¹⁴ E. Leś, *Gospodarka społeczna i przedsiębiorstwo społeczne. Przegląd koncepcji i dobrych praktyk*, [w:] eadem (red.), *Gospodarka społeczna...*, op. cit., s. 38.

ok. 3,4 tys. banków spółdzielczych. Liczba towarzystw ubezpieczeń wzajemnych przewyższała obecną.

Nowa gospodarka społeczna czerpie rodowód, poza wymienionymi formami, także z sektora publicznego i prywatnego, kierując wytwory działalności również na odbiorców zewnętrznych. Skupia zatem m.in. spółdzielnie socjalne, zakłady aktywności zawodowej, centra integracji społecznej, kluby integracji społecznej czy też zakłady pracy chronionej, ale mogą być to również spółki z o.o., spółki akcyjne czy ekonomiczna aktywność organizacji pozarządowych.

Gospodarki społecznej nie możemy utożsamiać ze społeczną gospodarką rynkową¹⁵, która jest ordoliberalną koncepcją makroekonomiczną. Możemy ją zaś traktować jako alternatywę dla polityki społecznej państwa. Jednocześnie obie koncepcje nie wykluczają się i biorąc pod uwagę podmiot gospodarki społecznej, jakim jest przedsiębiorstwo społeczne, wykazują komplementarność w kontekście chociażby sprawiedliwości społecznej, zwalczania dysproporcji społecznych, subsydiarności, samopomocy i wreszcie konkurencyjności, która dotyczy każdego podmiotu rynkowego¹⁶. Natomiast terminem „ekonomia społeczna” określa się dość obszerną grupę podmiotów podejmujących działalność gospodarczą dla realizacji celów społecznych. Termin *économie sociale* powstał we Francji, gdzie też ma określone znaczenie prawne. Z reguły bywa stosowany dla odróżnienia tego rodzaju podmiotów z jednej strony od władz publicznych, a z drugiej od przedsiębiorstw prywatnych prowadzących działalność nastawioną wyłącznie na zysk. Do sektora ekonomii społecznej zaliczają się: spółdzielcze kasy oszczędnościowo-pożyczkowe, spółdzielnie rolników, spółdzielnie zaopatrzenia i zbytu, kasy budowlane, jednostki prowadzące działalność gospodarczą zależne od organizacji charytatywnych, konsumenckie stowarzyszenia handlu detalicznego, przedsiębiorstwa działające na rzecz społeczności lokalnych, firmy działające zgodnie z zasadami sprawiedliwego handlu (fairtrade), towarzystwa budownictwa społecznego, firmy pośrednictwa na rynku pracy, lokalne giełdy towarowe, firmy wykonujące usługi na rzecz społeczności lokalnych, spółdzielnie handlu i przetwórstwa, banki czasu, organizacje wolontariackie i spółdzielnie pracowni-cze. „Ekonomia społeczna” jest pojęciem obejmującym sektor przedsiębiorstw, niezależnie od tego, czy są nastawione na zysk, których zasadniczym celem jest poprawa warunków społecznych, gospodarczych i środowiskowych społeczności

¹⁵ Szerzej na ten temat: E. Florczak, *Przedsiębiorstwo społeczne*, „Kwartalnik Nauk o Przedsiębiorstwie” 2009, nr 4(13), s. 36.

¹⁶ Więcej o komplementarności przedsiębiorstwa społecznego jako podmiotu gospodarki społecznej ze społeczną gospodarką rynkową: E. Florczak, T. Gardziński, *Social Enterprise in the Order of Social Market Economy*, „International Journal of New Economics and Social Sciences” 2019, nr 1(9), s. 141.

je tworzących. Ekonomia społeczna i solidarna to sfera aktywności obywatelskiej, która poprzez działalność ekonomiczną i działalność pożytku publicznego służy: integracji zawodowej i społecznej osób zagrożonych marginalizacją, tworzeniu miejsc pracy, świadczeniu usług użyteczności publicznej (na rzecz interesu ogólnego) oraz rozwojowi lokalnemu¹⁷. Ekonomia społeczna to zatem obszar gospodarki działający równolegle do rynku i państwa będący zbiorem organizacji, które przede wszystkim realizują cele społeczne i cechują się partycypacyjnym systemem zarządzania. Jacques Defourny i Patrick Develtere definiują ekonomię społeczną jako obejmującą wszelkie rodzaje działalności gospodarczej prowadzonej przez przedsiębiorstwa, głównie spółdzielnie, stowarzyszenia i towarzystwa świadczeń wzajemnych¹⁸. CIRIEC¹⁹ zaś definiuje ekonomię społeczną w odniesieniu do czterech kryteriów:

- 1) cel działania – świadczenie usług na rzecz członków organizacji (interes wspólny lub wzajemny) lub na rzecz społeczności (interes publiczny);
- 2) prymat człowieka nad kapitałem;
- 3) działanie na podstawie zasad demokratycznych;
- 4) system zarządzania niezależny od władz publicznych.

2. PRZEDSIĘBIORSTWO SPOŁECZNE – DEFINICJA

Przedsiębiorstwo społeczne określa się jako podmiot gospodarczy realizujący cele społeczne działający na zasadzie wzajemności i solidaryzmu. W literaturze dominują dwa kierunki w zakreślaniu obszaru funkcjonowania przedsiębiorstw społecznych: europejski i amerykański. Różnica pomiędzy nimi ma związek z historycznym rozwojem i tradycją poszczególnych instytucji. W perspektywie europejskiej przedsiębiorstwa społeczne wyodrębnione są zwykle według form prawnych funkcjonujących podmiotów. Lista przedsiębiorstw społecznych obejmuje m.in. spółdzielnie, stowarzyszenia, fundacje i organizacje wzajemnościowe. Przedsiębiorstwo społeczne, dalej także: PS (zwane też czasem przedsiębiorstwem ekonomii społecznej), jest formą aktywności społeczno-gospodarczej. Może być ono organizacją pozarządową, spółdzielnią socjalną czy spółką handlową, która

¹⁷ *Ekonomia społeczna i solidarna*, EkonomiaSpołeczna.pl, <https://ekonomiaspoleczna.pl/ekonomia-spoleczna-i-solidarna/>, dostęp 22.06.2020.

¹⁸ J. Defourny, P. Develtere, *Ekonomia społeczna...*, *op. cit.*

¹⁹ CIRIEC – Centre International de Recherches et d'Information sur l'Economie Publique, Sociale et Cooperative / International Center of Research and Information on Public and Cooperative Economy – Międzynarodowe Centrum Badań i Informacji o Gospodarce Publicznej i Spółdzielczej.

nie jest nastawiona na zysk. Popularna i często stosowana w odniesieniu do przedsiębiorstwa społecznego jest definicja europejskiej sieci badawczej EMES²⁰ (European Research Network). Według niej za PS uznaje się działalność o głównie społecznych celach, z której zyski w założeniu są reinwestowane w cele lub we wspólnotę, a nie służą maksymalizacji lub zwiększeniu dochodu udziałowców czy właścicieli. EMES określa kryteria społeczne i kryteria ekonomiczne, którymi powinny cechować się inicjatywy wpisujące się w ekonomię społeczną. Jest to definicja typu idealnego przedsiębiorstwa społecznego, cechującego się wielością celów, wielością udziałowców i różnorodnością źródeł finansowania²¹.

Kryteria ekonomiczne obejmują²²:

- prowadzenie działalności w sposób względnie ciągły, regularny, bazując na instrumentach ekonomicznych;
- niezależność, suwerenność instytucji w stosunku do instytucji publicznych;
- ponoszenie ryzyka ekonomicznego;
- istnienie (choćby nielicznego) płatnego personelu.

Kryteria społeczne obejmują:

- wyraźną orientację na społecznie użyteczny cel przedsięwzięcia;
- oddolny, obywatelski charakter inicjatywy;
- specyficzny, możliwie demokratyczny system zarządzania;
- możliwie wspólnotowy charakter działania;
- ograniczoną dystrybucję zysków.

W podejściu amerykańskim określanym – ze względu na jednoczesną realizację celów społecznych i ekonomicznych – hybrydowym do przedsiębiorstw społecznych zaliczane są również organizacje wyróżniające się trzema aspektami: motywem, odpowiedzialnością i wykorzystywaniem dochodu. W tym podejściu przedsiębiorstwo społeczne posiada następujące właściwości²³:

- stosuje narzędzia i środki charakteryzujące komercyjną działalność dla osiągnięcia celów społecznych;
- generuje społeczne i ekonomiczne wartości;

²⁰ EMES – Europejska Sieć Badawcza – powstała w 1996 roku, gdy zrealizowano projekt badawczy „Powstanie przedsiębiorstw społecznych w Europie”. W 2002 roku zarejestrowana została jako organizacja pozarządowa i zrzesza uczelnie oraz centra badawcze. Zob. <https://emes.net/>.

²¹ J. Defourny, *Social Enterprises in Western Europe*, [w:] E. Leś (red.), *Gospodarka społeczna...*, *op. cit.*, s. 42.

²² J. Defourny, *Od trzeciego sektora do przedsiębiorstwa społecznego*, [w:] J.J. Wygnański, *Antologia...*, *op. cit.*, s. 80–81.

²³ K.S. Alter, *Przedsiębiorstwo społeczne w szerszym kontekście*, [w:] J.J. Wygnański, *Antologia...*, *op. cit.*, s. 147.

- monitoruje efekty finansowe i oddziaływanie społeczne;
- cele finansowe osiąga w sposób przyczyniający się do dobra publicznego;
- ma niezależność finansową dzięki niepodleganiu limitom dochodowym;
- ukierunkowuje strategię realizacji misji społecznej.

Amerykańska organizacja The Social Enterprise Alliance działająca na rzecz przedsiębiorczości społecznej definiuje ją jako jakąkolwiek działalność biznesową lub strategię służącą generowaniu własnych przychodów, podjętą przez organizację non-profit w celu pozyskania środków na wsparcie swojej misji charytatywnej.

Przyjmujemy tu definicję przedsiębiorstwa społecznego w ujęciu amerykańskim. Jest to znane podejście w literaturze, np. Jacek Brdulak i Ewelina Florczak uwzględniają przede wszystkim kryterium przekazywania zysku na cele społeczne przy dobrowolnej formie instytucjonalno-prawnej²⁴. Ostatecznie określają przedsiębiorstwo społeczne jako przedsiębiorstwo realizujące cele społeczne w ramach właściwej mu części zysku – znaczącej ze względu na realizowany cel²⁵.

Rysunek 2

Źródło: C. Borzaga, E. Tortia, *Social Economy Organizations in the Theory of the Firm*, [w:] A. Noya, E. Clarence (red.), *The Social Economy. Building Inclusive Economies*, OECD, Paris 2007, s. 34.

²⁴ T. Gardziński, *About social enterprise...*, „International Journal of New Economics and Social Sciences” 2019, nr 1(9), s. 448.

²⁵ J. Brdulak, E. Florczak, *Uwarunkowania działalności przedsiębiorstw społecznych w Polsce*, Oficyna Wydawnicza Uczelni Łazarskiego, Warszawa 2016, s. 52.

Jak widać na rysunku 2, brak zastosowania formy prawnej nie wyklucza żadnego podmiotu ekonomii społecznej, który w ramach działalności prospołecznej przeznacza na ten cel część zysku. Dość powszechna zgoda co do cech przedsiębiorstw społecznych nie znajduje potwierdzenia przy rozważaniu form prawnych jako podstawowego kryterium ich identyfikowania²⁶. W takiej klasyfikacji przedsiębiorstwo społeczne jest kluczowym ogniwem ekonomii społecznej, ponieważ jego funkcją nie jest tylko wytwarzanie określonych dóbr i usług, ale też mobilizacja kapitału społecznego, generowanie innowacyjności oraz poszerzanie rynku przez włączanie do uczestnictwa w nim osób dotychczas wykluczonych. Mimo że jest ono częścią gospodarki rynkowej, to jednak lokuje swoją misję i cele poza rynkiem²⁷.

3. SPÓŁDZIELNIE SOCJALNE W POLSCE – POWSTAWANIE, LICZBA, TRUDNOŚCI

Spółdzielnie socjalne są względnie nową formą prowadzenia działalności gospodarczej, funkcjonują na podstawie ustawy o spółdzielniach socjalnych z dnia 27 kwietnia 2006 roku²⁸. Główne założenia działalności spółdzielni socjalnej określa art. 2 tej ustawy.

Zgodnie z tym przepisem przedmiotem działalności spółdzielni socjalnej jest prowadzenie wspólnego przedsiębiorstwa bazującego na osobistej pracy członków. Spółdzielnia socjalna działa zaś na rzecz:

- 1) społecznej reintegracji jej członków, przez co należy rozumieć działania mające na celu odbudowanie i podtrzymanie umiejętności uczestniczenia w życiu społeczności lokalnej i pełnienia ról społecznych w miejscu pracy, zamieszkania lub pobytu;
- 2) zawodowej reintegracji jej członków, przez co należy rozumieć działania mające na celu odbudowanie i podtrzymanie zdolności do samodziel-

²⁶ E. Kulińska-Sadłocha, J. Szambelańczyk, *Lokalne instytucje kredytowe w koncepcji zrównoważonego rozwoju Polski*, IX Kongres Ekonomistów Polskich, <http://www.pte.pl/kongres/referaty/Kuli%C5%84ska%20Ewa,%20Szambela%C5%84czyk%20Jan/Kukli%C5%84ska-Sad%C5%82ocha%20Ewa,%20Szambela%C5%84czyk%20Jan%20-%20LOKALNE%20INSTYTUCJE%20KREDYTOWE%20W%20%20KONCEPCJI%20ZR%C3%93WNOWA%C5%BBONEGO%20ROZWOJU%20POLSKI.pdf>, dostęp 27.06.2020.

²⁷ J. Hausner, N. Laurisz, S. Mazur, *Przedsiębiorstwo społeczne – konceptualizacja*, [w:] J. Hausner (red.), *Zarządzanie podmiotami ekonomii społecznej*, MSAP, Kraków 2007, s. 9.

²⁸ Dz.U. z 2006 r. Nr 94, poz. 651 z późn. zm.

nego świadczenia pracy na rynku pracy – a działania te nie są wykonywane w ramach prowadzonej przez spółdzielnię socjalną działalności gospodarczej.

Spółdzielnia socjalna może prowadzić działalność społeczną i oświatowo-kulturalną na rzecz swoich członków oraz ich środowiska lokalnego, a także działalność społecznie użyteczną w sferze zadań publicznych określonych w ustawie z dnia 24 kwietnia 2003 roku o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie.

W Polsce spółdzielnie socjalne mogły być tworzone już wcześniej jako odmiany spółdzielni pracy zgodnie z ustawą z dnia 20 kwietnia 2004 roku o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy, jednak nie miały one stosownego prawnego umocowania. Najważniejsze akty prawne regulujące działalność spółdzielni socjalnych przedstawia tabela 1.

Tabela 1

Akty prawne regulujące działalność spółdzielni socjalnych

Ustawa z dnia 27 kwietnia 2006 r. o spółdzielniach socjalnych
(t.j. Dz.U. z 2018 r., poz. 1205 z późn. zm.).

Ustawa z dnia 16 września 1982 r. – Prawo spółdzielcze
(t.j. Dz.U. z 2020 r., poz. 275 z późn. zm.).

Ustawa z dnia 13 czerwca 2003 r. o zatrudnieniu socjalnym
(t.j. Dz.U. z 2020 r., poz. 176 z późn. zm.).

Ustawa z dnia 20 kwietnia 2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy
(t.j. Dz.U. z 2020 r. poz. 1409 z późn. zm.).

Ustawa z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnieniu osób niepełnosprawnych
(t.j. Dz.U. z 2020 r., poz. 426 z późn. zm.).

Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie
(t.j. Dz.U. z 2020 r., poz. 1057 z późn. zm.).

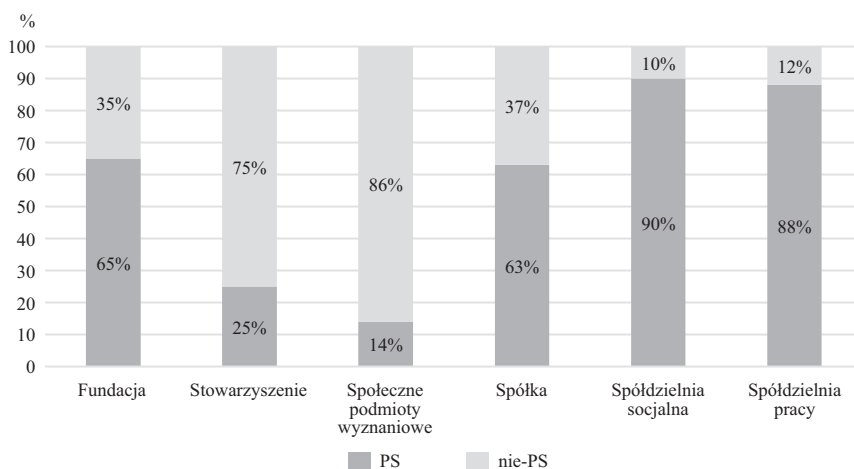
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Departamentu Ekonomii Społecznej i Solidarnej w Ministerstwie Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej.

Nadwyżka finansowa w spółdzielni socjalnej nie może być dzielona pomiędzy członków (art. 10), według ustawy należy ją przeznaczać na zwiększenie funduszu zasobowego – w wysokości nie mniejszej niż 40 proc. zysku, cel społecznej lub zawodowej integracji – również nie mniej niż 40 proc., fundusz inwestycyjny.

Zamysł konstrukcyjny podmiotu ma na celu przeciwdziałanie wykluczeniu społeczno-ekonomicznemu i do grup społecznych nim dotkniętych jest głównie skierowany²⁹. Zatem przedmiotem działalności spółdzielni socjalnej jest prowadzenie wspólnego przedsiębiorstwa bazującego na pracy członków spółdzielni, przy czym głównym celem jest reintegracja społeczna i zawodowa członków. Przyjmuje się, że dla osób zagrożonych marginalizacją praca w spółdzielni stanowi szansę na aktywizację zawodową i podniesienie kompetencji, a także na integrację społeczną. Osoby bezrobotne, z niepełnosprawnością czy np. w kryzysie bezdomności mają ponowną szansę na integrację z rynkiem pracy. Biorąc zatem pod uwagę prospołeczny cel spółdzielni socjalnej, jak również przeznaczaną na niego część zysku, wpisuje się ona w definicję podmiotu ekonomii społecznej najbliższej pojęcia przedsiębiorstwa społecznego, co również pokazuje wykres 1.

Wykres 1

Procentowy udział PS i nie-PS dla różnych form organizacyjno-prawnych

Źródło: opracowanie własne na podstawie: M. Halszka-Kurleto, *Model przedsiębiorstwa społecznego*, Difin, Warszawa 2016, s. 223.

Spółdzielnie socjalne stanowią w 90 proc. przedsiębiorstwa społeczne, spółdzielnie pracy zaś w 88 proc. Fundacji będących przedsiębiorstwami społecznymi jest z kolei 65 proc., zaś spółek – 63 proc. Ostatnie w kolejności są stowarzyszenia będące przedsiębiorstwami społecznymi w 25 proc. i społeczne podmioty wyznaniowe – 14 proc. Zobaczmy jednak na wykresie 2, ile jest zarejestrowanych

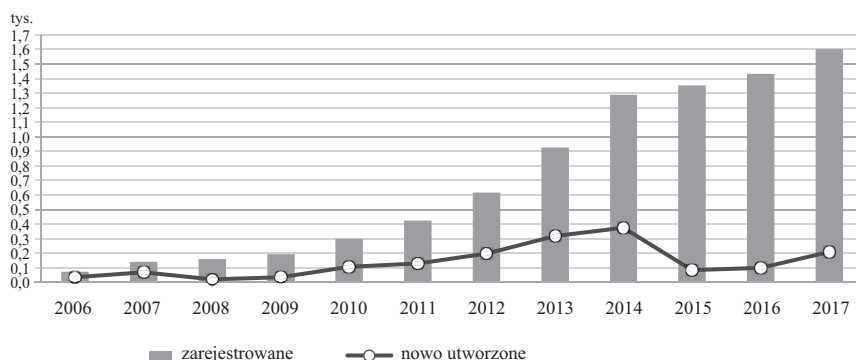
²⁹ E. Florczak, *Praktyczna teoria przedsiębiorstwa społecznego*, „Myśl Ekonomiczna i Polityczna” 2015, nr 4(51), s. 96.

spółdzielni socjalnych w Polsce. Wynika z niego, że spółdzielnie są podmiotami ekonomii społecznej najczęściej stanowiącymi przedsiębiorstwo społeczne. Potwierdza to również zakres przedsiębiorstw społecznych zidentyfikowanych w Polsce przez Piotra Frączka – wśród przedsiębiorstw społecznych wyróżnia on³⁰:

- spółdzielnie;
- stowarzyszenia i fundacje (trzeci sektor);
- spółdzielnie socjalne jako nowe instytucje wprowadzone ustawą;
- centra integracji społecznej (CIS) tworzone przez instytucje niepubliczne – przygotowujące osoby zagrożone wykluczeniem do wejścia na otwarty rynek pracy przez zatrudnienie lub założenie spółdzielni socjalnej;
- zakłady aktywności zawodowej (ZAZ) tworzone przez instytucje niepubliczne – działające w sferze zatrudnienia wspieranego i pomocy osobom niepełnosprawnym na rynku pracy.

Wykres 2

Liczba zarejestrowanych w REGON spółdzielni socjalnych w latach 2006–2017

Źródło: GUS, *Spółdzielnie socjalne w 2016 r.*, <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/gospodarka-spoeczna-wolontariat/gospodarka-spoeczna-trzeci-sektor/spoldzielnie-socjalne-w-2016-r-15,1.html>, dostęp 24.06.2020.

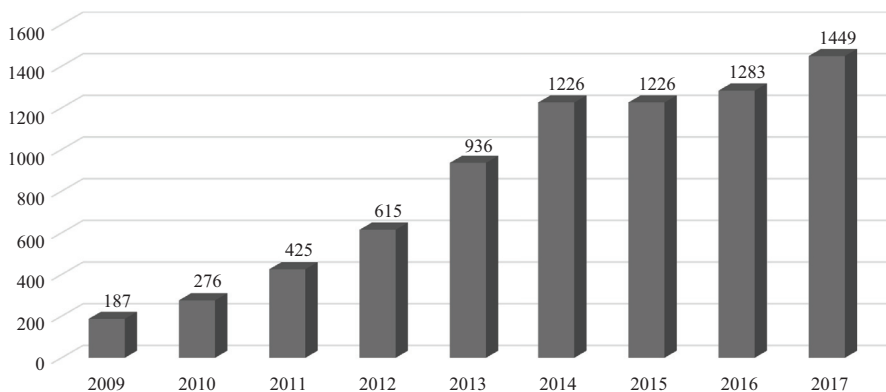
Jak podaje GUS, na koniec roku 2016 w Polsce zarejestrowane było ok. 1,4 tys. spółdzielni socjalnych, a na koniec 2017 roku ok. 1,6 tys. Począwszy od 2006 roku, liczba ta wzrastała, by w ciągu ostatnich trzech lat zwiększyć się o 20 proc. Natomiast największy wzrost zarejestrowanych spółdzielni socjalnych odnotowano w 2014 roku, tj. o ok. 0,4 tys. Dane z GUS nieco się różnią od Informacji

³⁰ P. Frączek, J. Wygnański (red.), *Polski model ekonomii społecznej. Rekomendacje dla rozwoju*, FISE, Warszawa 2008, s. 19–20.

o funkcjonowaniu spółdzielni socjalnych działających na podstawie ustawy z dnia 27 kwietnia 2006 roku o spółdzielniach socjalnych za okres 2016–2017, co pokazuje wykres 3.

Wykres 3

**Liczba spółdzielni socjalnych zarejestrowanych (i niebędących w likwidacji)
w Polsce w latach 2009–2017**

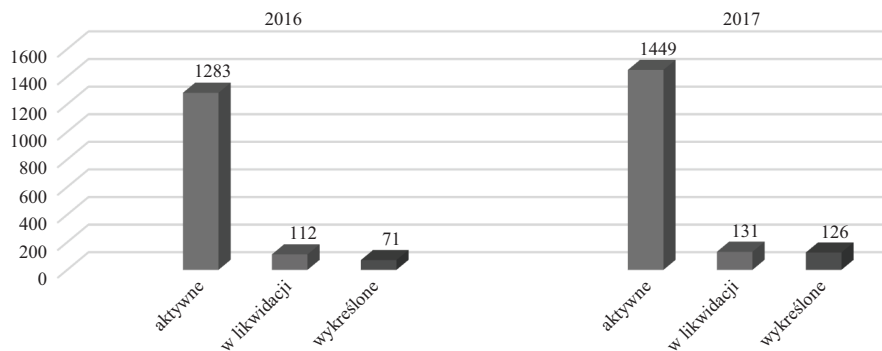
Źródło: opracowanie własne na podstawie Informacji o funkcjonowaniu spółdzielni socjalnych działających na podstawie ustawy z dnia 27 kwietnia 2006 r. o spółdzielniach socjalnych za okres 2016–2017, z Departamentu Ekonomii Społecznej i Solidarnej w Ministerstwie Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej, według danych znajdujących się w KRS.

Z wykresu wynika, że na koniec 2014 i 2015 roku w KRS zarejestrowane było 1266 spółdzielni socjalnych, w roku 2016 ich liczba wyniosła 1283, zaś na koniec 2017 roku w rejestrze figurowało ich już 1449. Różnice w danych z GUS na podstawie rejestracji w REGON i powyższych danych mogą wynikać z tego, że w KRS znajduje się część spółdzielni w stanie likwidacji, zaś część spółdzielni została wykreślona, co widać doskonale na wykresie 4.

Łączna liczba spółdzielni w 2016 roku to 1446, a w 2017 roku – 1706. Liczba spółdzielni wynikająca z rejestru w REGON jest zbliżona: w roku 2016 to ok. 1,4 tys. spółdzielni socjalnych, a w 2017 – ok. 1,6 tys., biorąc pod uwagę spółdzielnie wykreślone i w likwidacji. Liczbę aktywnych spółdzielni socjalnych w poszczególnych województwach przedstawia rysunek 3.

Wykres 4

Spółdzielnie socjalne zarejestrowane w KRS w roku 2016 i 2017 –
podział ze względu na status podmiotu

Źródło: opracowanie własne na podstawie Informacji o funkcjonowaniu spółdzielni socjalnych działających na podstawie ustawy z dnia 27 kwietnia 2006 r. o spółdzielniach socjalnych za okres 2016–2017, z Departamentu Ekonomii Społecznej i Solidarnej w Ministerstwie Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej, według danych znajdujących się w KRS.

Rysunek 3

Liczba aktywnych spółdzielni socjalnych przypadających na 100 tys. mieszkańców
w poszczególnych województwach w maju 2018 r.

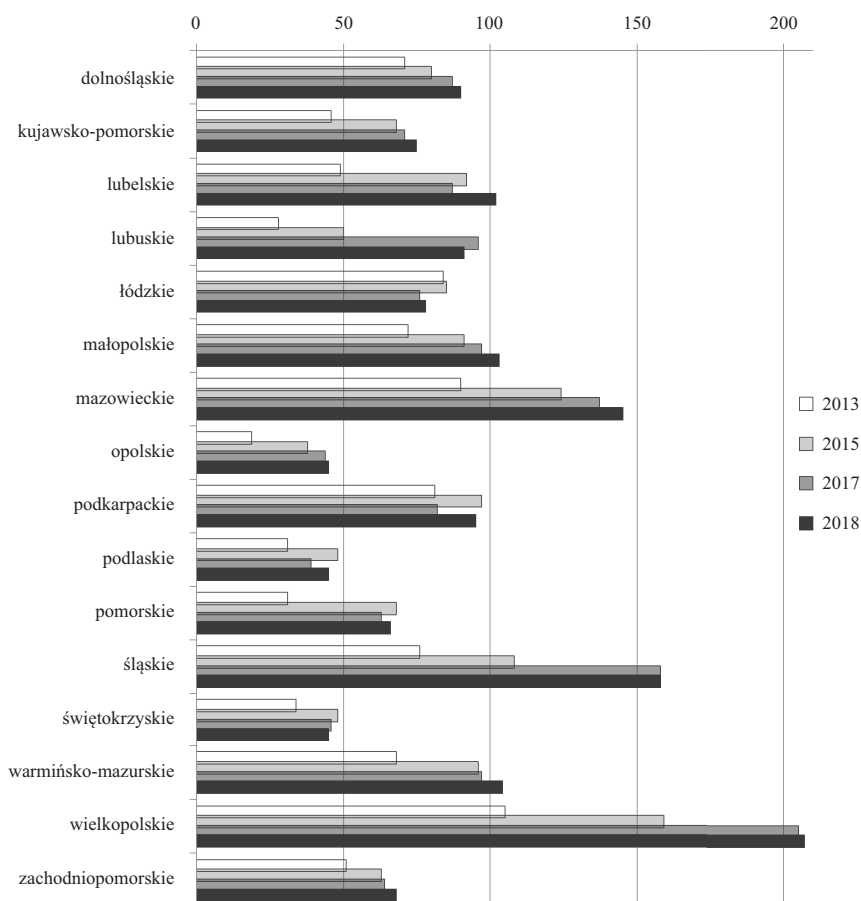

Źródło: opracowanie własne na podstawie Ogólnopolskiego Katalogu Spółdzielni Socjalnych.

Największą aktywność w zakresie zakładania spółdzielni socjalnych, mierzoną liczbą podmiotów przypadających na 100 tys. osób, wykazują mieszkańcy województw: lubuskiego (8,9), warmińsko-mazurskiego (7,3) oraz wielkopolskiego (5,9). Z kolei najniższe wartości przypadają na województwa: mazowieckie (2,7), pomorskie (2,8) i małopolskie (3,0). Średnia dla całej Polski wynosi 3,9. Dynamikę wzrostu liczby spółdzielni socjalnych w poszczególnych województwach przedstawia wykres 5.

Wykres 5

Zmiany liczby spółdzielni socjalnych w poszczególnych województwach

Źródło: opracowanie własne na podstawie Ogólnopolskiego Katalogu Spółdzielni Socjalnych.

Najwięcej aktywnych podmiotów zlokalizowanych było w województwach: wielkopolskim (207), śląskim (158) i mazowieckim (145). Najmniej zaś w województwie podlaskim, świętokrzyskim i opolskim (po 45).

Najwyższy w ciągu ostatnich pięciu lat był wzrost liczby podmiotów w województwach: lubuskim (o 225 proc.) i opolskim (o 137 proc.). Spadek (o 7 proc.) liczby podmiotów zanotowano jedynie w województwie łódzkim. Wartości wskaźnika charakteryzują się znacznym zróżnicowaniem przestrzennym. Wartość wskaźnika dla lubuskiego jest ponadtrzykrotnie większa od tej dla mazowieckiego. Rozkład przestrzenny aktywności w zakresie zakładania spółdzielni socjalnych jest zaskakujący, a tym samym trudny do interpretacji, albowiem nie pokrywa się on z innymi powszechnie rozpoznawanymi: rozkładem zamożności mieszkańców, obszarami zaborów, rozkładem preferencji wyborczych. Możliwą hipotezą jest korelacja aktywności w zakresie zakładania spółdzielni socjalnych z rozkładem przestrzennym pewnych cech składających się na kapitał społeczny. Kapitał społeczny przekłada się na rodzaj działalności spółdzielni socjalnych, co pokazuje wykres 6.

Wykres 6

Przeważający rodzaj działalności spółdzielni socjalnych według sekcji PKD w 2017 roku

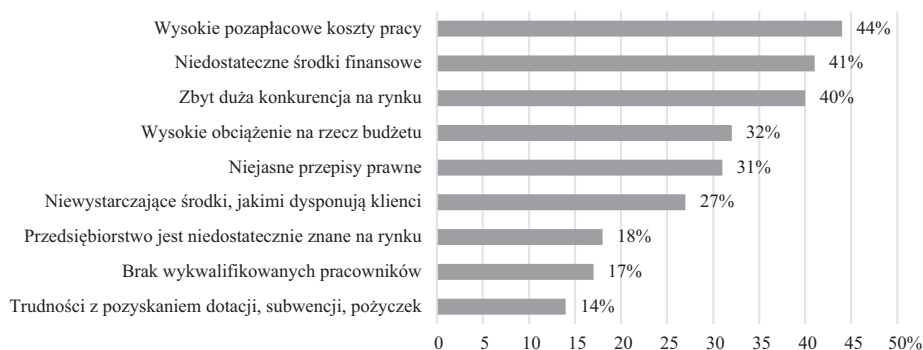
Źródło: opracowanie własne na podstawie: GUS, *Spółdzielczość sprzyjająca włączeniu społecznemu i zawodowemu – Raport końcowy*, Warszawa 2019.

Według raportu *Spółdzielczość sprzyjająca włączeniu społecznemu i zawodowemu w 2017 roku*³¹: ponad 1/5 spółdzielni socjalnych prowadziła działalność związaną z gastronomią i zakwaterowaniem (21,3 proc.), z czego najczęściej oferowane były usługi gastronomiczne – prowadzenie restauracji i innych punktów gastronomicznych (8,3 proc.) oraz przygotowywanie i dostarczanie żywności dla odbiorców zewnętrznych, w tym usługi cateringowe (6,9 proc.). Stosunkowo duża część spółdzielni rejestrowała działalność w zakresie usług administrowania oraz działalność wspierającą (20,2 proc.), m.in. związaną z zagospodarowaniem terenów zielonych (9,1 proc.). Spółdzielnie socjalne prowadziły również różnorodną działalność w ramach opieki zdrowotnej i pomocy społecznej (13,4 proc.), w tym wsparcie bez zakwaterowania dla osób w podeszłym wieku i osób niepełnosprawnych (5,6 proc.). Ponadto podmioty te deklarowały działalność związaną z przetwórstwem przemysłowym (8,9 proc.), w tym najczęściej z produkcją artykułów spożywczych (2,9 proc.).

Spółdzielnie socjalne jako przedsiębiorstwa społeczne, tak samo jak przedsiębiorstwa rynkowe, powinny radzić sobie w warunkach konkurencji. W związku z tym, podobnie jak inne podmioty gospodarcze, przeżywają trudności z funkcjonowaniem na rynku, co obrazuje wykres 7.

Wykres 7

Spółdzielnie socjalne powstałe w latach 2012–2015 według zgłaszanych trudności związanych z prowadzeniem działalności w 2016 roku

Źródło: opracowanie własne na podstawie Informacji o funkcjonowaniu spółdzielni socjalnych działających na podstawie ustawy z dnia 27 kwietnia 2006 r. o spółdzielniach socjalnych za okres 2016–2017, z Departamentu Ekonomii Społecznej i Solidarnej w Ministerstwie Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej, według danych znajdujących się w KRS, s. 8.

³¹ GUS, *Spółdzielczość sprzyjająca włączeniu społecznemu i zawodowemu – Raport końcowy*, Warszawa 2019.

Czynnikami sprawiającymi największe trudności są wysokie pozapłacowe koszty pracy – 44 proc., niedokapitalizowanie – 41 proc., konkurencja – 40 proc., obciążenia budżetowe – 32 proc., a przy tym niejasne przepisy prawne. Jednakże pomimo tych trudności dynamika powstawania spółdzielni socjalnych nie słabnie, a wręcz przeciwnie, umacnia się.

PODSUMOWANIE

Spółdzielnia to nie tylko wytwór literatury naukowej, ale realny podmiot gospodarczy, taki jak np. Łuksja z Łukowa – obecnie spółka z o.o. (od 2009 roku), niegdyś spółdzielnia inwalidów im. gen. Franciszka Kleeberga założona w 1951 roku. Spółdzielnia działała w sektorze odzieżowym, zatrudniając ok. 60 proc. osób z niepełnosprawnością, które w ramach pracy mogły liczyć na usługi medyczne, społeczne i zawodowe. Pracownicy mogli korzystać z warsztatów terapii zajęciowej i przygotowywać się do pracy w spółdzielni. Obecnie już spółka posiada status zakładu pracy chronionej, zatrudniając 236 osób, z czego ponad 70 proc. to osoby z niepełnosprawnością. Łuksja nie skupia się wyłącznie na działalności gospodarczej. Spółka zapewnia pracownikom podstawową, specjalistyczną i rehabilitacyjną opiekę medyczną w przychodni wyposażonej w nowoczesny sprzęt medyczno-rehabilitacyjny. Zakład organizuje szkolenia podnoszące kwalifikacje zawodowe pracowników oraz prowadzi działalność charytatywną na rzecz osób fizycznych i różnych organizacji³². Pomimo zmiany formy prawnej Łuksji możemy ją klasyfikować jako przedsiębiorstwo społeczne, które w ramach działalności część zysku przeznaczają na cel społeczny, jakim jest szeroko pojęta pomoc osobom z niepełnosprawnością. Obecny kryzys epidemiczny unaocznia, że także poza tą grupą społeczną przedsiębiorstwo społeczne będzie mogło pełnić funkcję amortyzatora negatywnych skutków społeczno-ekonomicznych COVID-19. Przedsiębiorstwa społeczne powstawały bowiem najczęściej w sytuacjach konieczności, kiedy kooperacja pozwalała ludziom uchronić się przed marginalizacją, a także w czasie, gdy gospodarka przejawiała symptomy kryzysu³³. Skłania to do potwierdzenia tezy, że spółdzielnie socjalne jako przedsiębiorstwa społeczne przez swą dynamikę, która została wykazana w niniejszym opracowaniu, będą mogły stanowić antidotum na wskazane problemy społeczno-gospodarcze ostatnich miesięcy.

³² *O firmie*, <http://luksja.com.pl/o-firmie/>, dostęp 26.06.2020.

³³ T. Gardziński, *Przedsiębiorstwo społeczne środkiem rozwiązywania problemów współczesnej gospodarki*, „International Journal of New Economics and Social Sciences” 2016, nr 1(3), s. 274.

BIBLIOGRAFIA

- Alter K.S., *Przedsiębiorstwo społeczne w szerszym kontekście*, [w:] Wygnański J.J. (red.), *Antologia kluczowych tekstów. Przedsiębiorstwo społeczne*, FISE, Warszawa 2008.
- Borzaga C., *Nowe trendy w partycypacji obywatelskiej: rosnąca rola zachowań społecznie odpowiedzialnych w konsumpcji, oszczędzaniu i produkcji*, [w:] Leś E., Ołdak M. (red.), *Przedsiębiorstwo społeczne w rozwoju lokalnym*, Collegium Civitas Press, Warszawa 2007.
- Borzaga C., Tortia E., *Social Economy Organizations in the Theory of the Firm*, [w:] Noya A., Clarence E. (red.), *The Social Economy. Building Inclusive Economies*, OECD, Paris 2007.
- Brdulak J., Florczak E., *Usytuowanie przedsiębiorstwa społecznego w gospodarce*, „Myśl Ekonomiczna i Polityczna” 2011, z. 1–2 (32–33).
- Brdulak J., Florczak E., *Uwarunkowania działalności przedsiębiorstw społecznych w Polsce*, Oficyna Wydawnicza Uczelni Łazarskiego, Warszawa 2016.
- Czemieli-Grzybowska W., *Zarządzanie przedsiębiorstwem społecznym – raport z badań*, Regionalny Instytut Społeczno-Ekonomiczny, Białystok 2010.
- Dahl M., Piskorska B., Olszewski P. (red.), *Europejskie doświadczenia z demokracją i gospodarką rynkową. Przykład dla Ukrainy*, Instytut Studiów Politycznych PAN–Dom Wydawniczy Elipsa, Warszawa 2015.
- Defourny J., *Od trzeciego sektora do przedsiębiorstwa społecznego*, [w:] Wygnański J.J., *Antologia kluczowych tekstów. Przedsiębiorstwo społeczne*, FISE, Warszawa 2008.
- Defourny J., *Social Enterprises in Western Europe*, [w:] Leś E. (red.), *Gospodarka społeczna i przedsiębiorstwo społeczne. Wprowadzenie do problematyki*, WUW, Warszawa 2008.
- Defourny J., Develtere P., *Ekonomia społeczna: ogólnościatowy trzeci sektor*, [w:] Wygnański J.J. (red.), *Antologia kluczowych tekstów. Przedsiębiorstwo społeczne*, FISE, Warszawa 2008.
- Ekonomia społeczna i solidarna*, EkonomiaSpołeczna.pl, <https://ekonomiaspoleczna.pl/ekonomia-spoleczna-i-solidarna/>, dostęp 22.06.2020.
- Florczak E., *Praktyczna teoria przedsiębiorstwa społecznego*, „Myśl Ekonomiczna i Polityczna” 2015, nr 4(51).
- Florczak E., *Przedsiębiorstwo społeczne*, „Kwartalnik Nauk o Przedsiębiorstwie” 2009, nr 4 (13).
- Florczak E., Gardziński T., *Social Enterprise in the Order of Social Market Economy*, „International Journal of New Economics and Social Sciences” 2019, nr 1(9).

- Frączek P., Wygnański J. (red.), *Polski model ekonomii społecznej. Rekomendacje dla rozwoju*, FISE, Warszawa 2008.
- Gardziński T., *About social enterprise...*, „International Journal of New Economics and Social Sciences” 2019, nr 1 (9).
- Gardziński T., *Przedsiębiorstwo społeczne szansą rozwiązywania problemów regionów*, „Kwartalnik Celny” 2016, nr 1/2.
- Gardziński T., *Przedsiębiorstwo społeczne środkiem rozwiązywania problemów współczesnej gospodarki*, „International Journal of New Economics and Social Sciences” 2016, nr 1(3).
- GUS, *Bazy danych*, <http://demografia.stat.gov.pl/bazademografia/>, dostęp 27.05.2020.
- GUS, *Różne oblicza ubóstwa w Polsce w 2015 r. i 2018 r. na podstawie Badania spójności społecznej*, https://stat.gov.pl/rozne_oblicza_ubostwa_w_polsce_w_2015_i_2018_bss.pdf, dostęp 18.04.2020.
- GUS, *Spółdzielczość sprzyjająca włączeniu społecznemu i zawodowemu – Raport końcowy*, Warszawa 2019.
- GUS, *Spółdzielnie socjalne w 2016 r.*, <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/gospodarka-spoeczna-wolontariat/gospodarka-spoeczna-trzeci-sektor/spoldzielnie-socjalne-w-2016-r-,15,1.html>, dostęp 24.06.2020.
- GUS, *Stopa bezrobocia rejestrowanego w latach 1990–2020*, <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/rynek-pracy/bezrobocie-rejestrowane/stopa-bezrobocia-rejestrowanego-w-latach-1990-2020,4,1.html>, dostęp 22.06.2020.
- Halszka-Kurleto M., *Model przedsiębiorstwa społecznego*, Difin, Warszawa 2016.
- Hausner J., Laurisz N., Mazur S., *Przedsiębiorstwo społeczne – konceptualizacja*, [w:] Hausner J. (red.), *Zarządzanie podmiotami ekonomii społecznej*, MSAP, Kraków 2007.
- Informacja o funkcjonowaniu spółdzielni socjalnych działających na podstawie ustaw z dnia 27 kwietnia 2006 r. o spółdzielniach socjalnych za okres 2016–2017, Druk nr 2724, Sejm Rzeczypospolitej Polskiej, Warszawa 2018.
- Kulińska-Sadłocha E., Szambelańczyk J., *Lokalne instytucje kredytowe w koncepcji zrównoważonego rozwoju Polski*, IX Kongres Ekonomistów Polskich, <http://www.pte.pl/kongres/referaty/Kuli%20Ewa,%20Szambela%20Jan/Kukli%20Sad%20Ewa,%20Szambela%20Jan-%20LOKALNE%20INSTYTUCJE%20KREDYTOWE%20W%20KONCEPCJI%20ZR%20WNAW%20ROZWOJU%20POLSKI.pdf>, dostęp 27.06.2020.
- Leś E., *Gospodarka społeczna i przedsiębiorstwo społeczne. Przegląd koncepcji i dobrych praktyk*, [w:] Leś E. (red.), *Gospodarka społeczna i przedsiębiorstwo społeczne. Wprowadzenie do problematyki*, WUW, Warszawa 2008.

- Leś E., Ołdak M. (red.), *Z teorii i praktyki gospodarki społecznej*, t. 1, Collegium Civitas Press, Warszawa 2006.
- Leśniak G.J., *MRPiPS: Szacowana stopa bezrobocia w maju wyniosła 6 proc.*, Prawo.pl, <https://www.prawo.pl/kadry/bezrobocie-maj-2020-roku-wedlug-mrpips,500854.html>, dostęp 21.06.2020.
- O firmie*, <http://luksja.com.pl/o-firmie/>, dostęp 26.06.2020.
- Ogólnopolski Katalog Spółdzielni Socjalnych*, <http://www.spoldzielniesocjalne.org>, dostęp 27.12.2018.
- Piechowski A., *Gospodarka społeczna i przedsiębiorstwo społeczne w Polsce. Tradycje i przykłady*, [w:] Leś E. (red.), *Gospodarka społeczna i przedsiębiorstwo społeczne. Wprowadzenie do problematyki*, WUW, Warszawa 2008.
- Pysz P., *Społeczna gospodarka rynkowa. Ordoliberalna koncepcja polityki gospodarczej*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2008.

SPÓŁDZIELNIA SOCJALNA JAKO DYNAMICZNIE POWSTAJĄCE PRZEDSIĘBIORSTWO SPOŁECZNE

Streszczenie

Celem artykułu jest przedstawienie dynamiki powstawania spółdzielni socjalnych oraz ich możliwości w sferze społeczno-ekonomicznej. Spółdzielnie socjalne są jednym z podmiotów ekonomii społecznej w Polsce. Stanowią jednocześnie podmiot klasyfikowany najbliżej i najczęściej jako przedsiębiorstwo społeczne ze względu na społeczną misję, jak również część zysku przeznaczaną na ten cel. Państwo polskie ma nadal trudności we wprowadzeniu społecznej gospodarki rynkowej, a socjalne transfery nie są w stanie załatwić wszystkich problemów, gdyż koncepcja ta działa jedynie wtedy, gdy nie jest traktowana wrywkowo, jest stosowana według wszystkich zasad, tzn. spójnie, w długim okresie i przede wszystkim w kategoriach ładu gospodarczego. W związku z powyższym, jak również w obliczu problemów społeczno-gospodarczych, jakie będzie generować epidemia, autorzy opracowania upatrują w spółdzielni socjalnej jako przedsiębiorstwie społecznym – podmiotu wyręczającego państwo w mierzeniu się z takimi problemami jak bezrobocie, bezdomność czy niepełnosprawność.

Słowa kluczowe: spółdzielnia socjalna, przedsiębiorstwo społeczne, społeczna gospodarka rynkowa

SOCIAL COOPERATIVE AS A DYNAMICALLY DEVELOPING SOCIAL ENTERPRISE

Abstract

The aim of the article is to present the dynamics of the formation of social cooperatives and their possibilities in the socioeconomic sphere.

Social cooperatives are a type of social economy entities in Poland. At the same time, they constitute an entity closest to and most often classified as a social enterprise due to its social mission as well as a part of the profit allocated for this purpose. The Polish state still has difficulties in introducing social market economy and social transfers are not able to solve all the problems because this concept works only when it is not treated randomly and is applied in accordance with the rules, i.e. coherently, in the long term and above all in the categories of the economic order. As a result, as well as in the face of socioeconomic problems that the epidemic will generate, the authors of the study see a social cooperative as a social enterprise that is an entity helping the state to deal with such problems as unemployment, homelessness or disability.

Keywords: social cooperative, social enterprise, social market economy

Cytuj jako:

Gardziński T., Łabenda A., *Spółdzielnia socjalna jako dynamicznie powstające przedsiębiorstwo społeczne*, „Myśl Ekonomiczna i Polityczna” 2020 nr 2(69), s. 11–33. DOI: 10.26399/meip.2(69).2020.08/t.gardzinski/a.labenda

Cite as:

Gardziński, T., Łabenda, A., (2020), ‘Spółdzielnia socjalna jako dynamicznie powstające przedsiębiorstwo społeczne’ [‘Social cooperative as a dynamically developing social enterprise’], *Myśl Ekonomiczna i Polityczna* 2(69), 11–33. DOI: 10.26399/meip.2(69).2020.08/t.gardzinski/a.labenda

Natalia Wilczewski*, Magdalena Bryk**

ZRÓŻNICOWANIE GEOGRAFICZNE POLSKIEGO HANDLU ZAGRANICZNEGO I WPŁYW PANDEMII COVID-19

DOI: 10.26399/meip.2(69).2020.09/n.wilczewski/m.bryk

WPROWADZENIE

Polska na tle innych europejskich państw jest stabilną i szybko rozwijającą się gospodarką. Główną siłą napędową jej rozwoju jest eksport¹. Jak podaje Obserwator Finansowy:

sprzedaż eksportowa Polski wzrosła w ostatnich kilkunastu latach niemal czterokrotnie, a pod względem jej relacji do PKB nasz kraj przewyższa inne państwa o podobnym potencjale ludnościowym².

Ekspert ekonomiczny Wojciech Mroczek podkreśla natomiast, że

* Natalia Wilczewski – lic., studentka na Wydziale Ekonomii i Zarządzania Uczelni Łazarskiego, członkini Koła Naukowego Zrównoważonego Rozwoju i Społecznej Gospodarki Rynkowej na Uczelni Łazarskiego, e-mail: natalia.wilczewski@gmail.com, ORCID: 0000-0002-5714-1213

** Magdalena Bryk – lic., studentka na Wydziale Ekonomii i Zarządzania Uczelni Łazarskiego, członkini Koła Naukowego Zrównoważonego Rozwoju i Społecznej Gospodarki Rynkowej na Uczelni Łazarskiego, e-mail: magdalenabryk@op.pl, ORCID: 0000-0002-1589-2844

¹ Polska Agencja Inwestycji i Handlu, *Gospodarka i handel zagraniczny*, https://www.paih.gov.pl/polska_w_liczbach/gospodarka, dostęp 13.04.2020.

² DR, *Eksport dźwignią polskiej gospodarki*, ObserwatorFinansowy.pl, <https://www.obserwatorfinansowy.pl/tematyka/makroekonomia/trendy-gospodarcze/eksport-dzwignia-polskiej-gospodarki/>, dostęp 13.04.2020.

wraz ze zwiększaniem się obrotów w polskim handlu zagranicznym rosną dysproporcje w strukturze geograficznej eksportu i importu³.

Warto przy tym zauważyć, że

w polskim eksporcie [...] mało jest wartości dodanej, cechuje go znaczna importochłonność, a także podwykonawczy charakter⁴.

Polska produkcja eksportowa jest skierowana głównie na kraje wysoko rozwinięte w Unii Europejskiej, a zaledwie „jedna piąta sprzedaży zagranicznej trafia na dynamicznie rozwijające się rynki pozaeuropejskie”⁵. W tym artykule stawiamy tezę, że zróznicowanie geograficzne polskiego handlu – w tym dodatni bilans z krajami UE i ujemny z pozostałymi krajami – wynika ze struktury importu i eksportu, która jest uzależniona od kategorii towaru, którym się handluje. Innym znaczącym czynnikiem dla ładu gospodarczego jest łatwość prowadzenia biznesu⁶, jednakże w ostatnim czasie epidemia koronawirusa bardzo silnie oddziałuje na gospodarkę świata, w tym UE. Wynika to m.in. ze zmniejszenia aktywności gospodarczej w Chinach i mocno powiązanych z nimi gospodarkach azjatyckich oraz z zaburzenia funkcjonowania globalnych łańcuchów dostaw, w których uczestniczą firmy z UE i USA.

1. BILANS HANDLOWY POLSKI

Analizując bilans handlowy Polski w latach 2015–2019⁷, można zauważyć tendencję wzrostową z dodatnim bilansem handlowym w granicach od 2,5 do 17 mld zł. Jedynie w 2018 roku odnotowano ujemne saldo w wysokości -19,5 mld zł⁸.

³ W. Mroczek, *Handel zagraniczny Polski. Rosną dysproporcje w strukturze geograficznej eksportu i importu*, Forsal.pl, <https://forsal.pl/artykuly/1444861,handel-zagraniczny-polski-rosna-dysproporcje-w-strukturze-geograficznej-eksportu-i-importu.html>, dostęp 13.04.2020.

⁴ *Eksport i UE. Jak skorzystaliśmy*, Niezależna.pl, <https://niezalezna.pl/292146-eksport-i-ue-jak-skorzystalismy>, dostęp 19.04.2020.

⁵ DR, *Eksport dźwignią polskiej gospodarki...*, *op. cit.*

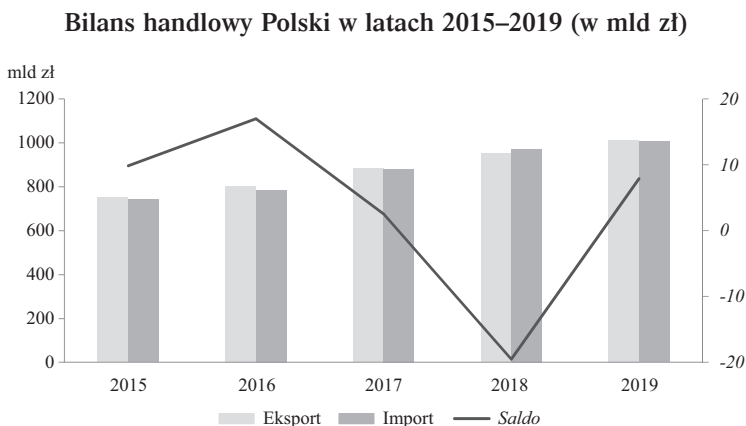
⁶ E. Florczak, T. Gardziński, *Social enterprise in the reforming economy of Ukraine*, [w:] M. Dahl, A. Chojan (red.), *Poland and Ukraine. Common Neighborhood and Relations*, Oficyna Wydawnicza Uczelni Łazarskiego, Warszawa 2019, s. 96.

⁷ Dla 2019 roku w momencie pisania artykułu dane statystyczne są oznaczone jako dane tymczasowe.

⁸ GUS, *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2019*, https://stat.gov.pl/download/gfx/portalinformacyjny/pl/defaultaktualnosci/5515/2/19/1/rocznik_statystyczny_

Całkowity eksport towarów z Polski w 2019 roku wyniósł 1013,7 mld zł i wzrósł o 6,6 proc. względem poprzedniego roku. Jest to wzrost szybszy niż całej UE. Ministerstwo Rozwoju podsumowało, że „był to 5. najlepszy wynik wśród krajów unijnych oraz 3. wśród rynków, dla których wartość eksportu w skali roku przekroczyła 50 mld EUR”⁹. Import z kolei wyniósł odpowiednio 1005,8 mld zł. Deficyt z 2018 roku o wartości 19,5 mld zł przekształcił się rok później w nadwyżkę na poziomie 7,9 mld zł, jak widać na wykresie 1¹⁰.

Wykres 1

Źródło: opracowanie własne na podstawie: GUS, *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2019*, https://stat.gov.pl/download/gfx/portalinformacyjny/pl/defaultaktualnosci/5515/2/19/1/rocznik_statystyczny_rzeczypospolitej_polskiej_2019.pdf, dostęp 7.04.2020; GUS, *Obroty towarowe handlu zagranicznego ogółem i według krajów w okresie styczeń–grudzień 2019 roku. Tablice w formacie XLSX*, https://stat.gov.pl/files/gfx/portalinformacyjny/pl/defaultaktualnosci/5466/1/89/1/obroty_towarowe_handlu_zagranicznego_ogolem_i_wedlug_krajow_w_okresie_styczen-grudzien_2019_roku.xlsx, dostęp 15.04.2020.

rzeczypospolitej_polskiej_2019.pdf, dostęp 7.04.2020; GUS, *Obroty towarowe handlu zagranicznego ogółem i według krajów w okresie styczeń–grudzień 2019 roku. Tablice w formacie XLSX*, https://stat.gov.pl/files/gfx/portalinformacyjny/pl/defaultaktualnosci/5466/1/89/1/obroty_towarowe_handlu_zagranicznego_ogolem_i_wedlug_krajow_w_okresie_styczen-grudzien_2019_roku.xlsx, dostęp 15.04.2020.

⁹ Ministerstwo Rozwoju, *Obroty towarowe UE27 z zagranicą według danych Eurostat. Polska w czołówce krajów z największą dynamiką eksportu*, <https://www.gov.pl/web/rozwoj/obroty-towarowe-ue27-z-zagranica-wedlug-danych-eurostat-polska-w-czolowce-krajow-z-najwieksza-dynamika-eksportu>, dostęp 18.04.2020.

¹⁰ GUS, *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2019*, op. cit.; GUS, *Obroty towarowe handlu zagranicznego ogółem i według krajów w okresie styczeń–grudzień 2019 roku...*, op. cit.

W marcu 2020 roku Światowa Organizacja Zdrowia (WHO) ogłosiła pandemię koronawirusa wywołaną przez chorobę nazywaną COVID-19¹¹. Zakłada się, że wirus powstał w grudniu 2019 roku w Chinach¹². Rozprzestrzenił się w tak błyskawicznym tempie na całym świecie, że większość krajów ograniczyła dotychczasową swobodę obywateli w celu zmniejszenia i opóźnienia jego transmisji. Odwołane połączenia lotnicze, zamknięte granice, zamknięte centra edukacyjne i rekreacyjne, zalecana praca zdalna, ograniczenia w swobodnym poruszaniu się po ulicy z częściowym zakazem wyjścia z domu oraz obowiązek noszenia maseczek w przestrzeni publicznej – to tylko część obostrzeń, które dotknęły większość społeczeństw. Ograniczenia zostały wprowadzone w większości państw w różnym wymiarze. Do tej pory nie zniesiono wszystkich zakazów¹³. Należy wspomnieć, że granice dla transportu dóbr nigdy nie były zamknięte¹⁴, pandemia wpłynęła zaś na sam wymiar produkcji. Został on ograniczony, ponieważ zwiększona liczba pracowników przebywała na zwolnieniach lekarskich bądź została objęta obowiązkową kwarantanną. Przystój produkcji dotyczył głównie rynku chińskiego, który opóźniał dostawy towarów na rynki europejskie¹⁵.

GUS opublikował wstępne dane dotyczące obrotu towarowego handlu zagranicznego łącznie do kwietnia 2020 roku. Obecnie dostępna baza danych jest o tyle korzystna, że daje możliwość porównania poszczególnych miesięcy z poprzednim rokiem, określając pierwsze dwa miesiące jako okres „przed pandemią” oraz kolejne dwa miesiące jako okres „podczas pandemii”. Z wstępnych danych wynika, że w styczniu 2020 roku eksport wyniósł 82,2 mld zł, a import 81,5 mld zł, uzyskując dodatnie saldo w wysokości 0,7 mld zł. Porównując styczeń 2020 roku z poprzednim rokiem, zanotowano – po oczyszczeniu cen bieżących z inflacji – minimalny spadek zarówno w imporcie (-0,2 proc.),

¹¹ World Health Organization, *WHO announces COVID-19 outbreak a pandemic*, <https://www.euro.who.int/en/health-topics/health-emergencies/coronavirus-covid-19/news/news/2020/3/who-announces-covid-19-outbreak-a-pandemic>, dostęp 18.06.2020.

¹² World Health Organization, *Coronavirus disease (COVID-19) pandemic*, <https://www.euro.who.int/en/health-topics/health-emergencies/coronavirus-covid-19/novel-coronavirus-2019-ncov>, dostęp 18.06.2020.

¹³ M. Langer, *Coronavirus: Lifting lockdowns, European countries go their own way*, DW.com, <https://p.dw.com/p/3bUXf>, dostęp 18.06.2020.

¹⁴ *Rząd wprowadza stan zagrożenia epidemicznego. Zamknięte granice, restauracje i niektóre sklepy*, PolskaTimes.pl, <https://polskatimes.pl/rzad-wprowadza-stan-zagrozenia-epidemicznego-zamkniete-granice-restauracje-i-niektore-sklepy/ar/c1-14856959>, dostęp 18.06.2020.

¹⁵ P. Ciszak, *Koronawirus w Polsce. „Problemy z dostępnością towarów się pojawiają”*, Money.pl, <https://www.money.pl/gospodarka/koronawirus-w-polsce-problemy-z-dostepnoscia-towarow-sie-pojawia-6485329843095169a.html>, dostęp 18.06.2020.

jak i w eksporcie (-0,1 proc.)¹⁶. Jeśli dodać do wyniku kolejny miesiąc – luty – Polska wyeksportowała towary o wartości 169,5 mld zł, a zaimportowała towary o wartości 164,2 mld zł, zwiększając ogólne saldo do 5,3 mld zł. Porównując rok 2020 z 2019, można zauważyć wzrost eksportu o 3,2 proc. przy równoczesnym spadku importu o 0,8 proc.¹⁷ Marzec był przełomowym miesiącem dla zaistniałej pandemii. Chiny były dotknięte koronawirusem przez cały miesiąc, natomiast w Europie, a szczególnie w Polsce, wprowadzenie stanu zagrożenia epidemicznego wskutek walki z koronawirusem nastąpiło w drugiej połowie marca¹⁸. W pierwszym kwartale 2019 roku wysokość importu przewyższyła wysokość eksportu o 1,1 mld zł¹⁹. Rok później, w 2020, można zauważyć, że sytuacja jest odwrotna – to eksport przewyższa import pod względem wartości o 3,5 mld zł²⁰. GUS zaznacza, że odnotowano spadek w 2020 roku, porównując dane dotyczące samego miesiąca marca z marcem 2019 roku – w eksporcie o 5,6 proc., a w imporcie o 2,5 proc. Natomiast – mimo zaistniałej wyjątkowej sytuacji w Polsce – GUS potwierdza, że nie można wywnioskować bezpośredniego wpływu zaistniałej sytuacji epidemicznej na obrót towarowy handlu zagranicznego²¹. Zmieniło się to jednak diametralnie w kwietniu, kiedy spadek obrotów w eksporcie wyniósł 26 proc., a obroty w imporcie spadły o 24,9 proc.²² Konsekwencje są również widoczne w skumulowanych

¹⁶ GUS, *Obroty towarowe handlu zagranicznego ogółem i według krajów w styczniu 2020 roku. Tablice w formacie XLSX*, https://stat.gov.pl/files/gfx/portalinformacyjny/pl/defaultaktualnosci/5466/1/90/1/hz_styczen_2020.xlsx, dostęp 18.06.2020.

¹⁷ GUS, *Obroty towarowe handlu zagranicznego ogółem i według krajów w okresie styczeń–luty 2020 roku – Tablice w formacie XLSX*, https://stat.gov.pl/files/gfx/portalinformacyjny/pl/defaultaktualnosci/5466/1/91/1/obroty_towarowe_handlu_zagranicznego_ogolem_i_wedlug_krajow_w_okresie_styczen-luty_2020_roku_tablice.xlsx, dostęp 18.06.2020.

¹⁸ *Rząd wprowadza stan...*, op. cit.

¹⁹ GUS, *Obroty towarowe handlu zagranicznego ogółem i według krajów w okresie styczeń–marzec 2019 roku*, https://stat.gov.pl/files/gfx/portalinformacyjny/pl/defaultaktualnosci/5466/1/80/1/obroty_towarowe_handlu_zagranicznego_ogolem_i_wedlug_krajow_w_okresie_st...xlsx, dostęp 18.06.2020.

²⁰ GUS, *Obroty towarowe handlu zagranicznego ogółem i według krajów w okresie styczeń–marzec 2020 roku. Tablice w formacie XLSX*, https://stat.gov.pl/files/gfx/portalinformacyjny/pl/defaultaktualnosci/5466/1/92/1/obroty_towarowe_handlu_zagranicznego_ogolem_i_wedlug_krajow_w_okresie_styczen-marzec_2020_tablice.xlsx, dostęp 18.06.2020.

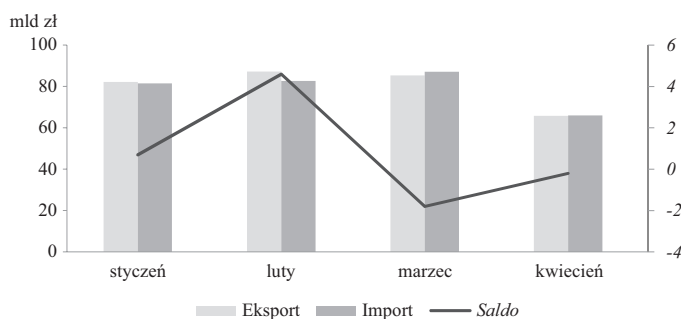
²¹ GUS, *Obroty towarowe handlu zagranicznego ogółem i według krajów w okresie styczeń–marzec 2020 roku. Informacja sygnałowa w formacie PDF*, s. 1, https://stat.gov.pl/files/gfx/portalinformacyjny/pl/defaultaktualnosci/5466/1/92/1/obroty_towarowe_handlu_zagranicznego_ogolem_i_wedlug_krajow_w_okresie_styczen-marzec_2020.pdf, dostęp 18.06.2020.

²² GUS, *Obroty towarowe handlu zagranicznego ogółem i według krajów w okresie styczeń–kwiecień 2020 roku. Informacja sygnałowa w formacie PDF*, s. 1, <https://stat.gov.pl/>

danych – zarówno import, jak i eksport w całym okresie pierwszych czterech miesięcy wyniósł ok. 94 proc. wartości zeszłorocznej. Pozytywnie na bilans wpływa utrzymanie sumy wartości eksportu powyżej sumy wartości importu. Saldo obrotów towarowych handlu zagranicznego dla okresu styczeń–kwiecień 2020 roku wyniosło 3,3 mld zł²³. Opracowane wyniki obrotów towarowych handlu zagranicznego na poziomie pojedynczego miesiąca są widoczne na wykresie 2. Na podstawie tego wykresu można zauważyć, że dodatnie saldo za całe cztery miesiące utrzymuje się dzięki wynikowi za miesiąc luty, w którym Polska osiągnęła nadwyżkę w wysokości 4,6 mld zł.

Wykres 2

Bilans handlowy Polski w okresie styczeń–kwiecień 2020 r. (w mld zł)

Źródło: opracowanie własne na podstawie: GUS, *Obroty towarowe handlu zagranicznego ogółem i według krajów w styczniu 2020 roku. Tablice w formacie XLSX*, https://stat.gov.pl/files/gfx/portalinformacyjny/pl/defaultaktualnosci/5466/1/90/1/hz_styczen_2020.xlsx, dostęp 18.06.2020; GUS, *Obroty towarowe handlu zagranicznego ogółem i według krajów w okresie styczeń–luty 2020 roku. Tablice w formacie XLSX*, https://stat.gov.pl/files/gfx/portalinformacyjny/pl/defaultaktualnosci/5466/1/91/1/obroty_towarowe_handlu_zagranicznego_ogolem_i_wedlug_krajow_w_okresie_styczen-luty_2020_roku_tablice.xlsx, dostęp 18.06.2020; GUS, *Obroty towarowe handlu zagranicznego ogółem i według krajów w okresie styczeń–marzec 2020 roku. Tablice w formacie XLSX*, https://stat.gov.pl/files/gfx/portalinformacyjny/pl/defaultaktualnosci/5466/1/92/1/obroty_towarowe_handlu_zagranicznego_ogolem_i_wedlug_krajow_w_okresie_styczen-marzec_2020_tablice.xlsx, dostęp 18.06.2020; GUS, *Obroty towarowe handlu zagranicznego ogółem i według krajów w okresie styczeń–kwiecień 2020 roku. Tablice w formacie XLSX*, https://stat.gov.pl/files/gfx/portalinformacyjny/pl/defaultaktualnosci/5466/1/93/1/hz_styczen_-_kwiecień_2020.xlsx, dostęp 18.06.2020.

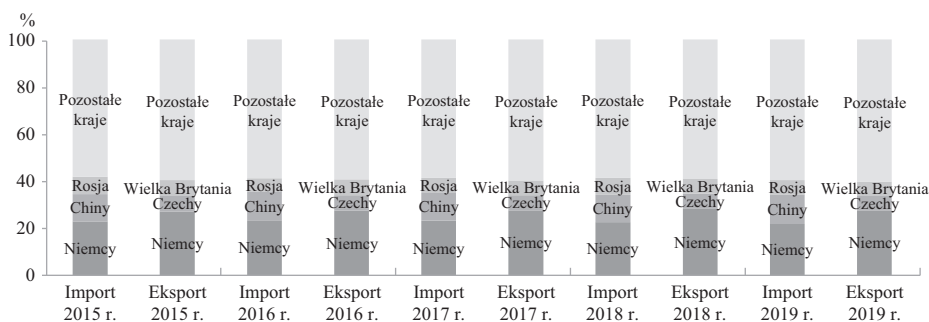
files/gfx/portalinformacyjny/pl/defaultaktualnosci/5466/1/93/1/obroty_towarowe_handlu_zagranicznego_ogolem_i_wedlug_krajow_w_okresie_i-....pdf, dostęp 18.06.2020.

²³ GUS, *Obroty towarowe handlu zagranicznego ogółem i według krajów w okresie styczeń–kwiecień 2020 roku. Tablice w formacie XLSX*, https://stat.gov.pl/files/gfx/portalinformacyjny/pl/defaultaktualnosci/5466/1/93/1/hz_styczen_-_kwiecień_2020.xlsx, dostęp 18.06.2020.

Od wielu lat niezmiennie głównymi partnerami eksportowymi Polski są Niemcy, Czechy oraz Wielka Brytania. Jeśli chodzi o import, to największe znaczenie ma handel z Niemcami, Chinami i Rosją. Warto zauważyć, że czołowa trójka zarówno w imporcie, jak i w eksporcie stanowi ok. 40 proc. obrotu pod względem obu wyżej wspomnianych wartości handlowych. Jeśli uwzględnić tymczasowe dane dostępne dla roku 2019, podział procentowy partnerów jest porównywalny. Wykres 3 pokazuje procentowy udział poszczególnych krajów w polskim imporcie i eksporcie w latach 2015–2019.

Wykres 3

Procentowy udział poszczególnych krajów w imporcie i eksporcie
w latach 2015–2019

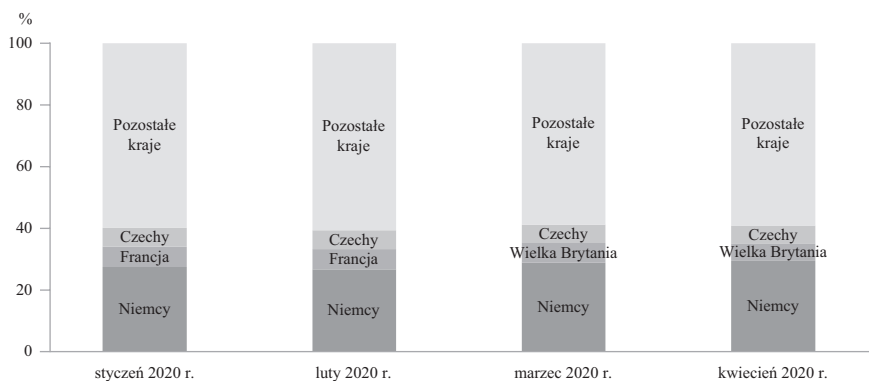
Źródło: opracowanie własne na podstawie: GUS, *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2017*, <https://stat.gov.pl>, dostęp 13.04.2020; GUS, *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2018*, <https://stat.gov.pl>, dostęp 13.04.2020; GUS, *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2019*, <https://stat.gov.pl>, dostęp 7.04.2020; GUS, *Obroty towarowe handlu zagranicznego ogółem i według krajów w okresie styczeń-grudzień 2019 roku. Tablice w formacie XLSX*, <https://stat.gov.pl>, dostęp 15.04.2020.

Z początkiem 2020 roku można było zaobserwować wzrost znaczenia handlu z Francją, która staje się drugim pod względem wielkości partnerem handlowym Polski. Wartość eksportu do Francji przewyższyła wartość eksportu do Czech i Wielkiej Brytanii, które przez ostatnie pięć lat (2015–2019) razem z Niemcami były w pierwszej trójce. Na trzecim miejscu są zaś Czechy, które w styczniu miały niewielką przewagę nad Wielką Brytanią (eksport do obu krajów wyniósł ok. 5,0 mld zł). W lutym w porównaniu ze styczniem wartość eksportu do Niemiec, Francji oraz Czech wzrosła. Wartość eksportu do Wielkiej Brytanii spadła zaś o 0,1 mld zł. Pierwsze tendencje spadkowe w wymianie zagranicznej można zauważyć już w marcu, patrząc na dane dotyczące wartości eksportu do Francji. Spadła ona o 33 proc., porównując

marzec z lutym, a wartość eksportu w kwietniu wyniosła 50 proc. wartości osiągniętej w lutym. Warto tu zaznaczyć, że Francja była i jest jednym z najbardziej dotkniętych przez pandemię krajów w Europie²⁴. Jeśli chodzi o dane dotyczące eksportu do pozostałych trzech krajów (Niemcy, Czechy, Wielka Brytania), wartość w marcu wzrosła lub była na podobnym poziomie. Dopiero w kwietniu wartość eksportu do Niemiec nie przekroczyła 20 mld zł, zaś wartość eksportu do Czech oraz Wielkiej Brytanii wyniosła 3,6–3,9 mld zł. Dla porównania, wartość eksportu do Niemiec wyniosła w pierwszym kwartale średnio 23,5 mld zł, a do Czech i Wielkiej Brytanii w okolicach 5,0 mld zł²⁵. Wykres 4 podsumowuje wyżej omówione dane.

Wykres 4

Struktura eksportu w okresie styczeń–kwiecień 2020 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie: GUS, *Obroty towarowe handlu zagranicznego ogółem i według krajów w styczniu 2020 roku...*, *op. cit.*; GUS, *Obroty towarowe handlu zagranicznego ogółem i według krajów w okresie styczeń–luty 2020 roku...*, *op. cit.*; GUS, *Obroty towarowe handlu zagranicznego ogółem i według krajów w okresie styczeń–marzec 2020 roku...*, *op. cit.*; GUS, *Obroty towarowe handlu zagranicznego ogółem i według krajów w okresie styczeń–kwiecień 2020 roku...*, *op. cit.*

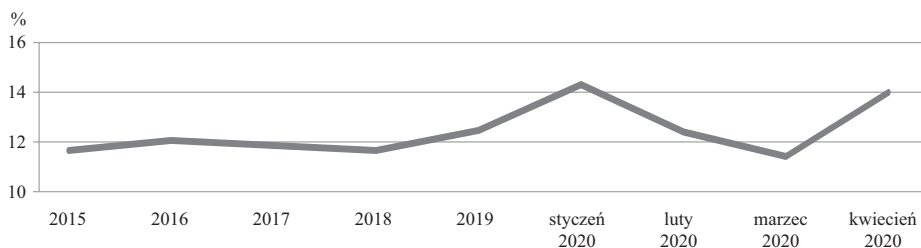
²⁴ Dokładne informacje o przebiegu pandemii koronawirusa w Francji można znaleźć na: *France*, Worldometers.info, <https://www.worldometers.info/coronavirus/country/france/>, dostęp 19.06.2020.

²⁵ GUS, *Obroty towarowe handlu zagranicznego ogółem i według krajów w styczniu 2020 roku...*, *op. cit.*; GUS, *Obroty towarowe handlu zagranicznego ogółem i według krajów w okresie styczeń–luty 2020 roku...*, *op. cit.*; GUS, *Obroty towarowe handlu zagranicznego ogółem i według krajów w okresie styczeń–marzec 2020 roku...*, *op. cit.*; GUS, *Obroty towarowe handlu zagranicznego ogółem i według krajów w okresie styczeń–kwiecień 2020 roku...*, *op. cit.*

Jeśli skupić się na relacjach importowych z Niemcami, Chinami oraz Rosją, okazuje się, że pierwszy spadek wartości nastąpił już w marcu (ok. 0,1–0,3 mld zł). Ignorując dane z kwietnia, można by było wnioskować, że są to wahania na normalnym poziomie. Dane te jednak potwierdzają, że był to początek zmniejszenia wartości importu. Zwraca też uwagę, że mimo spadku wartości importu od czołowej trójki cała wartość importu wzrosła w marcu. Według wstępnych udostępnionych danych GUS na ogólny wzrost wartości importu mogły wpłynąć zwiększone obroty towarowe ze Stanami Zjednoczonymi oraz z Koreą Południową²⁶. Warto też spojrzeć osobno na Chiny, które ze względu na sytuację epidemiczną miały potwierdzone przeestoje w produkcji. W latach 2015–2019 Chiny miały ok. 12 proc. udziału w wartości towarów importowanych do Polski. W styczniu 2020 roku zaobserwowano wzrost do 14,2 proc. W lutym oraz marcu tego roku można było zauważyć spadek o 1–2 pkt proc. z miesiąca na miesiąc. Najniższy udział importu Chin odnotowano w marcu, zaś w kwietniu wrócił niemalże do poziomu ze stycznia, jak widać na wykresie 5. Może to wynikać z tego, że Chiny w kwietniu w przeciwieństwie do krajów UE miały w miarę opanowaną sytuację epidemiczną.

Wykres 5

**Udział Chin w strukturze eksportu w latach 2015–2019
oraz w okresie styczeń–luty 2020 r.**

Źródło: opracowanie własne na podstawie: GUS, *Obroty towarowe handlu zagranicznego ogółem i według krajów w styczniu 2020 roku...*, *op. cit.*; GUS, *Obroty towarowe handlu zagranicznego ogółem i według krajów w okresie styczeń–luty 2020 roku...*, *op. cit.*; GUS, *Obroty towarowe handlu zagranicznego ogółem i według krajów w okresie styczeń–marzec 2020 roku...*, *op. cit.*; GUS, *Obroty towarowe handlu zagranicznego ogółem i według krajów w okresie styczeń–kwiecień 2020 roku...*, *op. cit.*

²⁶ *Ibidem.*

2. ZRÓŻNICOWANIE GEOGRAFICZNE W HANDLU ZAGRANICZNYM POLSKI

Ogromną rolę w gospodarce naszego kraju odgrywa UE, ponieważ importuje z Polski ok. 80 proc. wartości dóbr i usług eksportowanych. Kolejne 7 proc. eksportu znajduje docelowe miejsce w krajach rozwiniętych poza UE. Najmniejsza część eksportu przypada na kraje rozwijające się (ok. 7 proc.) oraz kraje Europy Środkowo-Wschodniej (5,8 proc.)²⁷.

W polskim imporcie z kolei kraje rozwinięte (w tym państwa UE) tworzą ok. 66 proc. wartości. Wyższy jest zaś odsetek udziału krajów rozwijających się (ok. 25 proc.) oraz krajów Europy Środkowo-Wschodniej (ok. 8 proc.)²⁸.

Intensywna wymiana towarowa wewnątrz UE jest skutkiem swobody przepływu towaru oraz relatywnie niewielkiej odległości między krajami. Dodatni bilans handlowy Polski z UE pozwala wnioskować, że taki układ wpływa pozytywnie na polską gospodarkę. Z zestawienia obrotu towarowego wynika również, że handel z krajami rozwijającymi się oraz z krajami Europy Środkowo-Wschodniej obniża ogólny bilans handlowy Polski. Dzieje się tak za sprawą głównych eksportowych partnerów, tj. Chin i Rosji – deficyt wynika z dysproporcji importu oraz eksportu z tymi krajami. W 2018 roku import z Chin do Polski stanowił 11,6 proc. wartości, natomiast eksport z Polski do Chin wyniósł zaledwie 0,9 proc. rocznej wartości. Mniejsze, ale nadal widoczne dysproporcje można zauważyć w handlu z Rosją. Jej udział w imporcie w 2018 roku wyniósł 7,1 proc., zaś w eksporcie 3,0 proc. całej wartości. Co więcej, z analizy sald krajów ujętych w Roczniku Statystycznym Handlu Zagranicznego dla 2018 roku²⁹ wynika, że ujemny bilans handlowy Polska ma w wymianie z Chinami (104 mld zł), Rosją (40 mld zł), Koreą Południową (15 mld zł), Japonią (13 mld zł) oraz Wietnamem (9 mld zł). Natomiast największe dodatnie salda występują w handlu z Niemcami (49 mld zł), Wielką Brytanią (36 mld zł), Czechami (27 mld zł), Francją (17 mld zł) oraz Rumunią (11 mld zł). Wykres 6 ilustruje powyższe dane.

Dla 2020 roku nie opublikowano jeszcze tak szczegółowych danych, jakie są dostępne dla roku 2018 i poprzednich lat. Mimo wszystko wstępne, mniej szczegółowe, dane pozwalają na pewne wnioski. W zestawieniu obrotów towarowych handlu zagranicznego, które GUS publikuje co miesiąc, wymienione jest 10 najważniejszych krajów w wymianie zagranicznej, uwzględniając

²⁷ GUS, *Obroty towarowe handlu zagranicznego ogółem i według krajów w okresie styczeń–grudzień 2019 roku...*, *op. cit.*

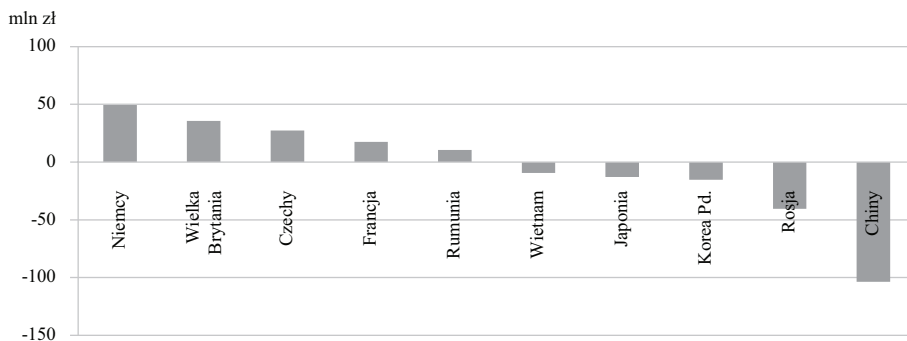
²⁸ *Ibidem.*

²⁹ Rocznik Statystyczny Handlu Zagranicznego dla 2019 roku nie jest jeszcze wydany.

również kierunek wymiany, tj. import bądź eksport, oraz wartość wymiany. Większość krajów pojawia się w jednym i w drugim zestawieniu. Na tej podstawie można wywnioskować saldo dla poszczególnych krajów. Są to w znacznym stopniu kraje UE oraz Rosja i Stany Zjednoczone. Z analizy wynika, że saldo bilansu handlowego z krajami UE, z wyjątkiem Włoch, jest dodatnie. Wynik Włoch nie wpływa zaś znacząco na skumulowany wynik krajów UE, a więc *summa summarum* bilans handlowy dla krajów UE jest dodatni. Inaczej wygląda sytuacja z Rosją oraz Stanami Zjednoczonymi. W przypadku Rosji uzyskane saldo wymiany towarowej przez pierwsze cztery miesiące 2020 roku wyniosło -8,3 mld zł. Deficyt ze Stanami Zjednoczonymi kształtuje się na poziomie 1,9 mld zł. Inne kraje, tj. Chiny oraz Korea Południowa, pojawiają się tylko w zestawieniu dotyczącym eksportu. Ponieważ wartość importu z Chin przewyższa w znaczącym stopniu wartość eksportu, można wywnioskować, że deficyt z Chinami wyniósł co najmniej 32,5 mld zł. Dla porównania, jak widać na wykresie 6, w 2018 roku odnotowano prawie 104 mln zł nadwyżki importu nad eksportem w handlu z Chinami. Uwzględniając dane z 2018 roku, można też założyć, że w 2020 roku zaistnieje także deficyt w wymianie towarowej z Koreą Południową.

Wykres 6

Saldo bilansu handlowego dla poszczególnych krajów w 2018 roku (w mln zł)

Źródło: opracowanie własne na podstawie: GUS, *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2019*, op. cit.

Starając się odpowiedzieć na pytanie, z czego wynika ta dysproporcja w strukturze obrotów towarowych³⁰, należy zwrócić uwagę na

³⁰ Por. W. Mroczek, *Geograficzne zróżnicowanie handlu zagranicznego Polski*, Obserwator-Finansowy.pl, <https://www.obserwatorfinansowy.pl/bez-kategorii/rotator/geograficzne-zroznicowanie-handlu-zagranicznego-polski>, dostęp 18.04.2020.

kategorie towaru, którymi Polska handluje. Istnieją dwie metody grupowania towarów – SITC³¹ albo CN³². W tym artykule skupiamy się na kategorii SITC³³.

3. KATEGORIE TOWARÓW W HANDLU Z GŁÓWNYMI PARTNERAMI POLSKI

Polska wymiana handlowa z zagranicą ma charakter wewnętrzgałęziowy. W związku z tym struktura przedmiotowa importu zbliżona jest do tej w eksporcie. Poniżej zostały przedstawione główne kategorie towarów w handlu z polskimi partnerami.

Chiny

Największy odsetek (94 proc.) całego importu z Chin stanowią trzy kategorie: maszyny, urządzenia i sprzęt transportowy (52 proc.), różne wyroby przemysłowe (29 proc.) oraz towary przemysłowe sklasyfikowane głównie według surowca (13 proc.).

Rosja

W Rosji pierwsze trzy kategorie sumują się do niemal 90 proc. całego importu. Są to: paliwa mineralne, smary i materiały pochodne (67 proc.), towary i transakcje niesklasyfikowane w SITC (12 proc.) oraz towary przemysłowe sklasyfikowane głównie według surowca (10 proc.).

Niemcy

Z Niemcami Polska ma relację importowo-eksportową. Warto podkreślić, że zarówno importowane, jak i eksportowane są towary należące do kategorii maszyny, urządzenia i sprzęt transportowy (35 proc. w eksporcie, 39 proc. w imporcie) oraz towary przemysłowe sklasyfikowane głównie według surowca (19 proc. w eksporcie, 21 proc. w imporcie). W imporcie w czołowej trójce znajdują się chemikalia i produkty pokrewne (16 proc.), natomiast w eksporcie różne wyroby przemysłowe (23 proc.).

³¹ Standard International Trade Classification – Międzynarodowa Standardowa Klasyfikacja Handlu. GUS, *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2019...*, *op. cit.*

³² Combined Nomenclature – Nomenklatura Scalona. *Ibidem.*

³³ Wyjaśnienie, jakie produkty klasyfikują się do której sekcji, można znaleźć: *ibidem.*

Wielka Brytania

Do Wielkiej Brytanii eksportowane są głównie maszyny, urządzenia i sprzęt transportowy (39 proc.), żywność i zwierzęta żywe (17 proc.) oraz różne wyroby przemysłowe (16 proc.).

Czechy

Do Czech Polska eksportuje w istotnym stopniu towary z tych samych kategorii co do Niemiec, a mianowicie maszyny, urządzenia i sprzęt transportowy (32 proc.), towary przemysłowe sklasyfikowane głównie według surowca (23 proc.), a także różne wyroby przemysłowe (16 proc.).

Nie ulega wątpliwości, że głównymi kategoriami handlu w Polsce są maszyny, urządzenia i sprzęt transportowy, towary przemysłowe sklasyfikowane głównie według surowca oraz różne wyroby przemysłowe. Warto też zaznaczyć, że to głównie z Chin i z Rosji Polska importuje niezbędne surowce albo półprodukty, które przetwarza i w przetworzonej postaci eksportuje w większości do krajów UE.

GUS opublikował dane dla każdego dostępnego miesiąca 2020 roku w wersji skumulowanej. Wynika z nich, dla których kategorii towarów SITC wymiana towarowa w danym okresie wzrosła bądź spadła. Tabela 1 podsumowuje te dane, uwzględniając dodatkowo kierunek wymiany oraz zmianę procentową wartości w porównaniu z analogicznym okresem poprzedniego roku, którą podano w nawiasach.

Tabela 1

Zmiany popytu i podaży w kategorii towarów SITC w okresie styczeń–kwiecień 2020 r.

Okres	Eksport		Import	
	Wzrost	Spadek	Wzrost	Spadek
styczeń	<ul style="list-style-type: none"> • towary i transakcje niesklasyfikowane w SITC (11,4%) • napoje i tytoń (4,7%) • różne wyroby przemysłowe (4,5%) 	<ul style="list-style-type: none"> • paliwa mineralne, smary i materiały pochodne (10,7%) 	<ul style="list-style-type: none"> • oleje, tłuszcze, woski, zwierzęce i roślinne (13,1%) • napoje i tytoń (7,5%) 	<ul style="list-style-type: none"> • towary i transakcje niesklasyfikowane w SITC (42,0%) • surowce niejadalne z wyjątkiem paliw (12,3%) • towary przemysłowe sklasyfikowane głównie według surowca (9,1%)

Tabela 1 (cd.)

Okres	Eksport		Import	
	Wzrost	Spadek	Wzrost	Spadek
styczeń–luty	<ul style="list-style-type: none"> • napoje i tytoń (11,1%) • chemia i produkty pokrewne (6,5%) • żywność i zwierzęta żywe oraz różne wyroby przemysłowe (5,8%) 	<ul style="list-style-type: none"> • paliwa mineralne, smary i materiały pochodne (14,3%) 	<ul style="list-style-type: none"> • oleje, tłuszcze, woski, zwierzęce i roślinne (19,5%) • różne wyroby przemysłowe (7,7%) 	<ul style="list-style-type: none"> • towary i transakcje niesklasyfikowane w SITC (35,3%) • surowce niejadalne z wyjątkiem paliw (10,9%) • towary przemysłowe sklasyfikowane głównie według surowca (6,7%)
styczeń–marzec	<ul style="list-style-type: none"> • napoje i tytoń (17,1%) • oleje, tłuszcze, woski, zwierzęce i roślinne (10,7%) • chemia i produkty pokrewne (8,2%) • żywność i zwierzęta żywe (7,3%) • różne wyroby przemysłowe (1,4%) 	<ul style="list-style-type: none"> • paliwa mineralne, smary i materiały pochodne (19,2%) 	<ul style="list-style-type: none"> • oleje, tłuszcze, woski, zwierzęce i roślinne (29,4%) • żywność i zwierzęta żywe (8,8%) • chemia i produkty pokrewne (8,2%) • napoje i tytoń (5,2%) • różne wyroby przemysłowe (2,4%) 	<ul style="list-style-type: none"> • towary i transakcje niesklasyfikowane w SITC (27,1%) • surowce niejadalne z wyjątkiem paliw (8,8%) • towary przemysłowe sklasyfikowane głównie według surowca (3,7%)
styczeń–kwiecień	<ul style="list-style-type: none"> • oleje, tłuszcze, woski, zwierzęce i roślinne (17,8%) • napoje i tytoń (11,7%) • żywność i zwierzęta żywe (7,2%) • chemia i produkty pokrewne (5,2%) 	<ul style="list-style-type: none"> • paliwa mineralne, smary i materiały pochodne (27,6%) • maszyny i urządzenia transportowe (10,0%) • towary przemysłowe sklasyfikowane głównie według surowca (7,3%) 	<ul style="list-style-type: none"> • oleje, tłuszcze, woski, zwierzęce i roślinne (28,4%) • napoje i tytoń (8,3%) • żywność i zwierzęta żywe (7,3%) • chemia i produkty pokrewne (6,4%) 	<ul style="list-style-type: none"> • towary i transakcje niesklasyfikowane w SITC (32,5%) • paliwa mineralne, smary i materiały pochodne (17,2%) • surowce niejadalne z wyjątkiem paliw (13,2%) • maszyny i urządzenia transportowe (10,4%) • towary przemysłowe sklasyfikowane głównie według surowca (7,6%)

Źródło: opracowanie własne na podstawie: GUS, *Obroty towarowe handlu zagranicznego ogółem i według krajów w styczniu 2020 roku. Informacja sygnałna w formacie PDF*, s. 5, <https://stat.gov.pl>, dostęp 18.06.2020; GUS, *Obroty towarowe handlu zagranicznego ogółem i według krajów w okresie styczeń–luty 2020 roku. Informacja sygnałna w formacie PDF*, s. 5, <https://stat.gov.pl>, dostęp 18.06.2020; GUS, *Obroty towarowe handlu zagranicznego ogółem i według krajów w okresie styczeń–marzec 2020 roku. Informacja sygnałna w formacie PDF*, s. 5, <https://stat.gov.pl>, dostęp 18.06.2020; GUS, *Obroty towarowe handlu zagranicznego ogółem i według krajów w okresie styczeń–kwiecień 2020 roku. Informacja sygnałna w formacie PDF*, s. 5, <https://stat.gov.pl>, dostęp 18.06.2020.

W podanych w tabeli 1 danych zwraca uwagę to, że przez wszystkie cztery miesiące odnotowano spadek udziału paliwa mineralnego, smarów oraz materiałów pochodnych w eksporcie. Ta kategoria nie występuje jednak w zestawieniu najważniejszych partnerów, co pokazuje, że zmiany w obrotach towarowych dotyczą nie tylko ich, lecz również tych mniej znaczących. Można zauważyć, że przez te cztery miesiące wzrosła wartość eksportu żywności oraz zwierząt żywych, które Polska dostarcza m.in. do Wielkiej Brytanii. Największy wzrost tej kategorii odnotowano w okresie styczeń–marzec, co wiąże się z ogólnym wzrostem eksportu do Wielki Brytanii. W kwietniu natomiast zmniejszył się udział eksportu maszyn i urządzeń transportowych oraz towarów przemysłowych sklasyfikowanych głównie według surowca. Obie kategorie są znaczące dla polskiego bilansu handlowego, ponieważ są to towary, które Polska eksportuje do swoich trzech najważniejszych partnerów handlowych. Po stronie importu odnotowano we wszystkich czterech miesiącach spadek wartości towarów i transakcji niesklasyfikowanych w SITC oraz towarów przemysłowych sklasyfikowanych głównie według surowca. Należałoby dodatkowo zbadać, czy spadek importu wywołany jest spadkiem popytu w Polsce, czy jednak sytuacja wynika z ograniczonej podaży u jednego lub wielu partnerów. Kolejne możliwe wytłumaczenie to wpływ sytuacji polityczno-gospodarczej. Również po stronie importu pojawiły się w kwietniu kategorie, w których odnotowano spadek – paliwa mineralne, smary i materiały pochodne oraz maszyny i urządzenia transportowe. Polska importuje w dużym stopniu paliwa mineralne, smary i materiały pochodne od Rosji. Spadek w tej kategorii mógł być dodatkowo wywołany ogólnym kryzysem na rynku ropy w kwietniu i osiągnięciem ujemnych cen³⁴. Zmniejszony import maszyn i urządzeń transportowych po naszej stronie mogły odczuć Niemcy i Chiny jako główni dostawcy Polski.

Polska osiąga dobre wyniki w eksporcie dzięki sukcesywnie zwiększającemu się geograficznemu zróżnicowaniu kierunków ekspansji polskiego handlu. Co więcej,

w obliczu słabszej koniunktury w strefie euro, polscy przedsiębiorcy coraz chętniej i częściej wykorzystują potencjał odległych i bardziej perspektywicznych regionów (w Ameryce czy Azji), co pozwala na ich dalszy i bardziej dynamiczny rozwój³⁵.

³⁴ *Cena ropy przebiła dno. Ma to swoje uzasadnienie*, BusinessInsider.com.pl, <https://businessinsider.com.pl/gielda/wiadomosci/cena-ropy-20-kwietnia-2020-roku-drastyczny-spadek/bww2b5p>, dostęp 20.06.2020.

³⁵ M. Walczak, *Ocena sytuacji w handlu zagranicznym po trzech kwartałach 2019 roku (na podstawie danych wstępnych GUS)*, GOV.pl, <https://www.gov.pl/attachment/ee35baa2-2538-4734-aeb9-c74ec7b4d802>, dostęp 19.04.2020.

Coraz lepsza jest również pozycja Polski na Wschodzie, czyli w takich krajach jak Białoruś, Rosja czy Ukraina. Wysoka konkurencyjność polskich produktów, usług przewozowych, tanich powierzchni magazynowych i elastyczność przedsiębiorców powodują, że Polska otwiera się coraz bardziej na współpracę z krajami, z którymi do tej pory udział w handlu był niewielki.

PODSUMOWANIE

Pierwszy kwartał 2020 roku przebiegał pod znakiem pandemii na całym świecie, która wywołuje określone skutki ekonomiczne i ma ogromny wpływ na powiązania w gospodarce światowej. Pandemia koronawirusa przyczyniła się do znacznego osłabienia polskiego handlu zagranicznego. Przed dużym wyzwaniem stoją importerzy. Złoty znacząco osłabił się wobec innych walut używanych powszechnie do rozliczeń w handlu zagranicznym. Oznacza to wzrost cen importowanych towarów, co dodatkowo komplikuje sytuację firm, które je sprzedają lub używają ich do produkcji.

W ostatnich latach polska wymiana handlowa osiągała świetne wyniki, zarówno w imporcie, jak i eksporcie. Z wyjątkiem roku 2018 ogólny bilans handlowy Polski cechował się przewagą eksportu nad importem. Uwzględniając bilans handlowy Polski z poszczególnymi państwami, można dojść do wniosku, że bilans z krajami UE jest dodatni, a z krajami spoza UE ujemny. Wynika to z tego, że w handlu zagranicznym Polska świadczy funkcję podwykonawczą. Polska importuje z Niemiec, Chin i Rosji maszyny, urządzenia oraz surowce, tj. paliwa mineralne, dzięki którym może sama produkować. Wytworzone produkty, tj. maszyny, urządzenia, żywność oraz towary przemysłowe, sprzedaje w większości do krajów należących do UE, w znaczącym stopniu do Niemiec, Wielkiej Brytanii oraz Czech. Możliwość eksportu przetworzonych produktów Polska zawdzięcza układom polityczno-gospodarczym, w tym przynależności do UE i korzystaniu ze wspólnej unii celnej. Potwierdza to, że polskie firmy ugruntowały swoją pozycję na rynku unijnym, przez co w wielu branżach są postrzegane jako jedne z najważniejszych pod względem produkcji towarów na ten rynek³⁶. Może to być dodatkowo uzależnione od największych korporacji transnarodowych, które racjonalizują swoje koszty,

³⁶ GUS: *Obroty towarowe handlu zagranicznego w okresie styczeń–marzec 2020*, Biznes. Interia.pl, <https://biznes.interia.pl/gospodarka/news-gus-obroty-towarowe-handlu-zagranicznego-w-okresie-styczen-m,nId,4495011>, dostęp 21.06.2020.

poszukując korzystnych lokalizacji dla produkcji, a przy tym optymalizując zobowiązania podatkowe³⁷.

Postawiona we wstępie teza o zróżnicowaniu geograficznym wynikającym z kategorii towarów, którymi Polska handluje, została w niniejszym artykule potwierdzona.

BIBLIOGRAFIA

- Brdulak J., Florczak E., Gardziński T., *The Socialization of Capitalism through Social Enterprises*, „International Journal of Small and Medium Enterprises and Business Sustainability” 2019, t. 4, nr 2.
- Cena ropy przebiła dno. Ma to swoje uzasadnienie*, BusinessInsider.com.pl, <https://businessinsider.com.pl/gielda/wiadomosci/cena-ropy-20-kwietnia-2020-roku-drastyczny-spadek/bww2b5p>, dostęp 20.06.2020.
- Ciszek P., *Koronawirus w Polsce. „Problemy z dostępnością towarów się pojawia”*, Money.pl, <https://www.money.pl/gospodarka/koronawirus-w-polsce-problemy-z-dostepnoscia-towarow-sie-pojawia-6485329843095169a.html>, dostęp 18.06.2020.
- DR, *Eksport dźwignią polskiej gospodarki*, ObserwatorFinansowy.pl, <https://www.obserwatorfinansowy.pl/tematyka/makroekonomia/trendy-gospodarcze/eksport-dzwignia-polskiej-gospodarki/>, dostęp 13.04.2020.
- Eksport i UE. Jak skorzystaliśmy*, Niezależna.pl, <https://niezalezna.pl/292146-eksport-i-ue-jak-skorzystalismy>, dostęp 19.04.2020.
- Florczak E., Gardziński T., *Social enterprise in the reforming economy of Ukraine*, [w:] M. Dahl, A. Chojan (red.), *Poland and Ukraine. Common Neighborhood and Relations*, Oficyna Wydawnicza Uczelni Łazarskiego, Warszawa 2019.
- France*, Worldometers.info, <https://www.worldometers.info/coronavirus/country/france/>, dostęp 19.06.2020.
- GUS: Obroty towarowe handlu zagranicznego w okresie styczeń–marzec 2020*, Biznes.Interia.pl, <https://biznes.interia.pl/gospodarka/news-gus-obroty-towarowe-handlu-zagranicznego-w-okresie-styczen-m,nId,4495011>, dostęp 21.06.2020.

³⁷ J. Brdulak, E. Florczak, T. Gardziński, *The Socialization of Capitalism through Social Enterprises*, „International Journal of Small and Medium Enterprises and Business Sustainability” 2019, t. 4, nr 2, s. 68.

- GUS, *Obroty towarowe handlu zagranicznego ogółem i według krajów w okresie styczeń–grudzień 2019 roku. Tablice w formacie XLSX*, https://stat.gov.pl/download/gfx/portalinformacyjny/pl/defaultaktualnosci/5466/1/89/1/obroty_towarowe_handlu_zagranicznego_ogolem_i_wedlug_krajow_w_okresie_styczen-grudzien_2019_roku.xlsx, dostęp 15.04.2020.
- GUS, *Obroty towarowe handlu zagranicznego ogółem i według krajów w okresie styczeń–kwiecień 2020 roku. Informacja sygnałna w formacie PDF*, https://stat.gov.pl/files/gfx/portalinformacyjny/pl/defaultaktualnosci/5466/1/93/1/obroty_towarowe_handlu_zagranicznego_ogolem_i_wedlug_krajow_w_okresie_i....pdf, dostęp 18.06.2020.
- GUS, *Obroty towarowe handlu zagranicznego ogółem i według krajów w okresie styczeń–kwiecień 2020 roku. Tablice w formacie XLSX*, https://stat.gov.pl/files/gfx/portalinformacyjny/pl/defaultaktualnosci/5466/1/93/1/hz_styczen_-_kwiecien_2020.xlsx, dostęp 18.06.2020.
- GUS, *Obroty towarowe handlu zagranicznego ogółem i według krajów w okresie styczeń–luty 2020 roku. Informacja sygnałna w formacie PDF*, https://stat.gov.pl/files/gfx/portalinformacyjny/pl/defaultaktualnosci/5466/1/91/1/obroty_towarowe_handlu_zagranicznego_ogolem_i_wedlug_krajow_w_okresie_styczen-luty_2020_roku.pdf, dostęp 18.06.2020.
- GUS, *Obroty towarowe handlu zagranicznego ogółem i według krajów w okresie styczeń–luty 2020 roku - Tablice w formacie XLSX*, https://stat.gov.pl/files/gfx/portalinformacyjny/pl/defaultaktualnosci/5466/1/91/1/obroty_towarowe_handlu_zagranicznego_ogolem_i_wedlug_krajow_w_okresie_styczen-luty_2020_roku_tablice.xlsx, dostęp 18.06.2020.
- GUS, *Obroty towarowe handlu zagranicznego ogółem i według krajów w okresie styczeń–marzec 2019 roku*, https://stat.gov.pl/files/gfx/portalinformacyjny/pl/defaultaktualnosci/5466/1/80/1/obroty_towarowe_handlu_zagranicznego_ogolem_i_wedlug_krajow_w_okresie_st....xlsx, dostęp 18.06.2020.
- GUS, *Obroty towarowe handlu zagranicznego ogółem i według krajów w okresie styczeń–marzec 2020 roku. Informacja sygnałna w formacie PDF*, https://stat.gov.pl/files/gfx/portalinformacyjny/pl/defaultaktualnosci/5466/1/92/1/obroty_towarowe_handlu_zagranicznego_ogolem_i_wedlug_krajow_w_okresie_styczen-marzec_2020.pdf, dostęp 18.06.2020.
- GUS, *Obroty towarowe handlu zagranicznego ogółem i według krajów w okresie styczeń–marzec 2020 roku. Tablice w formacie XLSX*, https://stat.gov.pl/files/gfx/portalinformacyjny/pl/defaultaktualnosci/5466/1/92/1/obroty_towarowe_handlu_zagranicznego_ogolem_i_wedlug_krajow_w_okresie_styczen-marzec_2020_tablice.xlsx, dostęp 18.06.2020.

- GUS, *Obroty towarowe handlu zagranicznego ogółem i według krajów w styczniu 2020 roku. Informacja sygnałna w formacie PDF*, https://stat.gov.pl/files/gfx/portalinformacyjny/pl/defaultaktualnosci/5466/1/90/1/obroty_towarowe_handlu_zagranicznego_ogolem_i_wedlug_krajow_w_styczniu_2020_roku.pdf, dostęp 18.06.2020.
- GUS, *Obroty towarowe handlu zagranicznego ogółem i według krajów w styczniu 2020 roku. Tablice w formacie XLSX*, https://stat.gov.pl/files/gfx/portalinformacyjny/pl/defaultaktualnosci/5466/1/90/1/hz_styczen_2020.xlsx, dostęp 18.06.2020.
- GUS, *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2017*, https://stat.gov.pl/download/gfx/portalinformacyjny/pl/defaultaktualnosci/5515/2/17/1/rocznik_statystyczny_rzeczypospolitej_polskiej_2017.pdf, dostęp 13.04.2020.
- GUS, *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2018*, https://stat.gov.pl/download/gfx/portalinformacyjny/pl/defaultaktualnosci/5515/2/18/1/rocznik_statystyczny_rzeczypospolitej_polskiej_2018_.pdf, dostęp 13.04.2020.
- GUS, *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2019*, https://stat.gov.pl/download/gfx/portalinformacyjny/pl/defaultaktualnosci/5515/2/19/1/rocznik_statystyczny_rzeczypospolitej_polskiej_2019.pdf, dostęp 7.04.2020.
- Langer M., *Coronavirus: Lifting lockdowns, European countries go their own way*, DW.com, <https://p.dw.com/p/3bUXf>, dostęp 18.06.2020.
- Ministerstwo Rozwoju, *Obroty towarowe UE27 z zagranicą według danych Eurostat. Polska w czołówce krajów z największą dynamiką eksportu*, <https://www.gov.pl/web/rozwoj/obroty-towarowe-ue27-z-zagranica-wedlug-danych-eurostat-polska-w-czolowce-krajow-z-najwieksza-dynamika-eksportu>, dostęp 18.04.2020.
- Mroczek W., *Geograficzne zróżnicowanie handlu zagranicznego Polski*, Obserwator Finansowy.pl, <https://www.obserwatorfinansowy.pl/bez-kategorii/rotator/geograficzne-zroznicowanie-handlu-zagranicznego-polski>, dostęp 18.04.2020.
- Mroczek W., *Handel zagraniczny Polski. Rosną dysproporcje w strukturze geograficznej eksportu i importu*, Forsal.pl, <https://forsal.pl/artykuly/1444861,handel-zagraniczny-polski-rosna-dysproporcje-w-strukturze-geograficznej-eksportu-i-importu.html>, dostęp 13.04.2020.
- Polska Agencja Inwestycji i Handlu, *Gospodarka i handel zagraniczny*, https://www.paih.gov.pl/polska_w_liczbach/gospodarka, dostęp 13.04.2020.
- Rząd wprowadza stan zagrożenia epidemicznego. Zamknięte granice, restauracje i niektóre sklepy, PolskaTimes.pl, <https://polskatimes.pl/rzad-wprowadza-stan-zagrozenia-epidemicznego-zamkniete-granice-restauracje-i-niektore-sklepy/ar/c1-14856959>, dostęp 18.06.2020.

Walczak M., *Ocena sytuacji w handlu zagranicznym po trzech kwartałach 2019 roku (na podstawie danych wstępnych GUS)*, GOV.pl, <https://www.gov.pl/attachment/ee35baa2-2538-4734-aeb9-c74ec7b4d802>, dostęp 19.04.2020.

World Health Organization, *Coronavirus disease (COVID-19) pandemic*, <https://www.euro.who.int/en/health-topics/health-emergencies/coronavirus-covid-19/novel-coronavirus-2019-ncov>, dostęp 18.06.2020.

World Health Organization, *WHO announces COVID-19 outbreak a pandemic*, <https://www.euro.who.int/en/health-topics/health-emergencies/coronavirus-covid-19/news/news/2020/3/who-announces-covid-19-outbreak-a-pandemic>, dostęp 18.06.2020.

ZRÓŻNICOWANIE GEOGRAFICZNE POLSKIEGO HANDLU ZAGRANICZNEGO I WPŁYW PANDEMII COVID-19

Streszczenie

Celem artykułu jest przedstawienie struktury wymiany handlowej Polski z głównymi partnerami w latach 2015–2020. Autorki artykułu stawiają tezę, że zróżnicowanie geograficzne polskiego handlu – w tym dodatni bilans z krajami UE i ujemny z pozostałymi krajami – wynika ze struktury importu i eksportu, uzależnionej od kategorii towaru, którym się handluje. Innym znaczącym czynnikiem dla ładu gospodarczego jest łatwość prowadzenia biznesu, w ostatnim czasie jednak na gospodarce świata, w tym krajów UE, silnie oddziałuje pandemia koronawirusa. Przyczyniła się ona również do znacznego osłabienia polskiego handlu zagranicznego – możemy zaobserwować negatywne zmiany w pierwszym kwartale 2020 roku.

W pierwszej części artykułu dokonano analizy handlu zagranicznego Polski w okresie 2015–2020. Następnie omówiono zróżnicowanie handlu z głównymi partnerami w eksporcie i imporcie. Od wielu lat niezmiennie naczelnymi partnerami eksportowymi Polski były Niemcy, Czechy oraz Wielka Brytania.

Za główną przyczynę dysproporcji w bilansie handlowym uznano kategorie towaru, którymi Polska handluje. Polska osiąga dobre wyniki w eksporcie dzięki sukcesywnie zwiększającemu się geograficznemu zróżnicowaniu kierunków ekspansji handlu.

Słowa kluczowe: handel zagraniczny, COVID-19, Polska, UE, SITC, obroty towarowe

GEOGRAPHICAL DIFFERENTIATION OF THE POLISH FOREIGN TRADE AND THE IMPACT OF THE COVID-19 PANDEMIC

Abstract

The aim of this paper is to present the structure of Poland's trade with its main partners in 2015–2020. We argue that the geographical diversity of Polish trade – a positive balance with the EU countries and a negative one with other countries – results from the structure of imports and exports. In turn, this structure depends on the category of commodity being traded in. Another important factor in the context of the economic order is the ease of doing business. However, the global economy, including the EU, has been severely affected by the coronavirus pandemic outbreak, which also has had its impact on the Polish market: we can observe a significant weakening of Polish foreign trade in the first quarter of 2020.

In the first part of the paper, we analyse Poland's foreign trade in the period 2015–2020. Going into detail, we discuss the diversification of trade with regard to Poland's major trading partners. For many years, Germany, the Czech Republic and the United Kingdom have been Poland's main export partners.

The categories of commodities that Poland trades in are recognised as the main cause of the disproportion in the trade balance. Poland has been achieving good export results due to the successively increasing geographical diversification of the directions of Polish trade expansion.

Key words: foreign trade, COVID-19, Poland, EU, SITC, trade turnover

Cytuj jako:

Wilczewski N., Bryk M., *Zróżnicowanie geograficzne polskiego handlu zagranicznego i wpływ pandemii COVID-19*, „Myśl Ekonomiczna i Polityczna” 2020 nr 2(69), s. 34–54. DOI: 10.26399/meip.2(69).2020.09/n.wilczewski/m.bryk

Cite as:

Wilczewski, N., Bryk, M., (2020), ‘Zróżnicowanie geograficzne polskiego handlu zagranicznego i wpływ pandemii COVID-19’ [‘Geographical differentiation of the Polish foreign trade and the impact of the COVID-19 pandemic’], *Myśl Ekonomiczna i Polityczna* 2(69), 34–54. DOI: 10.26399/meip.2(69).2020.09/n.wilczewski/m.bryk

GEORGIAN AGRO-SPHERE DEVELOPMENT PRIORITIES AND WAYS OF CARRYING OUT SOME IMPROVEMENTS

DOI: 10.26399/meip.2(69).2020.10/g.zoidze

INTRODUCTION

The implementation of an appropriate agrarian policy depends on decisions at national level, the implementation of an economic policy as a whole, macroeconomic frameworks, and factors that contribute to the effective functioning of the entire agrarian sector or its sub-sectors. Government actions, the development of a long-term programme and its phased implementation play a decisive role in the development of a proper agrarian policy and the implementation of a proper strategy.

The scope of an agrarian policy is not limited to the sector; it extends to foreign economic relations, the processing industry and other sectors and areas. An agrarian policy should focus on many different problems: establishing optimal, effective measures for farms or providing loans, equipment, technologies and other means of production to farms or expanding key markets, reducing rural poverty, and so on.

In modern times, when the whole world is thinking about the development of economic processes, one of the most important directions in Georgia, to my mind, should be the agricultural sector with its share of about 10% in GDP. However, it should also be noted that the development of the agricultural sector, in turn, would have positive effects on other sectors.

* Gia Zoidze – PhD in Economics, Invited Lecturer in Batumi Shota Rustaveli State University and Batumi State Maritime Academy, Batumi, Georgia; e-mail: giazoidze@yahoo.com; ORCID: 0000-0002-0155-5775

Due to the serious problems in the field of agriculture, its complex evaluation-analysis and systemic approach methodology should be used to take important effective steps. There is no doubt that the agro-industry is one of the most important sectors and we must have a proper agro-policy, but it will not be the main engine of the country's economic development. The simultaneous development of different sectors of the state economy enriches them, including the agricultural sector and not only the agricultural sector but also any other sector. The main focus should be on the farms expanding production, using more and more new technologies to quickly become as modern farms as possible.

It is not worth presenting the problem separately in terms of knowledge in the agricultural sector, as we have a similar problem in all sectors in the country, and if, in general, the field of education is improved and improved, the agro-sphere will also benefit.

The agricultural sector will definitely need modernization and intensive development (which should help tackle rural poverty and develop the regional economy), as well as financial, legislative, organizational and institutional support, on which the state should focus and implement them.

In Georgia, the agro-sphere was one of the priority sectors for all governments, and all governments included the Ministry of Agriculture, which spent quite a lot of money on the development of the sector. In total, the state spent more than a billion Georgian lari (GEL) to develop the agricultural sector in 2013–2019. In addition to the above-mentioned billion lari, more than GEL 300 million was spent separately for the rehabilitation and creation of the amelioration system.

Besides, in economic practice it is known that if the government subsidizes any sector /field, there is a high probability that this sector will get used to getting subsidies and will not develop. Basically, this is probably the case with agriculture in our country. So, in my opinion, instead of subsidies for the agricultural sector, it would be better to accumulate given financial resources in any state institution that will directly focus on modernization and development of the agro-sphere using the latest methodologies.

1. CONCEPTUAL MODEL OF GEORGIAN AGRO-POLICY

Transformation of the economy of a country connecting Europe and Asia is impossible without the development of agriculture. Ignoring the priority to this field is a wrong policy.

As Georgia has the greatest agrarian potential, it has not been used properly yet. The country has a real opportunity to significantly increase its agricultural production. However, the realization of this potential and the achievement of the set goals are hindered by many difficulties. The country has virtually completed the main stage of transition to agrarian market economy.

The agrarian structure was completely changed, in particular the industrial-organizational and ownership forms of agricultural enterprises, the privatization process was completed, and a new system of local relations was established. Changes were made in the layout and specialization of agricultural production, the food market was formed, the process of integration into the field, agricultural cooperation, the creation of a new credit system began, and entrepreneurship and agribusiness began to develop in the agricultural sector. The desired conditions have been created for the equal functioning of various types of agricultural enterprises of ownership, conditions of competition have been created, etc. Georgia, with its natural climatic conditions, allows us to produce ecologically clean products. The demand for such products in the world market is growing¹.

Today's global trade relations make it possible to replace local production with cheap imported products. The traditional approach to agriculture as an important area of economic development and transformation, as well as the open trade approach, according to which it is advisable to develop comparatively advantageous sectors, give rise to different approaches to the development of the agricultural sector. This is one of the conceptual issues of today's Georgia.

The development of agribusiness in the country will play an important role in stimulating the development of rural areas. In general, conducting this process requires consideration of two main conditions:

- a) Agriculture should be closely integrated with the local economy and society.
- b) Agriculture, with strong integration ties, should be able to have a significant impact on the development of the local economy.

One way of meeting these conditions is to develop policies to promote agricultural development. Not all opportunities are used for the full

¹ R. Abesadze, *Problems of state regulation of rural economy in Georgia*, Iv. Javakhishvili Tbilisi State University, II International Scientific-Practical Conference, Proceedings: Bioeconomics and Sustainable Development of Agriculture, Tbilisi 2013.

development of agribusiness in Georgia. As evidenced by its share in GDP, on average it has not exceeded 10% in the last decade.

Proper development of agrarian policy and the implementation of appropriate sectoral or sub-sectoral strategies are vital to Georgia. Not only the development of agriculture and food security in the country depends on these actions, but also the cessation of migration of the rural population, both to cities and abroad, overcoming poverty altogether, and economic development.

It is important to define the agrarian model in the scientific understanding of the agrarian policy of the country and in the development of an appropriate long-term programme. The development of Georgia's agrarian policy should be based on the discussion of scientific ideas, opinions and critical evaluations, sharing, understanding, reconciling reasoned positions and selecting the optimal option for the country.

Agrarian policy should lead to the strengthening of the market factor in rural areas, better self-sufficiency of poor families, their involvement in local or foreign markets. It includes the distribution of land (agricultural lands), financial capital, provision of irrigation or drainage systems, organization of labour, proper protection of the environment, modern agrarian education and introduction of new agricultural technologies.

The most important group of agrarian policy instruments are: government expenditures; sector support infrastructure; irrigation; grain and other crop storage; transportation and marketing support; formation of favourable credit environment for the sector; organization of preferential loans; organization of agricultural research; introduction of new technologies; programme funding and more. Government research also includes marketing research, direct provision of preferential loans to producers, or full or partial subsidization of interest rates on loans; funding the implementation of research, introduction of scientific and technical progress, financing grain production and procurement through appropriate programmes, support and implementation for land or other programmes related to land production problems.

At the current stage the Ministry of Agriculture of Georgia should be committed to creating appropriate conditions for import-substitution for the agricultural and food-producing sectors within the country, as well as to promoting the export-oriented development of these sectors in every possible way. At the same time, the Ministry should provide a wide range of assistance and consulting services to households, farmers and enterprises, conduct marketing research into internal and external markets, and provide them with appropriate qualified advice.

One of the important tasks of an agrarian policy is to promote the formation and development of adequate institutions or structures to meet the growing demand for agricultural development, from marketing to household services, to adequate financing of farms or processing enterprises (credit).

The successful implementation of the agrarian strategy significantly depends on the establishment and functioning of appropriate tools (structures). These structures also act as policy makers².

The high share of small and medium-sized households in Georgia, the high level of land segregation and dispersion, the solution to the problems of production of homogeneous agricultural raw materials and crops and the assembly of important commodities make the implementation of policies promoting cooperatives and other combinations of organisational forms an urgent task.

Credit or tax benefits should stimulate the activities of various forms of cooperatives. These can be small, related household associations or multiple, single-profile or multi-profile cooperatives. One household or farmer can participate in a cooperative union of different profiles (manufacturer, equipment supplier, supplier).

In addition to facilitating the cooperative process, to my mind, at the agricultural, district and regional levels, we should also encourage the production of homogeneous, commodity raw materials or crops by different sizes of households, which will be focused on processing enterprises. Such experiences have already been gained by the viticulture subsector and wine processing enterprises. Appropriate regional or district programmes for the production and sale of cereals, vegetables, fruits or other commodity batches should be developed based on marketing research.

Therefore, in order to solve the existing problems of agricultural sector, a state agricultural bank (agro-bank) should be established³. With the guarantees of the state government for the development and expansion of the agricultural-industrial forces, which will combine a variety of specialized funding:

- Export-Import Bank Foundation,
- Credit Fund,
- Research Foundation,

² Z. Lerman, C. Csaki, G. Feder, *Agriculture in Transition, Land Policies and Evolving Farm Structures in Post-Soviet Countries*, Lexington Books, Lanhan 2004.

³ G. Zoidze, R. Lortkifanidze et al., *For Optimization of Economic Growth*, Collection of articles – Innovative extraordinary management and marketing for the nearest strategy, National Parliamentary Library of Georgia, Tbilisi 2014.

- Employment Fund,
- Insurance (compensation) Fund,
- Consulting groups,
- National Agrarian Research Centre – Agro-centre.

These special funds should be distinguished by their legal status and purposeful use. The right to use such funds should be given to legal entities that will carry out state orders or work in accordance with the country's development programmes.

An agro-bank should be an institution that is not subject to the law on commercial banks, and the work of the agro-credit system should be regulated by the parliament.

An agro-bank is non-alternative, but requires the above-mentioned specialized funds to help establish agricultural unions and accumulate cash resources in cooperatives. This method has a long history at international level. Since the agricultural sector is the fastest one to achieve results, it will automatically have an impact on other areas of the economy as well. Promoting small and medium-sized businesses will be a prerequisite for generating a lot of income. Agricultural cooperatives have helped increase farmers' incomes in the United States and Western Europe. In these states, agricultural associations were set up to balance market power between entrepreneurs and their trading partners, as well as to reduce the risks facing farmers. In the given period, they were actively supported by the state

2. FACTORS HINDERING THE DEVELOPMENT OF AGRIBUSINESS AND WAYS OF OVERCOMING THEM IN GEORGIA

Today, such agricultural associations have significant advantages in terms of entering the market, access to credit resources and access to different information by firms. Agricultural entities have the opportunity to achieve economies of scale, acquire the latest technological resources together (which an individual could not buy alone because of the high cost), get out and establish themselves in markets where they could not individually penetrate, which will help to increase the profitability of agricultural production, increase the income of rural residents, strengthen the rural economy and raise living standards. At the same time, the formation and development of such unions in the agro-sphere will prevent the existence of monopolies at local level, and will make Georgian farmers more competitive at international level.

Although this field has huge potential, it has a lot of problems, the country has not yet created the perfect entrepreneurial environment and entrepreneurial skills that an agribusinessman should have. Because of this, it often remains unused as a factor of production. In terms of market relations, an agribusiness must have the following skills:

- 1) It must take the initiative to integrate land, capital and labour resources, goods and services into a single process. To act as a catalyst, it must, at the same time, become the driving force and intermediary of production, consolidate production resources and direct it towards profitable activities;
- 2) The agribusinessman must take on the task of making key decisions in the process of activity and determine the direction of the enterprise;
- 3) The agribusinessman must also be an innovator, must try to introduce new products, new technologies and new forms of business organization in order to expand production;
- 4) An agribusinessman should be a person who chooses an activity in advance so that the level of risk does not exceed the reasonable limit⁴.

Market competition, the degree of consumer market saturation, and the creation of new jobs depend on the effective functioning of the agricultural sector. The need to develop agribusiness is also due to the fact that small businesses show flexibility, viability, as they are characterized by the ability to respond quickly to market demand, a high degree of specialization, more opportunities to mobilize resources. It is an important source of tax revenue and also has a special role to play in terms of innovative development. Sufficient funding from the state, developed infrastructure, high level of mechanization and development of the insurance system are necessary⁵.

Although we even already use high-intensity technologies today, the results of agricultural production are still significantly unpredictable. In recent years, droughts, floods, pests, livestock and plant diseases have put the agricultural sector and, consequently, agribusiness at risk of capital investment. The problem of price parity between agricultural products and the means of production necessary for their production is still unresolved, i.e. the ratio between prices, which shows how many non-agricultural goods and services an agribusinessman can buy by selling his product unit. Such parity is violated in the current situation as well.

⁴ J.W. Mellor, B.F. Johnston, *The Role of Agriculture in Economic Development*, American Economic Review, Vol. 51, No. 4, 1961.

⁵ R. Wade, *Why Justin Lin's Door-Opening Argument Matters for Development Economics*. LSE Global Policy Journal, Vol. 2, No. 1, 2011.

This means that as revenue increases, demand for food and other products increases disproportionately. The low elasticity of agricultural products poses a long-term problem for agribusinesses (farmers, entrepreneurs) – the level of food satisfaction of the population is growing at a very slow pace. Hundreds of thousands of small farmers are unable to control the volume of production in the country; they cannot actually control the market situation. Therefore, a small change in demand leads to a significant fluctuation in the price of products on the market⁶.

For the normal functioning of the agricultural raw materials and food market, it is necessary to observe the following conditions in agribusiness: producing raw materials and products of such quality that they can be sold, as requested by the buyers and agreed to be purchased; all market participants should have relative freedom of production and commercial activity in order to compete fairly with each other; of course, these are not all necessary conditions for the market, they are just basic and do not really work yet. For the further development of the agricultural sector, it is necessary to have various mechanisms for regulating the agrarian business, to perfect the legislation on private property, pure competition, to issue certificates and patents for product (brand) protection, to comply with the tax, credit, benefits and insurance systems etc. Each agribusiness enterprise should strive to produce at least 20% of all products for export. Only then can it be confident of the competitiveness of its products.

One of the acceptable forms of financial support from the state for agribusiness is considered to be the promotion of preferential loans, the definition of preferential financial taxation and others. The relationship between the state and the farms must be based on a mutually beneficial system of genuine contracting, when the state acts not as a master but as an equal partner when mutual obligations take place. As for the predominant development of farms, their area of distribution should be not only the lowlands and suburbs, but also mountainous regions, especially when the development of existing organizational forms of agricultural enterprises, their development to bring Georgia's agricultural sector out of crisis, its social strengthening of the economic potential, solving the tasks of creating an abundance of food products has already become a vital, important condition⁷.

⁶ R.D. Norton, *Agricultural Development Policy: Concepts and Experiences*, John Wiley & Sons Ltd, Chichester 2004.

⁷ R. Kakulia, L. Bakhtadze, A. Jibuti, *Public Finance*, Iv. Javakhishvili Tbilisi State University, Tbilisi 2009.

By solving problems in agribusiness, farmers will be able to penetrate fields with which they do not currently have direct production links or functional dependencies. By expanding the types of products and services offered, agricultural activities would expand to new areas to create a favourable investment environment. Promoting small and medium-sized businesses, creating a fair tax-customs system will provide an incentive to increase exports and reduce imports based on increased domestic production. This will help attract new additional financial resources that can be used to further increase production in the country and ensure a stable market and economic environment. Finally, it can be said that in all agrarian highly developed countries the state plays a major role in regulating the economy⁸.

3. HOW TO MAKE AGRO-SPHERE DEVELOPMENT MORE SUSTAINABLE: ANALYSIS AND RECOMMENDATIONS

The successful operation of agricultural unions contributes to the sustainable and stable development of the regional economy, while creating a favourable investment environment. Stable operation of such cooperatives implies: a strong private sector in the regional context, which will significantly increase employment, reduce social inequality and urbanization; a middle layer will be formed, with more or less stable working conditions.

Another factor in favour of cooperatives is that agricultural unions mainly focus on long-term strategy, which results in long-term results, while small entrepreneurs / farmers focus on short-term strategies, trying to achieve high profits in the short term.

At the same time, it would be desirable (in my opinion, even necessary!) to diversify agricultural associations, which would mean specializing the production of one particular type of product in a particular region of the country. For example,

- a) in the Autonomous Republic of Adjara it is possible to establish citrus production / processing cooperatives;

⁸ G. Zoidze, *Risks caused by pandemics and anti-crisis management*, Iv. Javakhishvili Tbilisi State University, P. Gugushvili Institute of Economics, Proceedings of Materials of International Scientific Conference Dedicated to the 115th Birth Anniversary of Academician Paata Gugushvili, Tbilisi 2020.

- b) wine production cooperatives in Kakheti region;
- c) fruit processing cooperatives in Kartli, etc.⁹

Given the current situation, it is important to create a unified information portal, where all entrepreneurial entities of the agricultural sector will be registered. Through this portal, we will have accurate information on the amount of products to be sold in a particular village, what the quality characteristics of the product, market price, transportation conditions are, etc., which will significantly help to sell agricultural products in local or international markets.

Besides, we can connect (add) the data of those interested in employment in the agricultural sector to this portal. I think an important role in eliminating this problem will be played by the establishment of the Employment Fund on the basis of agro-banking, the aim of which will be to promote the implementation of state policy in the field of employment, to implement social protection measures for the unemployed, and its function should be: to obtain information about the state of the labour market, to register job seekers on the portal and to mediate their employment.

A separate farmer, small entrepreneur or farm often fails to get the necessary credit resources, so it is less interesting for insurance companies to insure the risks for similar farms. However, in the case of cooperative associations, producers (cooperative entities) receive large loans and insure against possible risks to a large crop. Therefore, it is desirable for both credit organizations and insurance companies to deepen their relationship with similar agricultural associations.

Given the high risks in the agricultural sector, I think it will also be important to create an insurance (compensation) fund based on agro-banking. It should be committed to reducing the dependence of macroeconomic and budgetary policies on world market prices of exported raw materials, which literally means, in case of falling below the pre-determined price limit on export raw materials, additional funding of budget expenditures and protection of the national currency exchange rate, which will be implemented at the expense of funds previously accumulated in an agro-bank.

An agro-bank should have an independent balance, the funds of which should be formed both through treasury funds and/or loans, and through the

⁹ T. Taktakishvili, *Effectiveness of agricultural cooperatives and their role in the sustainable development of agriculture*, Iv. Javakhishvili Tbilisi State University, II International Scientific-Practical Conference, Proceedings: Bioeconomics and Sustainable Development of Agriculture, Tbilisi 2013.

sale of its own liabilities and should be used for various purposes (for crop sales, warehouse construction and other purposes). In addition, the source of funding can be: subsidies and targeted transfers from the central budget of Georgia, voluntary contributions and donations from individuals and legal entities, income from economic activities permitted by the agribusiness law, revenues from financial sanctions imposed by An agro-bank for breach of contractual obligations; international or local grants; and revenues from the sale of licenses by the agro-centre. Its annual balance sheet should be checked by independent auditors.

An agro-bank should be able to issue loans (for a period of 15–20 years) to Georgian export companies, as well as to issue guarantees on the export credits of private banks (within 30–60% of the loan volume). It should provide loans at a moderate interest rate to finance loss-making enterprises or provide assistance to companies that do not have access to other sources of credit. At the same time, an agro-bank should stimulate private business, especially during the period of falling production.

It is necessary to increase the scale of infrastructure projects, including the promotion of urbanization and small business development processes in less developed regions. We believe that the implementation of infrastructure projects in the coming years is extremely important, especially with the sought credit and investment resources. Funds raised from the state budget are neither sufficient to stimulate the economy in the regions, nor to build the necessary infrastructure in the state. The implementation of the agrarian and regional policy strategy requires the following measures and support from the state:

- Regulation of land use related issues;
- Arrangement of agricultural infrastructure;
- Stimulating the business environment for agricultural activities;
- Supporting small and medium farmers, encouraging cooperative activities;
- Providing affordable low-interest agro-credits required for the introduction of modern technologies;
- Creating a healthy competitive environment for the development of the agricultural sector;
- Encouraging the production of agro-ecologically clean products and protecting local biodiversity;
- Provision of modern agricultural consulting service centres;
- Provision of high quality raw materials to the agricultural sector;
- Promoting the sale of Georgian products on the domestic market;

- Encouraging the production of products focused on the international market;
- Resolving agro-insurance related issues;
- Improving the living conditions of the local population employed in the agricultural sector;
- Pursuing regional agrarian policy, strengthening the role of local governments.

Clear guarantees for the protection of land ownership are required for the implementation of measures. Legal and technical aspects of agricultural land ownership should be regulated. Passport of agricultural lands must be introduced. In order to use the natural resources of land and water as efficiently as possible, it is necessary to take into account both extensive (full area) and intensive (increase in production and yield) factors, develop norms regulating the land use system, create an agro-information service network, address inefficiencies caused by fragmentation of segregated lands and provide economic stimulus for land expansion. In this regard, it is worth promoting cooperation in the agricultural sector and encouraging its development.

The increase in income from agricultural production is directly reflected in the development of the agricultural sector and the growth of household income. It will increase the level of commercialization and cash flow in the sector. The establishment of a modern system of agrarian education will facilitate the establishment of advisory-information and extension centres for farmers. The development of agrarian education provides training and employment of qualified staff, support to peasants (farmers) in (inter alia financial) programmes. Priority projects in the agrarian sector should include technological modernization and innovation¹⁰.

In the near future, it is necessary for Georgian products to return to the domestic market and fill the appropriate niche, meet the local market demands and replace imported agricultural products. As a result of the development of the agricultural sector, there will be an increase in the export of domestic agri-food products, a partial replacement of imports and an increase in the self-sufficiency rate. The basis for the partial replacement of imports will be a significant increase in the market competitiveness of specific types of agri-food products. An effective food safety system will be established.

¹⁰ T.P. Tomich, P.K. Kilby, B.F. Johnston, *Transforming Agrarian Economies: Opportunities Seized, Opportunities Missed*, Ithaca, Cornell University Press, New York 1995.

Occupying a worthy place by Georgian agricultural products on the international market, production of ecologically clean, quality and competitive agri-food products will create the opportunity to fully use the export potential. Institutional management systems should be established to help domestic agri-food producers overcome non-tariff barriers in foreign countries.

An integral part of economic policy is the encouragement of local entrepreneurial initiatives, which include legislative and advisory support, as well as the development of programmes that increase their access to financial resources. Innovative entrepreneurial initiatives should be implemented in accordance with their priority. Improving the economic and infrastructural environment will lead to an increase in demand for local natural resources, which will increase the activity of small and medium-sized businesses. Every region of Georgia has certain tourism potential. The development of the tourism and agri-food sectors should be organically linked to each other. More and more of the value added created in the tourism business should be reflected in the economy of the region¹¹.

CONCLUSIONS

In order to develop the agricultural sector, according to me, it would be better to establish a National Agrarian Research Centre – Agrocentre based on an agro-bank, where experienced specialists in the agro-sphere from Georgia and various countries will be invited to teach or train farmers. I also think it will significantly improve the qualifications of those interested in the field. The studies, which will be conducted in the laboratories of the agro-centre, and national and private companies and will be introduced in the industry, should be carried out with the help of agro-banking funds. At the same time, the agro-centre should provide: training of labour force – creation of extension systems; restoration of seed-nursery farms, variety selection and renewal systems; purchase of the best quality seed-nursery materials; creation of state reserves of agricultural products; conducting reclamation measures; and make a significant contribution to the formation and development of agricultural manufacturing industries machinery, technology and equipment.

The Association Agreement between Georgia and the European Union of 2014 deserves special mention. The main part of this agreement is the Deep and Comprehensive Free Trade Agreement, the main idea of which is

¹¹ G. Zoidze, R. Lortkifanidze et al., *For Optimization of Economic Growth*, op. cit.

to give our country access to the freedoms of the European Union, such as the free movement of goods, services and capital, without any restrictions. As a result of the creation of the free trade zone, customs duties on imports will be abolished, which will overall contribute to the sustainable and stable economic development of Georgia.

There is no doubt that the Association Agreement between Georgia and the European Union is a fact of historical significance for our country. However, it is important that every citizen of Georgia has comprehensive information on the key issues covered in the agreement.

Important mechanisms for the development of a food safety regulation system require considerable attention. After the signing of the Association Agreement, certain legislative activities were carried out that brought the Georgian legislation closer to the EU standards, although the problems still exist. Solving these problems will help increase the competitiveness of people employed in our country's agro-industry, both locally and on the international markets. We can talk about the activation of marketing services and the promotion of ecologically safe and clean products in Georgia on the markets of our state and developed countries.

With the right steps, approaches and state policy in the agricultural sector, agricultural entities registered in Georgia, farmers will be prepared to face the new challenges facing our state. As a result of increasing awareness, they will be able to produce European standards, environmentally safe, competitive products and occupy a worthy place at the international level.

As for the connection of the agricultural sector with the tourism sector, according to Geostat, the number of international travellers visiting Georgia in 2019 was 9,357,964. The average cost for visitors to Georgia was about GEL 900. If we multiply these figures, we will get the approximate total cost incurred by travellers to our country during the whole year, which is more than GEL 8 billion, of which more than GEL 2.2 billion comes from food and drink (28%). This, I think, is quite a large amount, considering that Georgia is one of the leading countries in the world in terms of the growth rate in the tourism sector. Based on the above data, it is obvious that there should be a steady and stable development of the agro-sphere so that Georgia can meet the needs of the growing influx of tourists every year.

In general, it should be noted that the activities of the agro-bank and the funds or agro-centres in it can be used effectively only in case of transparency. Otherwise, they will later be transformed into a source of corruption.

This requires transparency and appropriate control over effective reporting. That is why, as far as I am concerned, it would be better for the government to

draw up an annual report with the National Bank based on the decree of the President of Georgia, which will be submitted to the President for approval, and the President will be provided with external independent audit results.

REFERENCES

- Abesadze R., *Problems of state regulation of rural economy in Georgia*, Iv. Javakhishvili Tbilisi State University, II International Scientific-Practical Conference, Proceedings: Bioeconomics and Sustainable Development of Agriculture, Tbilisi 2013.
- Kakulia R., Bakhtadze L., Jibuti A., *Public Finance*, Iv. Javakhishvili Tbilisi State University, Tbilisi 2009.
- Lerman Z., Csaki C., Feder G., *Agriculture in Transition, Land Policies and Evolving Farm Structures in Post-Soviet Countries*, Lanhan, Lexington Books, Lanhan 2004.
- Mellor J.W., Johnston B.F., *The Role of Agriculture in Economic Development*, American Economic Review, Vol. 51, No. 4, 1961.
- Norton R.D., *Agricultural Development Policy: Concepts and Experiences*, John Wiley & Sons Ltd, Chichester 2004.
- Taktakishvili T., *Effectiveness of agricultural cooperatives and their role in the sustainable development of agriculture*, Iv. Javakhishvili Tbilisi State University, II International Scientific-Practical Conference, Proceedings: Bioeconomics and Sustainable Development of Agriculture, Tbilisi 2013.
- Tomich T.P., Kilby P.K., Johnston B.F., *Transforming Agrarian Economies: Opportunities Seized, Opportunities Missed*, Ithaca, Cornell University Press, New York 1995.
- Wade R., *Why Justin Lin's Door-Opening Argument Matters for Development Economics*, LSE Global Policy Journal, Vol. 2, No. 1, 2011.
- Zoidze G., Lortkifanidze R. et al., *For Optimization of Economic Growth*, Collection of articles – Innovative extraordinary management and marketing for the nearest strategy, National Parliamentary Library of Georgia, Tbilisi 2014.
- Zoidze G., *Risks caused by pandemics and anti-crisis management*, Iv. Javakhishvili Tbilisi State University, P. Gugushvili Institute of Economics, Proceedings of Materials of International Scientific Conference Dedicated to the 115th Birth Anniversary of Academician Paata Gugushvili, Tbilisi 2020.

GEORGIAN AGRO-SPHERE DEVELOPMENT PRIORITIES AND WAYS OF IMPROVEMENT

Abstract

The paper presents the main problems in the agricultural sector in Georgia and the conceptual model for eliminating these problems, which is based on certain qualitative assumptions and combines the ideas contained in the broad concept.

Today, Georgia's agricultural sector faces many problems and challenges. Reducing the number of places needed for agriculture in the world not only makes agricultural products more expensive, but also poses a threat of a global food crisis.

The natural-climatic conditions enable Georgia to produce ecologically clean products. The demand for such products is growing. Nowadays, the proper use of Georgia's natural-climatic conditions and the revival of agriculture is a precondition for the development of the country's economy. Using the rich natural resources effectively will contribute to the development of the country's economy and improve the living conditions of the population in the future.

Given the current reality, the development of national agricultural production is vital for the security of the country. However, it is necessary to emphasize the fact that the policy of eliminating only one shortcoming in the agro-sector will not bring results to the country.

However, it is impossible to solve the problems of the agro-sector separately, apart from the development of the country's economy. Assistance to the agro-industry will only work if the right policies are implemented to develop long-term and stable economic processes.

Key words: agro-sphere, agro-bank, agro centre, specialized foundations

PRIORYTETY ROZWOJU GRUZIŃSKIEJ AGROSFERY I SPOSOBY JEJ POPRAWY

Streszczenie

W artykule przedstawiono główne problemy sektora rolnego Gruzji oraz konceptualny model ich eliminacji, który opiera się na pewnych założeniach jakościowych i łączy idee zawarte w szerokiej koncepcji.

Sektor rolniczy Gruzji boryka się obecnie z wieloma problemami i wyzwaniami. Zmniejszenie liczby miejsc potrzebnych rolnictwu na świecie nie tylko sprawia, że produkty rolne są droższe, ale także grozi światowym kryzysem żywnościowym.

Warunki klimatyczno-przyrodnicze Gruzji pozwalają na produkcję ekologicznie czystych produktów. Rośnie popyt na takie produkty. W dzisiejszych czasach właściwe wykorzystanie warunków klimatyczno-przyrodniczych Gruzji i ożywienie rolnictwa jest warunkiem wstępnym rozwoju gospodarki tego kraju. Efektywne wykorzystywanie bogatych zasobów naturalnych kraju przyczyni się w przyszłości do rozwoju gospodarki i poprawy warunków życia ludności.

W obecnych realiach rozwój krajowej produkcji rolnej ma kluczowe znaczenie dla bezpieczeństwa Gruzji. Należy jednak podkreślić, że polityka eliminowania tylko jednego mankamentu w sektorze rolnym nie przyniesie rezultatów.

Nie jest jednak możliwe samodzielne rozwiązywanie problemów sektora rolnego poza rozwojem gospodarki kraju. Pomoc dla przemysłu rolnego zadziała tylko wtedy, gdy wdrożona zostanie odpowiednia polityka w celu opracowania długoterminowych i stabilnych procesów gospodarczych.

Słowa kluczowe: agrosfera, agrobank, centrum agro, fundacje specjalistyczne

Cytuj jako:

Zoidze G., *Georgian agro-sphere development priorities and ways of improvement*, „Myśl Ekonomiczna i Polityczna” 2020 nr 2(69), s. 55–71. DOI: 10.26399/meip.2(69).2020.10/g.zoidze

Cite as:

Zoidze, G. (2020) ‘Georgian agro-sphere development priorities and ways of improvement’ [‘Priorytety rozwoju gruzińskiej agrosfery i sposoby jej poprawy’]. *Myśl Ekonomiczna i Polityczna* 2(69), 55–71. DOI: 10.26399/meip.2(69).2020.10/g.zoidze

Dorota Śmigielska*

REALIZACJA I SKUTKI PROGRAMU „RODZINA 500+” W POLSCE

DOI: 10.26399/meip.2(69).2020.11/d.smigielska

WPROWADZENIE

Od wielu lat w krajach europejskich utrzymuje się długoterminowa tendencja starzenia się społeczeństwa. Jest to szczególnie widocznie w strukturze wiekowej ludności, a dokładniej mówiąc – rośnie liczba osób starszych, natomiast spada liczba osób w wieku produkcyjnym. Głównymi czynnikami, które kształtują strukturę populacji w czasie, są: liczba urodzeń, liczba zgonów oraz przepływy demograficzne¹.

W efekcie zmian demograficznych tempo wzrostu populacji, które stanowi porównanie średniorocznej zmiany procentowej wynikającej z nadwyżki lub deficytu urodzeń nad zgonami oraz bilansu migrantów przybywających i wyjeżdżających z kraju, w Polsce znacznie się obniżyło w stosunku do krajów europejskich. Z danych szacunkowych na rok 2020, zbieranych od 267 światowych podmiotów, które biorą udział w opracowaniu raportu The World Factbook, wynika, że Polska znajduje się na 210. miejscu w rankingu, z wynikiem -0,19 proc. Do państw z dodatnim tempem wzrostu populacji w Unii Europejskiej należą między innymi: Luksemburg – 1,80 proc. (57. miejsce w rankingu), Cypr – 1,15 proc. (94. miejsce w rankingu), Irlandia – 1,04 proc. (101. miejsce w rankingu), Malta – 0,87 proc. (119. miejsce w rankingu).

* Dorota Śmigielska – mgr inż., Polska Federacja Hodowców Bydła i Producentów Mleka, analityk rynku mleka, członkini Koła Naukowego Gospodarki Społecznej na Uczelni Łazarskiego, e-mail: smigielska.dorota@gmail.com; ORCID: 0000-0003-2144-8018

¹ C. Żołędowski, *Starzenie się ludności – Polska na tle Unii Europejskiej*, „Problemy Polityki Społecznej. Studia i Dyskusje” 2012, nr 17, s. 30–43.

W Unii Europejskiej występują także inne obok Polski państwa o ujemnym tempie wzrostu populacji. Jest wśród nich Słowacja -0,05 proc. (199. pozycja w rankingu), Niemcy -0,19 proc. (209. pozycja w rankingu), Portugalia -0,25 proc. (213. pozycja w rankingu). Najbardziej niepokojące zmiany odnotowano na Litwie -1,13 proc. (232. pozycja w rankingu) oraz na Łotwie -1,12 proc. (231. pozycja w rankingu)².

Sytuację demograficzną Polski, podobnie jak krajów Unii Europejskiej, cechuje spadek dzietności, wzrost liczby zgonów oraz wzrost przeciętnej długości życia. Wszystkie te czynniki, tak jak wcześniej wspomniano, prowadzą do starzenia się społeczeństwa³.

Rozwiązaniem powyższych problemów miało być wprowadzenie w Polsce świadczenia „Rodzina 500+”. Drugim aspektem przemawiającym za wprowadzeniem programu były kwestie społeczne. Zakładano, że świadczenie przyczyni się do poprawy jakości życia rodzin posiadających dzieci. Rozwój ekonomiczny gospodarstwa domowego miał się wpisywać w model społecznej gospodarki rynkowej w kategoriach odpowiedzialnego rozwoju⁴.

Celem niniejszej publikacji jest odpowiedź na zasadnicze pytanie: czy program „Rodzina 500+” przyczynił się do realizacji swoich podstawowych założeń określonych w ustawie i czy wystąpiły jakieś dodatkowe skutki. W artykule dokonano analizy sytuacji demograficznej kraju, wpływu programu na wskaźnik ubóstwa oraz sytuację zawodową kobiet.

1. ZAŁOŻENIA I REALIZACJA PROGRAMU „RODZINA 500+”

Program „Rodzina 500+” został wprowadzony przez rząd Zjednoczonej Prawicy w kwietniu 2016 roku. Skierowany jest do wszystkich rodzin posiadających dzieci niezależnie od rodzaju działalności zawodowej rodziców. Początkowo program zakładał wypłatę świadczenia wychowawczego w wysokości 500 zł miesięcznie na drugie i kolejne dziecko. Od 1 lipca 2019 roku świadczenie przysługuje na każde dziecko i wypłacane jest do momentu ukończenia

² *The World of Factbook*, <https://www.cia.gov/library/publications/resources/the-world-factbook/fields/344rank.html>, dostęp 10.06.2020.

³ GUS, *Rocznik Demograficzny 2019*, <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/roczniki-statystyczne/roczniki-statystyczne/rocznik-demograficzny-2019,3,13.html>, dostęp 10.06.2020.

⁴ J. Brdulak, E. Florczak, T. Gardziński, *Uspołecznienie drogą samoorganizacji bezpieczeństwa ekonomicznego przedsiębiorstw*, [w:] K. Kuciński (red.), *Samoorganizacja bezpieczeństwa ekonomicznego przedsiębiorstw*, CeDeWu, Warszawa 2019, s. 319–330.

przez nie 18. roku życia. Przepisy ustawy nie przewidują górnego pułapu wysokości dochodu na członka rodziny. Z programu mogą korzystać również osoby zamożne, które nie potrzebują pomocy państwa w celu zaspokojenia podstawowych potrzeb związanych z wychowaniem dzieci. Dla takich osób świadczenie nie pełni funkcji motywującej do powiększania rodziny. Świadczenie mogą pobierać: rodzice, jeden rodzic, opiekunowie prawni i faktyczni. Jednak w przypadku, gdy dziecko jest w związku małżeńskim, znajduje się w placówce zapewniającej całodobowe utrzymanie, jest pod opieką zastępczą lub pobiera świadczenie na własne dziecko w kraju lub za granicą, nie przysługuje na nie dodatek 500+⁵.

Głównymi beneficjentami świadczenia są obywatele polscy, jednak o jego wypłatę mogą ubiegać się również cudzoziemcy, wobec których stosuje się przepisy o koordynacji systemów zabezpieczeń społecznych, w sytuacji gdy wynika to z międzynarodowych umów dwustronnych, w karcie pobytu znajduje się adnotacja dotycząca dostępu do rynku pracy. Z przepisów wyłączeni są obywatele państw trzecich, którzy posiadają pozwolenie na pracę, na okres krótszy niż 12 miesięcy, przybyli do Polski na studia oraz mogący pracować w oparciu o wizę. Cudzoziemcom świadczenie przysługuje zaś pod warunkiem, że zamieszkują na terenie Polski, wyjątkiem jest sytuacja, gdy dwustronne umowy międzynarodowe stanowią inaczej⁶.

Według resortu rodziny program ma za zadanie zabezpieczyć potrzeby finansowe związane z wychowaniem dzieci oraz stymulować do podejmowania decyzji o powiększeniu rodziny. Motywacją do wprowadzenia tego świadczenia była również pomoc socjalna dla rodzin wielodzietnych, w których bardzo często pojawia się problem ubóstwa⁷.

Zgodnie z raportem Ministerstwa Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej od początku trwania programu do 30 czerwca 2018 roku świadczenie trafiło do 2,45 mln rodzin, posiadających łącznie około 3,74 mln dzieci w wieku do 18 lat. Wypłacona kwota wynosiła 11,3 mld zł. Przez pierwszy okres funkcjonowania programu, kiedy świadczenie można było otrzymać na drugie i kolejne dziecko oraz po spełnieniu kryterium dochodowego (poniżej 800 zł na członka rodziny) na dziecko pierwsze, program obejmował 54,1 proc. wszystkich dzieci w Polsce. Odsetek ten wynosił 47 proc. w gminach miejskich,

⁵ Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej, „Rodzina 500 plus”, <https://www.gov.pl/web/rodzina/rodzina-500-plus>, dostęp 27.03.2020.

⁶ Ustawa z dnia 11 lutego 2016 r. o pomocy państwa w wychowywaniu dzieci (Dz.U. z 2019 r., poz. 2407 z późn. zm.), <https://www.gov.pl/web/rodzina/akty-prawne-dot-programu-rodzina-500-plus>, dostęp 2.05.2020.

⁷ Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej, „Rodzina 500 plus”, op. cit.

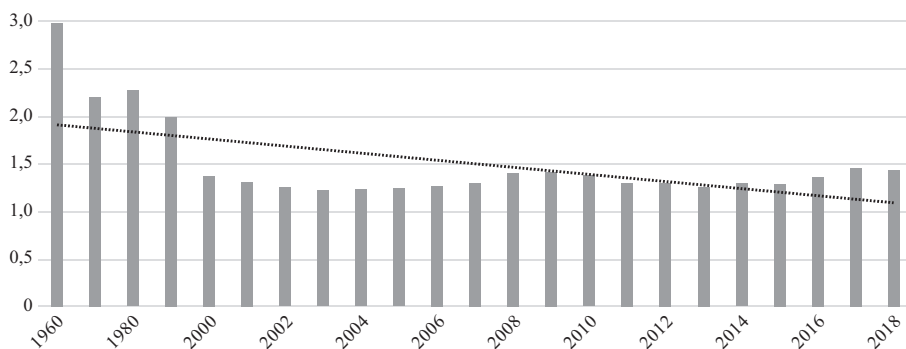
55 proc. w gminach miejsko-wiejskich oraz 61 proc. na wsi. Wśród rodzin pobierających świadczenie największy udział miały rodziny posiadające dwójkę dzieci – 61,4 proc., kolejną grupę stanowiły rodziny z jednym dzieckiem – 23,2 proc., udział rodzin wielodzietnych wynosił 15,3 proc. Liczba rodzin spełniających kryterium dochodowe na pierwsze dziecko wynosiła 1,33 mln, co stanowiło 54,5 proc. wszystkich rodzin pobierających świadczenie⁸.

2. ODDZIAŁYWANIE PROGRAMU „RODZINA 500+” NA DEMOGRAFIĘ

Jednym z podstawowych założeń programu jest wzrost liczby urodzeń i poprawa współczynnika dzietności. Urodzenia są bardzo ważnym czynnikiem, który wpływa na liczbę i strukturę ludności w danym państwie. Według ekspertów, aby móc zapewnić stabilny rozwój demograficzny kraju, w danym roku na każde 100 kobiet w wieku od 15 do 49 lat powinno rodzić się średnio 210–215 dzieci⁹. Analizując dane z ostatnich niespełna 60 lat, można wywnioskować, że współczynnik dzietności utrzymuje trend spadkowy praktycznie od lat 60. XX wieku. Wykres 1 pokazuje, jak kształtował się współczynnik dzietności w latach 1960–2018.

Wykres 1

Współczynnik dzietności w latach 1960–2018

Źródło: GUS, *Baza Demografia*, <http://demografia.stat.gov.pl/bazademografia>, dostęp 28.03.2020.

⁸ Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej, *Raport „Rodzina 500+”. Stan na 30 czerwca 2018 r.*, <https://www.gov.pl/web/rodzina/rodzina-500-najnowszy-raport>, dostęp 2.05.2020.

⁹ Rządowa Rada Ludności, *Sytuacja demograficzna Polski. Raport 2017–2018*, Warszawa 2018, [rrl_sytuacja_demograficzna_polski_raport_2017_2018.pdf](http://rrl.sytuacja_demograficzna_polski_raport_2017_2018.pdf), dostęp 27.03.2020.

Jak widać na wykresie 1, największy spadek współczynnika dzietności odnotowano w XX wieku, z poziomu 2,98 w 1960 roku do 1,37 w roku 2000. W pierwszych latach XXI wieku również odnotowano spadek. W 2003 roku współczynnik ukształtował się na poziomie 1,22 i był najniższy w historii. Kolejne lata charakteryzowały się delikatnym wzrostem do poziomu 1,39 w 2008 roku i 1,41 w roku 2009. Od 2010 do 2016 roku po raz kolejny wskaźnik ten spadał, osiągając w 2016 roku poziom 1,36, w roku 2017 – 1,48. Z danych Głównego Urzędu Statystycznego wynika, że w roku 2018 po raz kolejny odnotowano spadek i współczynnik ten wyniósł 1,43¹⁰.

Stan depresji urodzeń trwa praktycznie od 1990 roku. Z roku na rok zmniejszała się liczba urodzeń, z wyjątkiem lat 2008–2010 oraz 2017. W 2005 roku urodziło się jedynie 364,4 tys. dzieci, natomiast od czasu funkcjonowania programu „Rodzina 500+” zarejestrowano w 2016 roku 382 tys., 4 proc. więcej niż w 2017 roku. W ostatnich miesiącach 2016 roku urodziło się o około 20 proc. więcej dzieci niż w analogicznym okresie 2017 roku. Natomiast w roku 2017 urodziło się o kolejne 20 tys. dzieci więcej, czyli 402 tys. Wzrost urodzeń dotyczył głównie dzieci urodzonych jako drugie, trzecie i kolejne. W roku 2018 liczba urodzeń żywych zmniejszyła się w stosunku do poprzedniego o około 14 tys. i wyniosła 388 tys.¹¹ Resort rodziny zakładał, że program „Rodzina 500+” przyczyni się do sumarycznego wzrostu liczby urodzeń w ciągu 10 lat o 278 tys. osób¹². Wykres 2 przedstawia liczbę urodzeń dzieci żywych w latach 2005–2018¹³.

Ściśle powiązany ze spadkiem współczynnika dzietności jest przeciętny wiek rodzenia pierwszego dziecka. Praktycznie od 2000 roku kobiety coraz później decydują się na rodzenie dzieci. Przeciętny wiek kobiety rodzącej pierwsze dziecko w 2000 roku wynosił 24,2 lat, natomiast w 2017 roku wzrósł on do 27,2 lat. Dla porównania w Unii Europejskiej wynosi on 29,1¹⁴.

¹⁰ GUS, *Rocznik Demograficzny 2019*, *op. cit.*

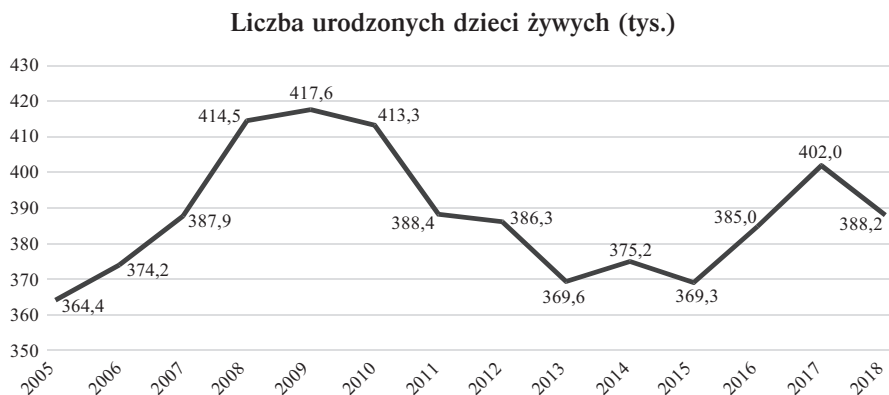
¹¹ GUS, *Baza Demografia*, <http://demografia.stat.gov.pl/bazademografia/>, dostęp 27.03.2020.

¹² Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej, „Rodzina 500 plus”, *op. cit.*

¹³ GUS, *Baza Demografia*, *op. cit.*

¹⁴ Eurostat, *Żywe porody według wieku matki*, <https://ec.europa.eu/eurostat/data/database>, dostęp 27.03.2020.

Wykres 2

Źródło: GUS, *Baza Demografia*, op. cit.

Z *Prognozy ludności na lata 2014–2050* opracowanej przez Główny Urząd Statystyczny wynika, że przy obecnie panujących tendencjach co prawda współczynnik posiadania dzieci będzie wzrastał i w 2050 roku osiągnie poziom 1,52, spadnie jednak liczba kobiet w wieku produkcyjnym – z 9,3 mln w 2014 roku do 5,7 mln w roku 2050. Nadal utrzyma się trend wzrostowy średniego wieku rodzenia pierwszego dziecka i w 2050 roku będzie wynosił 31,3¹⁵.

Jednocześnie zmieniała się struktura kolejności urodzeń. Urodzenia żywe według kolejności w latach 2008–2017 prezentuje tabela 1.

Tabela 1

Urodzenia żywe według kolejności w latach 2008–2017 (w tys.)

Lata	Kolejność urodzenia dziecka u matki (w tys.)								Ogółem
	1	2	3	4	5	6	7	8 i dalsze	
2008	210,55	141,99	40,78	12,34	4,61	2,10	0,96	1,17	414,5
2009	212,73	143,54	41,03	11,95	4,41	1,95	0,89	1,01	417,6
2010	207,91	145,76	41,31	12,09	4,30	1,82	0,92	0,91	413,3
2011	191,05	139,43	39,46	11,39	3,96	1,63	0,74	0,75	388,4
2012	188,20	140,28	39,59	11,13	3,98	1,59	0,74	0,74	386,3
2013	179,67	134,38	38,45	10,48	3,71	1,53	0,69	0,66	369,6

¹⁵ GUS, *Prognoza ludności na lata 2014–2050*, Warszawa 2014.

Tabela 1 (cd.)

Lata	Kolejność urodzenia dziecka u matki (w tys.)								Ogółem
	1	2	3	4	5	6	7	8 i dalsze	
2014	178,00	140,60	39,56	10,57	3,66	1,49	0,64	0,63	375,2
2015	173,67	138,68	39,04	10,00	3,24	1,27	0,57	0,51	369,3
2016	175,89	146,97	42,52	10,74	3,59	1,35	0,61	0,49	382,3
2017	172,64	161,27	49,97	11,90	3,78	1,39	0,55	0,47	402,0

Źródło: GUS, *Baza Demografia*, *op. cit.*

Zgodnie z danymi w tabeli spadł udział urodzeń pierwszych z ponad 50 proc. w 2008 roku do 42,9 proc. w roku 2017. Natomiast zwiększył się udział urodzeń drugich z 32,3 proc. do 40,1 proc. w 2017 roku. Wzrost odnotowano również w przypadku trzeciego dziecka z 9,8 proc. do 12,43 proc. W żaden sposób nie wzrósł udział urodzeń czwartych i kolejnych w ogólnej liczbie urodzeń¹⁶.

Program przyczynił się jednak do wzrostu natężenia urodzeń we wszystkich grupach wiekowych kobiet, z wyjątkiem tych w wieku 40–44 lata. Płodność według wieku przedstawiono w tabeli 2.

Tabela 2

Płodność według wieku w latach 2008–2017 (urodzenia na 1000 kobiet)

	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
20–24	61	59	56	51	51	48	48	47	48	51
25–29	96	96	95	89	89	86	88	88	92	99
30–34	73	74	74	71	71	69	73	74	79	86
35–39	28	30	31	30	31	30	31	32	34	37
40–44	6	6	6	6	6	6	6	7	7	7

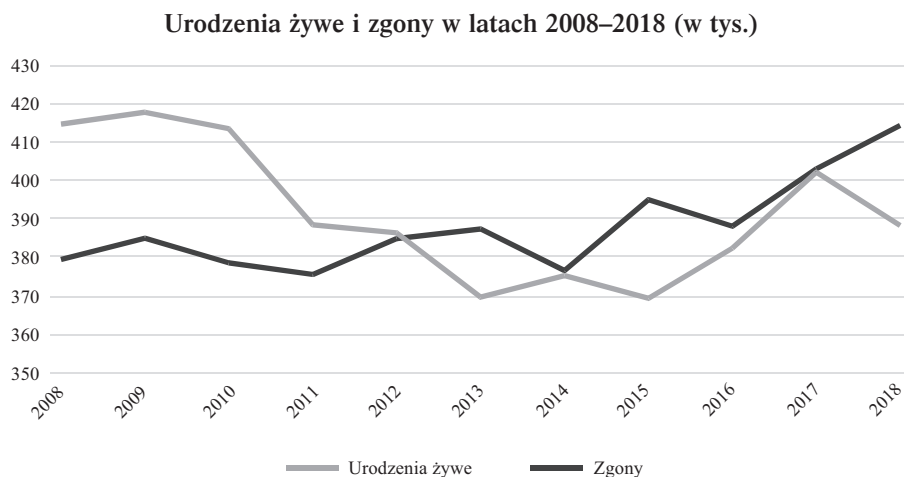
Źródło: GUS, *Baza Demografia*, *op. cit.*

¹⁶ GUS, *Rocznik Demograficzny 2019*, *op. cit.*

Od 2014 roku rosło natężenie urodzeń u kobiet w wieku 20–24 lat, 25–29 lat, 30–34 lat oraz 35–39 lat. Nasilenie natężenia w wyżej wymienionych grupach wiekowych nastąpiło jednak w 2017 roku¹⁷.

Ważnym wskaźnikiem wpływającym na demografię jest liczba zgonów. Wykres 3 prezentuje liczbę urodzeń żywych i zgonów w latach 2008–2018.

Wykres 3

Źródło: GUS, *Baza Demografia*, op. cit.

Jak obrazuje wykres, w ciągu dziesięciu lat liczba zgonów z 379,4 tys. w 2008 roku wzrosła do ponad 414 tys. w 2018 roku¹⁸. Na tej podstawie można postawić tezę, że Polska wkroczyła w okres kryzysu demograficznego, który może mieć charakter dłuższej tendencji, a program nie przyczynia się do jej wyhamowania.

3. PROGRAM „RODZINA 500+” A WARUNKI SOCJALNE

Drugim celem rządowego programu jest pomoc socjalna dla rodzin wielodzietnych, a przez to poprawa warunków życia i ograniczenie ubóstwa. Omawiając ubóstwo, wyróżnia się trzy wskaźniki:

- wskaźnik zasięgu ubóstwa relatywnego – „odsetek osób w gospodarstwach domowych, w których poziom wydatków (obejmujących również wartość

¹⁷ *Ibidem*.

¹⁸ GUS, *Baza Demografia*, op. cit.

artykułów otrzymywanych bezpłatnie oraz wartość spożycia naturalnego) był niższy niż granica ubóstwa relatywnego przyjęta na poziomie 50 proc. średnich miesięcznych wydatków ustalonych na poziomie wszystkich gospodarstw domowych z uwzględnieniem tzw. oryginalnej skali ekwiwalentności OECD¹⁹;

- wskaźnik zasięgu ubóstwa ustawowego – „odsetek osób w gospodarstwach domowych, w których poziom wydatków (obejmujących również wartość artykułów otrzymywanych bezpłatnie oraz wartość spożycia naturalnego) był niższy niż tzw. ustawowa granica ubóstwa, tj. kwota, która zgodnie z obowiązującą ustawą o pomocy społecznej uprawnia do ubiegania się o przyznanie świadczenia pieniężnego z systemu pomocy społecznej”²⁰;
- wskaźnik zasięgu ubóstwa skrajnego – „odsetek osób w gospodarstwach domowych, w których poziom wydatków (obejmujących również wartość artykułów otrzymywanych bezpłatnie oraz wartość spożycia naturalnego) był niższy niż granica ubóstwa skrajnego (minimum egzystencji) wyznaczająca poziom zaspokojenia potrzeb, poniżej którego następuje biologiczne zagrożenie życia oraz rozwoju psychofizycznego człowieka”²¹.

Na wykresie 4 przedstawiono zasięgi ubóstwa w Polsce w odniesieniu do wszystkich trzech wskaźników.

Przed wprowadzeniem świadczenia 500+ w roku 2015 wskaźnik ubóstwa skrajnego wynosił 6,5 proc., ubóstwa relatywnego – 15,5 proc., a ubóstwa ustawowego – 12,2 proc. Z danych wynika, że w pierwszych dwóch latach (2016 i 2017) funkcjonowania programu wszystkie wskaźniki zasięgu ubóstwa odnotowały spadek. Jednak w roku 2018 nastąpiło zahamowanie tendencji spadkowej zasięgu ubóstwa ekonomicznego. W 2018 roku w porównaniu z rokiem 2017 wzrósł zasięg ubóstwa skrajnego z 4,3 proc. osób do 5,4 proc. osób oraz relatywnego z 13,4 proc. osób do 14,2 proc. osób. Również w przypadku ubóstwa ustawowego odnotowano wzrost z 10,7 proc. w roku 2017 do 10,9 proc. w roku następnym²².

¹⁹ GUS, *Pojęcia stosowane w statystyce publicznej. Wskaźnik zasięgu ubóstwa relatywnego (stopa ubóstwa relatywnego)*, <https://stat.gov.pl/metainformacje/slownik-pojec/pojecia-stosowane-w-statystyce-publicznej/3215,pojecie.html>, dostęp 28.03.2020.

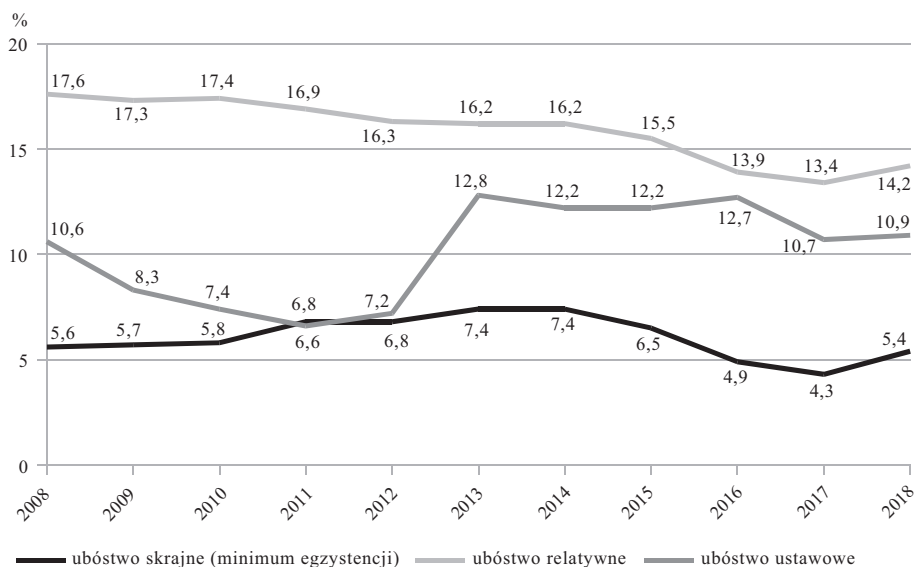
²⁰ GUS, *Pojęcia stosowane w statystyce publicznej. Wskaźnik zasięgu ubóstwa ustawowego (stopa ubóstwa ustawowego)*, <https://stat.gov.pl/metainformacje/slownik-pojec/pojecia-stosowane-w-statystyce-publicznej/3217,pojecie.html>, dostęp 28.03.2020.

²¹ GUS, *Pojęcia stosowane w statystyce publicznej. Wskaźnik zasięgu ubóstwa skrajnego (stopa ubóstwa skrajnego)*, <https://stat.gov.pl/metainformacje/slownik-pojec/pojecia-stosowane-w-statystyce-publicznej/3214,pojecie.html>, dostęp 28.03.2020.

²² GUS, *Różne oblicza ubóstwa w Polsce w 2015 r. i 2018 r. na podstawie Badania spójności społecznej*, https://stat.gov.pl/rozne_oblicza_ubostwa_w_polsce_w_2015_i_2018_bss.pdf, dostęp 28.03.2020.

Wykres 4

Zasięg ubóstwa w Polsce w latach 2008–2018 (proc.)

Źródło: GUS, *Zasięg ubóstwa ekonomicznego w Polsce w 2018 roku*, <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/warunki-zycia/ubostwo-pomoc-spoleczna/zasieg-ubostwa-ekonomicznego-w-polsce-w-2018-roku,14,6.html>, dostęp 28.03.2020.

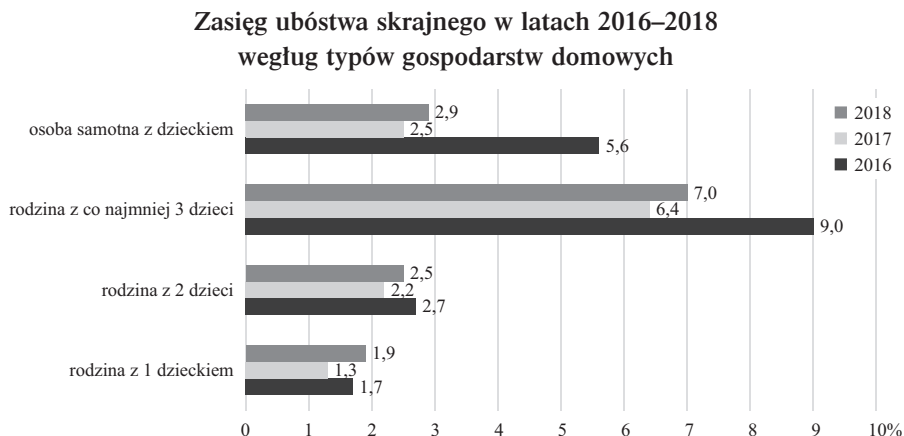
W porównaniu z 2017 rokiem odnotowano wzrost stopy ubóstwa skrajnego wśród gospodarstw domowych z dziećmi na utrzymaniu. Największy wzrost miał miejsce w przypadku rodzin z jednym dzieckiem oraz rodzin wielodzietnych²³. Dokładne dane przedstawiono na wykresie 5.

Skutki wprowadzenia programu w pierwszym okresie jego funkcjonowania, od kwietnia 2016 do końca 2017 roku, najbardziej były widoczne w przypadku rodzin wielodzietnych, posiadających co najmniej trójkę dzieci oraz osób samotnie wychowujących dziecko. Wskaźnik ubóstwa skrajnego wśród rodzin posiadających troje i więcej dzieci obniżył się z poziomu 9 proc. w 2016 roku do 6,4 proc. w roku następnym. Poprawiły się również warunki życia osób samotnie wychowujących dziecko, w tym przypadku wskaźnik ubóstwa obniżył się o 3,1 pkt proc.: z 5,6 proc. w 2016 roku do 2,5 proc. w roku 2017. Analizując dane za rok 2018, można zauważyć wzrost wskaźnika ubóstwa we wszystkich gospodarstwach domowych posiadających dzieci, choć jest on

²³ GUS, *Zasięg ubóstwa ekonomicznego w Polsce w 2018 r.*, <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/warunki-zycia/ubostwo-pomoc-spoleczna/zasieg-ubostwa-ekonomicznego-w-polsce-w-2018-roku,14,6.html>, dostęp 28.03.2020.

w większości przypadków niższy niż w roku 2016. Jedynie warunki życia rodzin z jednym dzieckiem pogorszyły się w 2018 roku w stosunku do 2016 roku²⁴.

Wykres 5

Źródło: GUS, *Zasięg ubóstwa...*, op. cit.

Na program „Rodzina 500+” z budżetu państwa rocznie wydawane jest około 23 mld zł. Zwiększanie efektywności procesu gospodarowania przez jego odpowiedzialną budowę powinno się kończyć pozytywnym skutkiem redystrybucji dochodu urealnijającej sprawiedliwość społeczną, ale nie odwrotnie²⁵. Świadczenie w tej samej kwocie trafia zarówno do rodzin zamożnych, jak i tych w trudnej sytuacji finansowej. Można więc mówić o niedostosowaniu programu do dochodu rodzin, co wpływa na jego niewystarczającą skuteczność w walce ze skrajnym ubóstwem.

4. WPŁYW PROGRAMU „RODZINA 500+” NA AKTYWNOŚĆ ZAWODOWĄ Kobiet

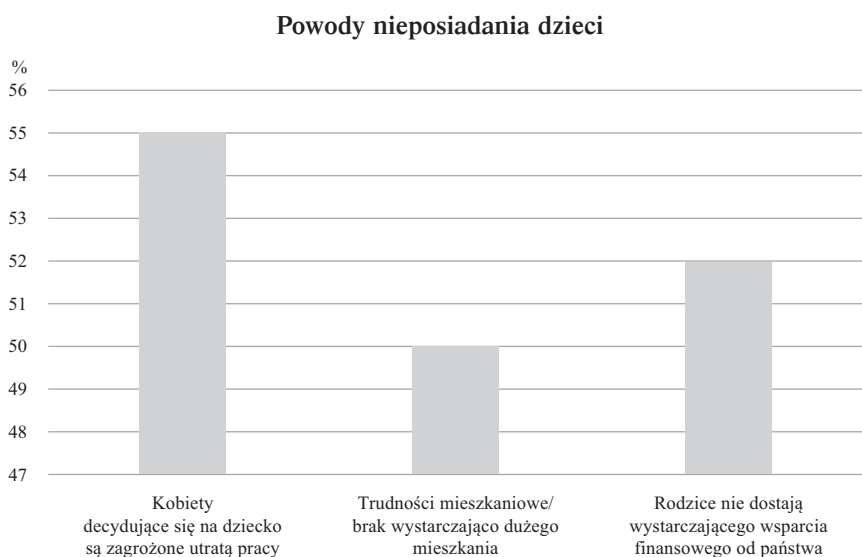
Kobiety na polskim rynku pracy spotykają się z wieloma problemami. Część z nich wynika z trudności z powrotem do pracy po urlopie macierzyńskim lub z nastawienia pracodawców do młodych kobiet wkraczających na

²⁴ *Ibidem*.

²⁵ J. Brdulak, E. Florczak, T. Gardziński, *Przedsiębiorstwo społeczne w kulturze odpowiedzialnego rozwoju*, [w:] S. Partycki, R. Sobiecki (red.), *Wartości i nowoczesność w strategii odpowiedzialnego rozwoju*, KUL, Lublin 2017, s. 106.

rynek pracy, ponieważ obawiają się oni, że w niedalekiej przyszłości kobiety podejmą decyzję o założeniu rodziny i zajdą w ciążę²⁶. Dyskryminacja kobiet na rynku pracy jest coraz rzadziej spotykana, jednak w obawie przed nią kobiety coraz częściej decyzję o macierzyństwie odkładają na później. W 2015 roku fundacja Warsaw Enterprise Institute przeprowadziła badania na temat obaw kobiet przed posiadaniem dzieci²⁷. Wyniki przedstawiono na wykresie 6.

Wykres 6

Źródło: Warsaw Enterprise Institute, *Badanie postaw i przekonań Polaków dotyczących posiadania dzieci i polityki prorodzinnej*, Warszawa 2015.

Jak wynika z analizy wykresu, 52 proc. kobiet uważa, że państwo niewystarczająco wspiera rodziców pod względem finansowym, 55 proc. kobiet w związku z posiadaniem dziecka obawia się utraty pracy, natomiast 50 proc. nie decyduje się na dziecko ze względów mieszkaniowych.

Po wprowadzeniu programu pojawiło się wiele opinii mówiących, że przyczyni się on do ograniczenia aktywności zawodowej kobiet. Powodów upatrywano w tym, że kobiety z reguły mają niższe wynagrodzenie niż mężczyźni, a ich zaangażowanie w obowiązki domowe jest dwukrotnie wyższe. Dlatego

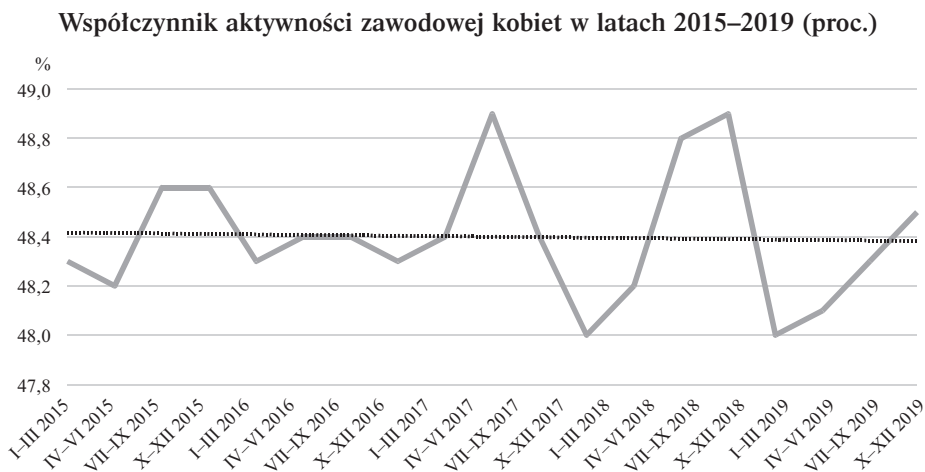
²⁶ M. Gawrycka, J. Wasilczuk, P. Zwiech, *Szklany sufit i ruchome schody – kobiety na rynku pracy*, Warszawa 2007.

²⁷ Warsaw Enterprise Institute, *Badanie postaw i przekonań Polaków dotyczących posiadania dzieci i polityki prorodzinnej*, Warszawa 2015.

kobiety o najniższych zarobkach mogą zupełnie zrezygnować z aktywności zawodowej²⁸.

Współczynnik aktywności zawodowej kobiet w Polsce w ciągu czterech lat charakteryzuje się delikatnym trendem spadkowym oraz dużymi wahaniami²⁹. Współczynnik ten przedstawiono na wykresie 7.

Wykres 7

Źródło: SWAiD, BAEL – Aktywność ekonomiczna ludności w wieku 15 lat i więcej wg grup wieku, płci i miejsca zamieszkania, http://swaid.stat.gov.pl/RynekPracy_dashboards/Raporty_predefiniowane/RAP_DBD_RPRA_1.aspx, dostęp 23.03.2020.

Największy spadek, jak pokazuje wykres, odnotowano w IV kwartale 2017 roku i ukształtował się on na poziomie 48 proc. W trzech kwartałach 2018 roku więcej kobiet było aktywnych zawodowo, po czym w IV kwartale po raz kolejny odnotowano spadek. Od początku 2019 roku wskaźnik ponownie rośnie. Aktywność zawodowa bardzo często analizowana jest z uwzględnieniem podziału na wiek. Zostało to przedstawione na wykresie 8.

Jak pokazuje ten wykres, najniższą aktywność zawodową wykazują kobiety w wieku 15–24 oraz 55–59 lat. W przypadku kobiet w wieku produkcyj-

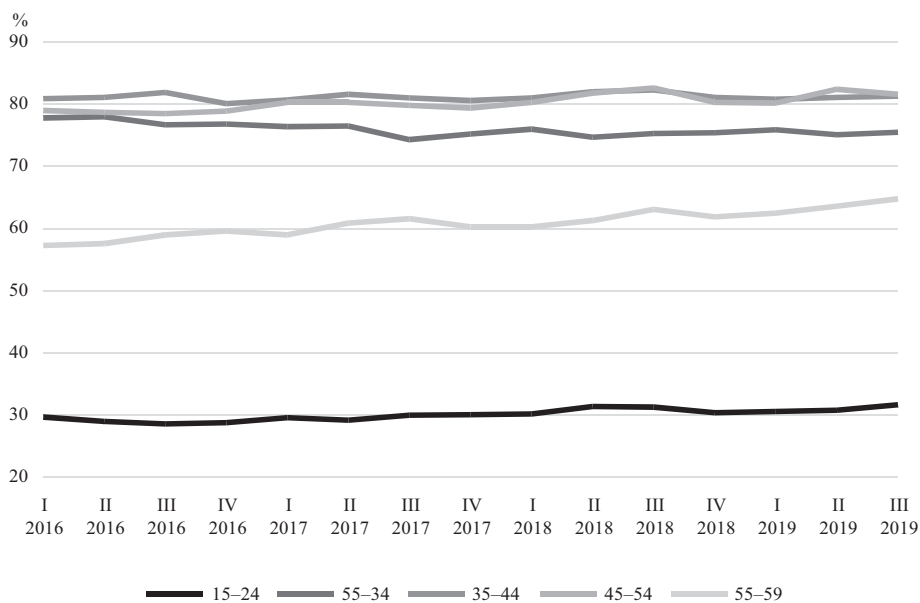
²⁸ M. Myck, *Estimating Labour Supply Response to the Introduction of the Family 500+ Programme*, <https://cenea.org.pl/2016/01/01/estimating-labour-supply-response-to-the-introduction-of-the-family-500-programme/>, dostęp 23.03.2020.

²⁹ SWAiD, BAEL – Aktywność ekonomiczna ludności w wieku 15 lat i więcej wg grup wieku, płci i miejsca zamieszkania, http://swaid.stat.gov.pl/RynekPracy_dashboards/Raporty_predefiniowane/RAP_DBD_RPRA_1.aspx, dostęp 23.03.2020.

nym wskaźnik aktywności jest na zbliżonym poziomie i waha się w granicach 72–83 proc. Od początku 2017 roku odnotowywany jest trend spadkowy wśród kobiet w wieku 25–35 lat. Może to wynikać z faktu, że jest to okres, w którym kobiety zajmują się wychowywaniem i opieką nad małymi dziećmi³⁰. Spadek nastąpił również w II kwartale 2019 roku, jednak było to jedynie chwilowe zawahanie, ponieważ już w III kwartale we wszystkich grupach wiekowych, z wyjątkiem kobiet w wieku 25–34 lata, osiągnął poziom wyższy niż w ostatnich miesiącach roku poprzedniego³¹.

Wykres 8

**Aktywność zawodowa kobiet z uwzględnieniem wieku
w latach 2016–2019 (proc.)**

Źródło: SWAiD, BAEL – Aktywność ekonomiczna..., *op. cit.*

W pierwszych miesiącach funkcjonowania programu obawiano się, że wiele kobiet zrezygnuje z życia zawodowego. Powyższe dane pokazują jednak, że pomimo otrzymywanego świadczenia na dzieci kobiety nadal pozostawały aktywne zawodowo.

³⁰ GUS, *Kobiety i mężczyźni na rynku pracy*, Warszawa 2018.

³¹ SWAiD, BAEL – Aktywność ekonomiczna..., *op. cit.*

PODSUMOWANIE

Począwszy od kwietnia 2016 roku, w Polsce wypłacane jest nowe świadczenie społeczne „Rodzina 500+”. Świadczenie to w pierwszej odsłonie przysługiwało na drugie i kolejne dziecko, a w rodzinach, w których dochód nie przekraczał 800 zł na członka, również na pierwsze dziecko. Od 1 lipca 2019 roku świadczeniem objęte są wszystkie dzieci w Polsce, które nie ukończyły 18. roku życia. Głównym celem wprowadzenia programu miała być walka z kryzysem demograficznym, z jakim od kilku lat boryka się polskie społeczeństwo, oraz poprawa warunków życia rodzin o najtrudniejszej sytuacji finansowej. Wprowadzenie świadczenia wzbudzało również wiele obaw związanych z ograniczeniem aktywności zawodowej kobiet, zwłaszcza tych, które otrzymują najniższe zarobki.

Po czterech latach funkcjonowania programu można pokusić się o stwierdzenie, że nie zrealizował on zadań, jakie przed nim stawiano. Liczba urodzonych dzieci wzrosła jedynie w 2017 roku do poziomu 402 tys., po czym w kolejnym roku spadła i wyniosła niewiele ponad 388 tys. Podobnie sytuacja wyglądała w przypadku wskaźników ubóstwa. W 2017 roku odnotowano spadek wszystkich trzech wskaźników ubóstwa, z czego największy dotyczył ubóstwa ustawowego, jednak już w roku następnym wszystkie wskaźniki charakteryzowały się wzrostem. W przypadku ubóstwa skrajnego poziom okazał się wyższy niż w roku 2016. Obawy dotyczące ograniczenia aktywności zawodowej kobiet w wieku rozrodczym również nie znalazły potwierdzenia w danych statystycznych.

Na chwilę obecną program „Rodzina 500+” nie przyczynił się do osiągnięcia żadnego stawianego mu celu. Pozostaje on natomiast ogromnym obciążeniem dla budżetu państwa.

BIBLIOGRAFIA

- Brdulak J., Florczak E., Gardziński T., *Przedsiębiorstwo społeczne w kulturze odpowiedzialnego rozwoju*, [w:] Partycki S., Sobiecki R. (red.), *Wartości i nowoczesność w strategii odpowiedzialnego rozwoju*, KUL, Lublin 2017.
- Brdulak J., Florczak E., Gardziński T., *Uspołecznienie drogą samoorganizacji bezpieczeństwa ekonomicznego przedsiębiorstw*, [w:] Kuciński K. (red.), *Samoorganizacja bezpieczeństwa ekonomicznego przedsiębiorstw*, CeDeWu, Warszawa 2019.

- Eurostat, *Żywe porody według wieku matki*, <https://ec.europa.eu/eurostat/data/database>, dostęp 27.03.2020.
- Gawrycka M., Wasilczuk J., Zwiech P., *Szklany sufit i ruchome schody – kobiety na rynku pracy*, Warszawa 2007.
- GUS, *Baza Demografia*, <http://demografia.stat.gov.pl/bazademografia/>, dostęp 27.03.2020.
- GUS, *Kobiety i mężczyźni na rynku pracy*, Warszawa 2018.
- GUS, *Pojęcia stosowane w statystyce publicznej. Wskaźnik zasięgu ubóstwa relatywnego (stopa ubóstwa relatywnego)*, <https://stat.gov.pl/metainformacje/slownik-pojec/pojecia-stosowane-w-statystyce-publicznej/3215,pojecie.html>, dostęp 28.03.2020.
- GUS, *Pojęcia stosowane w statystyce publicznej. Wskaźnik zasięgu ubóstwa skrajnego (stopa ubóstwa skrajnego)*, <https://stat.gov.pl/metainformacje/slownik-pojec/pojecia-stosowane-w-statystyce-publicznej/3214,pojecie.html>, dostęp 28.03.2020.
- GUS, *Pojęcia stosowane w statystyce publicznej. Wskaźnik zasięgu ubóstwa ustawowego (stopa ubóstwa ustawowego)*, <https://stat.gov.pl/metainformacje/slownik-pojec/pojecia-stosowane-w-statystyce-publicznej/3217,pojecie.html>, dostęp 28.03.2020.
- GUS, *Prognoza ludności na lata 2014–2050*, Warszawa 2014.
- GUS, *Rocznik Demograficzny 2019*, <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/roczniki-statystyczne/roczniki-statystyczne/rocznik-demograficzny-2019,3,13.html>, dostęp 10.06.2020.
- GUS, *Różne oblicza ubóstwa w Polsce w 2015 r. i 2018 r. na podstawie Badania spójności społecznej*, https://stat.gov.pl/rozne_oblicza_ubostwa_w_polsce_w_2015_i_2018_bss.pdf, dostęp 28.03.2020.
- GUS, *Zasięg ubóstwa ekonomicznego w Polsce w 2018 r.*, <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/warunki-zycia/ubostwo-pomoc-spoleczna/zasieg-ubostwa-ekonomicznego-w-polsce-w-2018-roku,14,6.html>, dostęp 28.03.2020.
- Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej, *Raport Rodzina 500+. Stan na 30 czerwca 2018 r.*, <https://www.gov.pl/web/rodzina/rodzina-500-najnowszy-raport>, dostęp 2.05.2020.
- Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej, „*Rodzina 500 plus*”, <https://www.gov.pl/web/rodzina/rodzina-500-plus>, dostęp 27.03.2020.
- Myck M., *Estimating Labour Supply Response to the Introduction of the Family 500+ Programme*, <https://cenea.org.pl/2016/01/01/estimating-labour-supply-response-to-the-introduction-of-the-family-500-programme/>, dostęp 23.03.2020.

- Rządowa Rada Ludności, *Sytuacja demograficzna Polski. Raport 2017–2018*, Warszawa 2018, rrl_sytuacja_demograficzna_polski_raport_2017_2018.pdf, dostęp 27.03.2020.
- SWAiD, *BAEL – Aktywność ekonomiczna ludności w wieku 15 lat i więcej wg grup wieku, płci i miejsca zamieszkania*, http://swaid.stat.gov.pl/Rynek-Pracy_dashboards/Raporty_predefiniowane/RAP_DBD_RPRA_1.aspx, dostęp 23.03.2020.
- The World of Factbook*, <https://www.cia.gov/library/publications/resources/the-world-factbook/fields/344rank.html>, dostęp 10.06.2020.
- Ustawa z dnia 11 lutego 2016 r. o pomocy państwa w wychowywaniu dzieci (Dz.U. z 2019 r., poz. 2407 z późn. zm.), <https://www.gov.pl/web/rodzina/akty-prawne-dot-programu-rodzina-500-plus>, dostęp 2.05.2020.
- Warsaw Enterprise Institute, *Badanie postaw i przekonań Polaków dotyczących posiadania dzieci i polityki prorodzinnej*, Warszawa 2015.
- Żołędowski C., *Starzenie się ludności – Polska na tle Unii Europejskiej*, „Problemy Polityki Społecznej. Studia i Dyskusje” 2012, nr 17.

REALIZACJA I SKUTKI PROGRAMU „RODZINA 500+” W POLSCE

Streszczenie

Artykuł ma na celu analizę wpływu rządowego programu wsparcia „Rodzina 500+” na sytuację społeczno-ekonomiczną w Polsce. Program funkcjonuje od kwietnia 2016 roku i polega na wypłacie miesięcznych świadczeń rodzicom wychowującym dzieci. Świadczenie przysługuje na każde dziecko, które nie ukończyło 18. roku życia. Program ma odwrócić spadek liczby urodzeń, obserwowany od kilku lat, oraz poprawić warunki życia najuboższych rodzin, a w szczególności wyeliminować skrajne ubóstwo. Dane statystyczne pokazują jednak, że pomimo ambitnych założeń program nie przyczynił się do poprawy sytuacji demograficznej kraju i finansowej rodzin.

Słowa kluczowe: demografia, polityka prorodzinna, program „Rodzina 500+”, ubóstwo

IMPLEMENTATION AND EFFECTS OF THE “FAMILY 500+” PROGRAMME IN POLAND

Abstract

The article aims to analyse the impact of the government support programme “Family 500+” on the socioeconomic situation in Poland. The programme has been operating since April 2016, and it consists in the provision of monthly benefits to parents bringing up children. The benefit is granted for every child under the age of 18. The programme is supposed to reverse the drop in the number of births observed for many years as well as to improve the living conditions of the poorest families, and, in particular, to eliminate the phenomenon of extreme poverty. However, statistical data show that despite ambitious assumptions, the programme has not contributed to the improvement of the demographic situation of the country and the financial situation of families.

Keywords: demography, pro-family policy, “Family 500+” programme, poverty

Cytuj jako:

Śmigielska D., *Realizacja i skutki programu „Rodzina 500+” w Polsce*, „Myśl Ekonomiczna i Polityczna” 2020 nr 2(69), s. 72–89, DOI: 10.26399/meip.2(69).2020.11/d.smigielska

Cite as:

Śmigielska, D. (2020), ‘Realizacja i skutki programu „Rodzina 500+” w Polsce’ [‘Implementation and effects of the “Family 500+” programme in Poland’], *Myśl Ekonomiczna i Polityczna* 2(69), 72–89. DOI: 10.26399/meip.2(69).2020.11/d.smigielska

Maciej Przemysław Smolarek*

SPOJRZENIE NA CHIŃSKI RYNEK DZIEŁ SZTUKI W DRUGIEJ DEKADZIE XXI WIEKU

DOI: 10.26399/meip.2(69).2020.12/m.p.smolarek

WPROWADZENIE

Od 2006 roku chiński rynek dzieł sztuki przeżywa prawdziwy rozkwit. Obecnie jest to jeden z największych i najważniejszych rynków sztuki na świecie, wzbudzający zasłużony podziw i uznanie niespotykanym tempem wzrostu. Choć handel antykami ma w Chinach wielowiekową tradycję, pozycję światowego lidera kraj ten zawdzięcza przede wszystkim znaczącym reformom gospodarczym ostatnich lat, skutecznej realizacji polityki otwartych drzwi oraz ogromnemu potencjałowi kulturowemu. W latach 1911–1949 duże chińskie ośrodki handlu sztuką powstawały głównie w miastach portowych: Tiencinie i Szanghaju, oraz w Pekinie. Szanghaj, ze względu na duży port, licznych cudzoziemców oraz niewielką odległość od bogatych stanowisk archeologicznych, stał się szybko ważnym centrum antykwarycznym o znaczeniu międzynarodowym. Po zakończeniu wojny domowej w 1949 roku wielu znanych chińskich marszandów przeniósł galerie do Hongkongu, przyczyniając się do budowy pozycji tego regionu jako wiodącego centrum aukcyjnego na świecie. Podczas gdy w Chinach kontynentalnych prywatny handel dziełami sztuki był zabroniony, dynamiczny rozwój rynku w Hongkongu przyciągał naj-

* Maciej Przemysław Smolarek – mgr, absolwent Akademii Sztuk Pięknych w Pekinie, Wydziału Konserwacji i Restauracji Dzieł Sztuki Akademii Sztuk Pięknych w Warszawie, Wydziału Zarządzania oraz Wydziału Nauk Ekonomicznych Uniwersytetu Warszawskiego, doktorant Szkoły Głównej Handlowej, e-mail: mpsmo@wp.pl; ORCID: 0000-0002-7123-0052

większe domy aukcyjne. W posiadłości brytyjskiej działalność zainaugurowały kolejno Sotheby's w 1973 roku i Christie's w 1986 roku.

W Chińskiej Republice Ludowej prywatny handel dziełami sztuki został zalegalizowany dopiero w 1992 roku. Wtedy też rozpoczęła się odbudowa infrastruktury dynamicznie rozwijającego się rynku, którego głównymi centrami stały się znowu takie miasta jak Pekin i Szanghaj. Spośród ok. 2 tys. powstałych wówczas domów aukcyjnych tylko nieliczne przetrwały zaciętą konkurencję, jak np. China Guardian – obecnie czołowy dom aukcyjny, który zorganizował pierwszą aukcję już w 1993 roku¹. Dla rozwoju chińskiego rynku bardzo duże znaczenie miało także wznowienie sprawowania suwerenności nad Hongkongiem przez Chińską Republikę Ludową, które nastąpiło 1 lipca 1997 roku.

Kolejnym ważnym krokiem na drodze do normalizacji tej gałęzi handlu w Chinach było wprowadzenie w 2002 roku zmian do ustawy o ochronie zabytków, które usankcjonowały działalność oficjalnych sklepów z obiektami zabytkowymi, a tym samym zapoczątkowały pełnoprawne funkcjonowanie chińskiego rynku dzieł sztuki². Od tego czasu gwałtownie wzrasta popyt na dzieła artystów z Kraju Środka zarówno w USA, Unii Europejskiej, jak i w Rosji, zaś obroty na chińskim rynku dzieł sztuki w latach 2003–2010 wzrosły prawie stukrotnie³. W latach 2008–2011 rynek ten odnotował niespotykany w jakimkolwiek innym regionie świata wzrost na poziomie 500 proc.⁴ Jego infrastruktura składała się wówczas z ponad 300 domów aukcyjnych oraz 1512 galerii, skupionych głównie w dużych miastach, jak Pekin (605 galerii) i Szanghaj (237 galerii)⁵. Pekin to także siedziba największych na świecie targów dzieł sztuki organizowanych od 1993 roku na terenie Międzynarodowego Centrum Wystawowego. Pozostałe podmioty chińskiego rynku to brokerzy oraz fundusze inwestycyjne inwestujące w dzieła sztuki. W 2010 roku zarejestrowanych było ok. 30 tego typu funduszy⁶. Należy dodać, że

¹ L. Gong, *Behind the thriving scene of the Chinese art market. A research into major market trends at Chinese art market 2006–2011*, praca magisterska, Erasmus School of History, Culture and Communication, Erasmus University Rotterdam 2012, s. 32–33.

² Z. Huo, *Legal protection of cultural heritage in China: a challenge to keep history alive*, „International Journal of Cultural Policy” 2015, s. 4.

³ С.Н. Ляпустин, Н.С. Барей, *Антикварный рынок Китая и роль таможенных органов Китая в борьбе с контрабандой культурных ценностей*, „Таможенная политика России на Дальнем Востоке” 2017, № 3(80), s. 90.

⁴ „Art & Finance Report 2019”, Deloitte Luxembourg, s. 137.

⁵ <http://www.cnaph.org.cn/gjhy/lwsys/201112/83710ae1dabf4760a700a0f3cbd2cbfa.shtml>, dostęp 31.08.2020.

⁶ *Ibidem*.

od końca 2004 roku w Chińskiej Republice Ludowej zaczęły obowiązywać uproszczone przepisy dotyczące zakładania zagranicznych domów aukcyjnych⁷.

W 2006 roku wartość obrotów na chińskim rynku dzieł sztuki była już wyższa od wartości obrotów na rynku francuskim, dzięki czemu ten pierwszy zajmował, pod względem wielkości, trzecie miejsce na świecie oraz pierwsze w Azji. W latach 2009–2010, czyli w okresie, gdy inne rynki walczyły ze skutkami globalnego kryzysu finansowego, Chiny stopniowo umacniały swoją pozycję, aby w 2011 roku wysunąć się na prowadzenie ze sprzedażą o wartości 19,5 mld dol.⁸ W 2012 nastąpiło jednak gwałtowne zatrzymanie tendencji wzrostowej, a wartość sprzedaży w Chinach zmniejszyła się o 30 proc. Powodem było rozpoczęcie przez władze zdecydowanej kampanii antykorupcyjnej, uniemożliwiającej urzędnikom państwowym nabywanie drogich dzieł sztuki⁹. Kolejne lata nie przyniosły poprawy sytuacji, zaś Chiny nie powróciły już na pozycję światowego lidera. Mimo że w 2011 roku tamtejszy rynek dzieł sztuki osiągnął szczyt, to od tego czasu nie zagroził już pozycji USA, konkurował natomiast o drugą lokatę z rynkiem Wielkiej Brytanii, która w 2017 roku spadła na trzecie miejsce z powodu kryzysu związanego z brexitem.

W 2018 roku sprzedaż w Chinach osiągnęła wartość 12,9 mld dol., co oznacza, że udział tego państwa w światowym rynku dzieł sztuki wynosił 19 proc.¹⁰ Potwierdza to silną pozycję Chin jako jednego z trzech największych rynków dzieł sztuki świata. Łączna wartość sprzedaży Stanów Zjednoczonych, Wielkiej Brytanii i Chin stanowiła 84 proc. całkowitej wartości rynku światowego. Co ciekawe, w 2018 z wyjątkiem Wielkiej Brytanii rynek Unii Europejskiej zmniejszył swój udział w globalnym rynku dzieł sztuki do ok. 8 proc., kontynuując dziesięcioletni spadek na poziomie 24 proc.¹¹

⁷ <http://finance.sina.com.cn/roll/20040909/13261011943.shtml>, dostęp 31.08.2020.

⁸ *An Art Basel & UBS Report*, „The Art Market 2019”, s. 44.

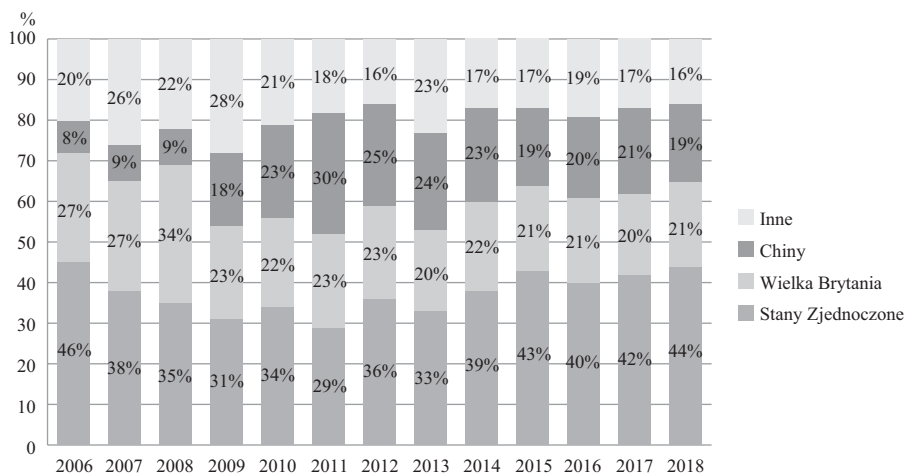
⁹ „Art & Finance Report 2019”, Deloitte Luxembourg, s. 137.

¹⁰ *An Art Basel & UBS Report*, „The Art Market 2019”, s. 29.

¹¹ Е.В. Барбашина, *Мировая аукционная торговля предметами искусства*, „Экономика и бизнес: теория и практика” 2019, № 4-2, s. 19.

Wykres 1

**Udział Chin w globalnym rynku dzieł sztuki w latach 2006–2018
według przychodów ze sprzedaży**

Źródło: opracowanie własne na podstawie: *An Art Basel & UBS Report*, „The Art Market 2017–2019”.

1. RYNEK AUKCYJNY

Działalność domów aukcyjnych w Chinach regulują, przyjęte 5 lipca 1996 roku na dwudziestym posiedzeniu Stałego Komitetu VIII Narodowego Kongresu Ludowego i ogłoszone rozporządzeniem nr 70 Prezydenta Chińskiej Republiki Ludowej w dniu 5 lipca 1996 roku, przepisy prawa aukcyjnego Chińskiej Republiki Ludowej¹². Normujące porządek aukcyjny oraz chroniące uzasadnione prawa i interesy stron przetargu przepisy weszły w życie 1 stycznia 1997 roku, zaś obecna wersja z dnia 24 kwietnia 2015 roku to efekt zmian wprowadzonych na czternastym posiedzeniu Stałego Komitetu XII Narodowego Kongresu Ludowego.

Do głównych zadań utworzonego w 1995 roku Chińskiego Stowarzyszenia Aukcjonerów¹³ należy promowanie reform i rozwoju przedsiębiorstw aukcyjnych, zabezpieczanie uzasadnionych praw i interesów członków oraz wzmac-

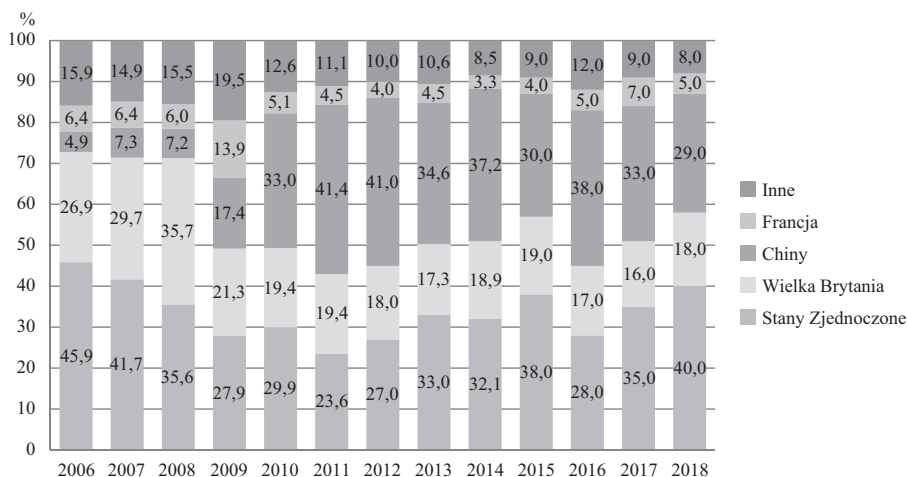
¹² Prawo aukcyjne Chińskiej Republiki Ludowej: http://www.npc.gov.cn/wxzl/wxzl/2000-12/05/content_4664.html, dostęp 31.08.2020.

¹³ <http://www.caa123.org.cn/main/index.jsp>, dostęp 31.08.2020.

nianie spójności, samodyscypliny i możliwości samorozwojowych w branży. Stowarzyszenie wydaje miesięcznik „China Auction”, który stanowi platformę wymiany poglądów i współpracy podmiotów rynku dzieł sztuki, a także zawiera ważne praktyczne wskazówki dla uczestników aukcji. Ponadto stowarzyszenie przyznaje co roku nagrody Qinghua (青花奖), stanowiące najwyższe chińskie wyróżnienie w dziedzinie aukcji dzieł sztuki. Przyznawane są one od 2016 roku i mają na celu zachęcanie przedsiębiorstw aukcyjnych do rozwijania profesjonalizmu i podnoszenia jakości usług świadczonych w zgodzie z odpowiedzialnością i uczciwością¹⁴. Na uroczystości, która odbyła się 24 września 2019 roku w Szanghaju, nagrody otrzymały 32 przedsiębiorstwa z całego kraju, w tym Beijing Poly i Xiling Yinshe Auction¹⁵.

Wykres 2

Udział Chin w globalnym rynku aukcyjnym dzieł sztuki w latach 2006–2018 według przychodów ze sprzedaży

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych: *Art Market Trends 2006–2011*, Aartprice.com, *The Art Market in 2012–2015*, *An Art Basel & UBS Report*, „The Art Market 2017–2019”.

W 2018 roku wśród 10 najlepszych domów aukcyjnych na świecie znalazło się pięć przedsiębiorstw chińskich. Były to: Poly International Auction, China Guardian, Beijing Council, Rongbao oraz Xiling Yinshe Auction, których łączna wartość sprzedaży wynosiła prawie 2 mld dol.

¹⁴ <http://www.bjpmhyxh.com/view.asp?id=618>, dostęp 31.08.2020.

¹⁵ *Ibidem*.

W 2018 roku chiński rynek aukcyjny zajmował drugie miejsce na świecie ze sprzedażą o wartości 8,5 mld dol. i udziałem w światowym rynku na poziomie 29 proc. Wynik ten w porównaniu z rokiem 2017 oznaczał spadek o 4 proc. Przyjmując za punkt odniesienia szczytową wartość sprzedaży w 2011 roku wynoszącą 15 mld dol., widzimy spadek o 44 proc., jednak w dłuższej perspektywie czasowej, tj. od 2008 do 2018 roku, wartość chińskiego rynku wzrosła aż o ponad 200 proc., zaś jego udział w rynku globalnym zwiększył się o 21,8 proc.¹⁶

2. CHIŃSKI RYNEK AUKCYJNY W UJĘCIU REGIONALNYM

W Chinach wyróżnia się cztery wielkie strefy obrotu dziełami sztuki, skupiające największe i coraz ostrzej konkurujące ze sobą domy aukcyjne, są to: Hongkong, region Pekin – Tiencin – Hebei, region Deltę Rzeki Perłowej (Zhujiang Sanjiaozhou Jingji) oraz region Deltę Rzeki Jangcy. Należy dodać, że zarówno region Deltę Rzeki Perłowej, region Deltę Rzeki Jangcy, jak i Hebei to specjalne strefy ekonomiczne. W 2018 roku wśród 20 domów aukcyjnych o największych obrotach pięć firm pochodziło z Hongkongu, osiem z regionu Pekin – Tiencin – Hebei, cztery z regionu Deltę Rzeki Jangcy oraz trzy z regionu Deltę Rzeki Perłowej.

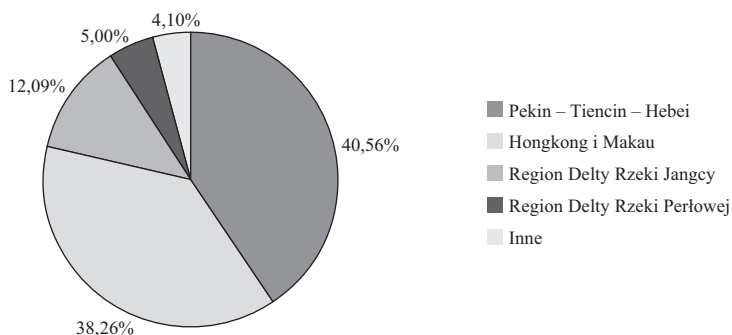
Pod względem wartości przychodów ze sprzedaży w 2018 na pierwszym miejscu był region Pekin – Tiencin – Hebei z 21,28 mld juań¹⁷, co stanowiło 40,6 proc. obrotów całego chińskiego rynku aukcyjnego, ale był to spadek o 7,1 proc. w stosunku do roku 2017. Drugie miejsce zajmował obszar Hongkong i Makau z 20,05 mld juań, odnotowując wskaźnik obrotów na poziomie 38,3 proc. ze wzrostem o 6,4 proc. w porównaniu do roku 2017. Udział rynkowy regionów Deltę Rzeki Jangcy oraz Deltę Rzeki Perłowej wynosił odpowiednio 12,1 proc. i 5,0 proc.

¹⁶ *An Art Basel & UBS Report*, „The Art Market 2019”, s. 151.

¹⁷ Średni roczny kurs wymiany juana w 2018 roku wynosił 1 dol. do 6,61 juań, <https://www.x-rates.com/average/?from=USD&to=CNY&amount=1&year=2018>, dostęp 31.08.2020.

Wykres 3

Udział regionów w chińskim rynku aukcyjnym w 2018 roku

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Qianzhan Industry Research Institute, <https://bg.qianzhan.com/report/detail/300/191210-c8bbc793.html>, dostęp 31.08.2020.

Należy dodać, że od 2016 roku duże chińskie domy aukcyjne, jak Beijing Poly czy China Guardian, prowadzą aukcje za pośrednictwem internetu, przełamując ograniczenia przestrzenne¹⁸.

3. GŁÓWNE SEGMENTY CHIŃSKIEGO RYNKU AUKCYJNEGO

Przyjmując za kryterium podziału różnorodność dzieł sztuki, chiński rynek aukcyjny ma trzy główne segmenty:

- 1) tradycyjne malarstwo chińskie i kaligrafia,
- 2) wyroby z porcelany,
- 3) malarstwo olejne i sztuka nowoczesna.

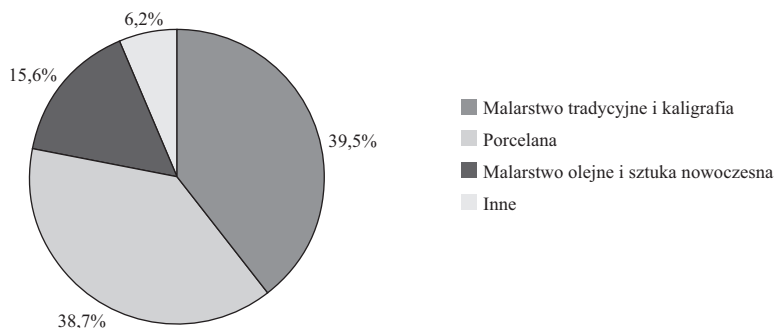
W 2018 roku wartość obrotów w trzech głównych segmentach wynosiła 49,19 mld juanów, co stanowiło 93,8 proc. całkowitego obrotu na chińskich aukcjach dzieł sztuki. Pod względem udziału w rynku na pierwszym miejscu znalazło się malarstwo tradycyjne i kaligrafia (39,5 proc.), na drugim wyroby porcelanowe (38,7 proc.), zaś na trzecim malarstwo olejne i sztuka nowoczesna (15,6 proc.)¹⁹

¹⁸ <https://zhuanlan.zhihu.com/p/69634755>, dostęp 31.08.2020.

¹⁹ Qianzhan Industry Research Institute, <https://bg.qianzhan.com/report/detail/300/191210-c8bbc793.html>, dostęp 31.08.2020.

Wykres 4

Udział trzech głównych segmentów w chińskim rynku aukcyjnym w 2018 roku

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Qianzhan Industry Research Institute, <https://bg.qianzhan.com/report/detail/300/191210-c8bbc793.html>, dostęp 31.08.2020.

Udział trzech głównych segmentów w obrotach domów aukcyjnych ujawnia różne stopnie preferencji w czterech regionach. Tradycyjne malarstwo chińskie i kaligrafia miały największy udział w obrotach regionu Pekin – Tien-cin – Hebei, osiągając poziom 53 proc., natomiast w Hongkongu dominowało malarstwo olejne i sztuka nowoczesna, której udział w obrotach wynosił 62,1 proc., co dowodzi, że sektor ten coraz silniej wspierany jest przez nową klasę chińskich nabywców. Należy dodać, że wzrost, jaki odnotował Hongkong w pierwszej połowie 2019 roku, spowodowany był głównie zwiększeniem obrotów w segmencie sztuki współczesnej o 56 proc., dzięki czemu miasto wzmocniło swoją pozycję w bezpośredniej konkurencji z Londynem i Nowym Jorkiem²⁰.

Od chwili powstania chińskiego rynku dzieł sztuki malarstwo tradycyjne i kaligrafia zajmowały na nim dominującą pozycję, zarówno pod względem udziału w rynku, jak i wysokości cen transakcyjnych pojedynczych obiektów. Doskonałe wyniki tradycyjnego malarstwa, odzwierciedlające ogólną sytuację w chińskiej gospodarce, to przede wszystkim zasługa chińskich kolekcjonerów, których siła nabywcza systematycznie rośnie²¹. W 2018 roku sprzedano 75 209 obrazów i dzieł kaligraficznych za sumę 20,72 mld juanów, zaś w listopadzie 2019 roku na jesiennej licytacji w domu aukcyjnym China Guardian

²⁰ „Artprice Global Art Market Report”, 1st semester 2019, AMMA & Artprice.com, s. 15.

²¹ „Art & Finance Report 2019”, Deloitte Luxembourg, s. 133.

w Pekinie dzieło kaligraficzne chińskiego malarza okresu dynastii Yuan, Zhao Mengfu (1254–1322), zostało sprzedane za rekordową cenę 267 mln juanów²². Jednak w ostatnich latach pozycja tego segmentu została mocno zachwiana na skutek pojawienia się dużej ilości fałszyfikatów. Zjawisko to stanowi poważne zagrożenie dla dalszego rozwoju całego rynku dzieł sztuki w Chinach.

Uwagę kolekcjonerów ze świata zawsze przyciągały chińskie wyroby z porcelany. Udział tego segmentu w obrotach wykazuje tendencję wzrostową, zaś pewna przestrzeń aprecjacyjna może być istotna dla dalszego wzrostu. Rynek oferuje wczesną ceramikę z okresu dynastii Północnej Qi (550–557) i Tang (618–907), zależnie od jakości wykonania i użytych materiałów znacznie wahającą się w cenach. Jednak chińscy kolekcjonerzy poszukują wyrobów z późniejszych dynastii: Song (960–1279), Ming (1368–1644) oraz Qing (1644–1911), do identyfikacji których – obok cech stylistycznych i technologicznych – służą oznaczenia w formie zestawów pieczęci, odczytywanych za pomocą specjalnych katalogów²³. W 2018 roku na aukcjach w Chinach sprzedano 106 086 wyrobów porcelanowych za sumę 20,27 mld juanów²⁴.

4. NAJWAŻNIEJSZE DOMY AUKCYJNE W CHINACH

W 2018 roku wśród 10 działających w Chinach domów aukcyjnych o największych obrotach cztery zdecydowanie dominowały nad pozostałymi. Były to: Sotheby's, Beijing Poly International, Christie's oraz China Guardian, których łączny udział w całym chińskim rynku aukcyjnym wyniósł 41 proc. Dwa spośród nich, Christie's i Sotheby's, to londyńskie firmy założone w XVIII wieku, mające oddziały na całym świecie, natomiast Beijing Poly International i China Guardian są przedsiębiorstwami chińskimi.

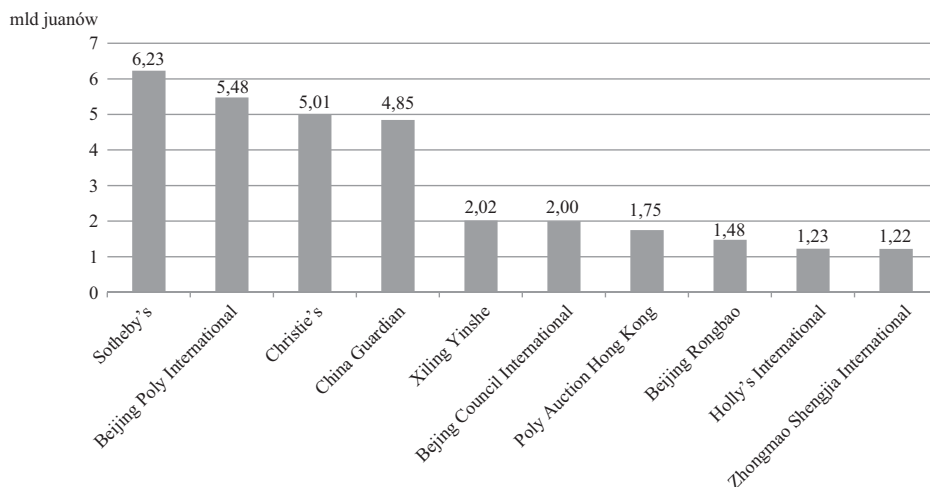
²² <http://www.cguardian.com/en/zxzx/2019/11/14314.shtml>, dostęp 31.08.2020.

²³ Н.Д. Дронова, Д.С. Дронов, *Атрибуция и особенности оценки китайских антикварных фарфоровых изделий*, „Имущественные отношения в Российской Федерации” 2017, № 1(184), s. 65.

²⁴ Qianzhan Industry Research Institute, <https://bg.qianzhan.com/report/detail/300/191210-c8bbc793.html>, dostęp 31.08.2020.

Wykres 5

Obroty 10 największych domów aukcyjnych w Chinach w 2018 roku
(w mld juanów)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych: Qianzhan Industry Research Institute: <https://bg.qianzhan.com/report/detail/300/191210-c8bbc793.html> dostęp 31.08.2020.

Sotheby's (香港苏富比) – obecnie czołowy dom aukcyjny na świecie – został założony w 1744 roku przez londyńskiego księgarza Samuela Bakera, a od nazwiska jego współnika pochodzi nazwa firmy. W latach 1778–1861 przedsiębiorstwo znajdowało się w posiadaniu rodziny Sotheby i specjalizowało się głównie w handlu książkami i grafikami, wzbogacając swój asortyment w 1917 roku o obrazy, rysunki i sztukę użytkową. Międzynarodowa ekspansja firmy rozpoczęła się dopiero w latach pięćdziesiątych XX wieku. W 1955 roku utworzono filię Sotheby's w Nowym Jorku, a następnie w Paryżu, Monako, Amsterdamie i w wielu miastach Europy, USA i Australii. Dziś dom aukcyjny Sotheby's posiada globalną sieć 80 biur w 40 krajach i organizuje aukcje w 10 salonach sprzedaży, w tym w Nowym Jorku, Londynie, Paryżu i Hongkongu, gdzie rozpoczął działalność w 1973 roku²⁵.

Beijing Poly International Auction Co. Ltd. (北京保利) to przodujący dom aukcyjny w Chinach założony w 2005 roku jako spółka akcyjna zależna od China Poly Group, jednego z największych na świecie przedsiębiorstw,

²⁵ http://www.sothebys.com/zh?cmp=ppc_branding_google_zh_2020&utm_medium=ppc&utm_campaign=brand-zh&gclid=Cj0KCQjw1Iv0BRDaARIsAGTWD1v5uEyYEFj102lQ9LL2PKFtYnX6GZVhv34hLqSzCDTv8V9hIbUvYSEaArkZEALw_wcB, dostęp 31.08.2020.

będącego państwową grupą biznesową o multidyscyplinarnym charakterze, której działalność koncentruje się na handlu międzynarodowym, branży nieruchomości, usługach inżynierskich, działalności kulturalnej i artystycznej oraz usługach finansowych²⁶. Szeroki wachlarz zainteresowań Beijing Poly International Auction obejmuje zarówno stare, jak i nowoczesne malarstwo, kaligrafię, ceramikę, rzadkie książki i rękopisy, zegary, biżuterię, sztukę tybetańską, wina i alkohole wysokoprocentowe oraz zabytkowe przyrządy naukowe²⁷. Siedziba firmy znajduje się w Pekinie.

Dom aukcyjny Christie's²⁸ (佳士得香港) powstał w 1766 roku, gdy James Christie zakupił salę aukcyjną przy Pall Mall w Londynie i zorganizował tam pierwszą licytację. Christie bardzo szybko wprowadził regularne aukcje, zaś w kręgu jego zainteresowania, od samego początku działalności, oprócz obrazów i mebli znajdowały się również rozmaite bibeloty i drobiazgi. Szczególnie bogaty wybór tego typu obiektów pojawił się w ofercie przedsiębiorstwa wówczas, gdy napływały one masowo do Anglii, przywożone przez arystokrację uciekającą z ogarniętej rewolucją Francji. Od lat pięćdziesiątych XX wieku przedsiębiorstwo systematycznie konkuruje o pierwsze miejsce na listach rankingowych z Sotheby's. Christie's rozpoczął działalność w Hongkongu w 1986 roku, zaś w 2005 z udziałem Christie's i miejscowej firmy otwarto w Pekinie dom aukcyjny Forever. Obecnie firma ma salony w Hongkongu i Szanghaju.

China Guardian²⁹ (中国嘉德), założony w 1993 roku, jest czołowym chińskim domem aukcyjnym, specjalizującym się w rodzimej sztuce dawnej i współczesnej. Jego siedziba znajduje się w Pekinie przy Wangfujing, jednej z głównych ulic handlowych, ale przedsiębiorstwo posiada oddziały również w Kantonie, Szanghaju, Hangzhou, Nankinie, Hongkongu, na Tajwanie, a także w Nowym Jorku i Tokio. China Guardian Hongkong International Auction Co. Ltd. przeprowadził pierwszą aukcję w Hongkongu w październiku 2012 roku, co było ważnym krokiem na drodze rozwoju chińskiego rynku aukcyjnego. W ciągu ostatnich 23 lat przedsiębiorstwo przeprowadziło ponad 1200 aukcji, sprzedając ok. 450 tys. przedmiotów. China Guardian posiada państwowy certyfikat AAA, co stanowi najwyższe wyróżnienie w branży i świadczy o tym, że firma przestrzega dobrych praktyk biznesowych i jest godna zaufania.

²⁶ *About Us. Group Profile*, <http://www.poly.com.cn/english/1659.html>, dostęp 31.08.2020.

²⁷ *Poly International Auction Co. Ltd.*, <http://en.polypm.com.cn/>, dostęp 31.08.2020.

²⁸ *Christie's. Autumn Auctions, Hong Kong*, https://www.christies.com/auctions/hongkong?lid=1&sc_lang=en, dostęp 31.08.2020.

²⁹ *China Guardian Auctions*, <http://www.cguardian.com/en/index.shtml>, dostęp 31.08.2020.

Xiling Yinshe Auction Co., Ltd. (西泠印社) to jeden z najważniejszych domów aukcyjnych w Chinach, założony w 2004 roku. Na corocznych wiosennych i jesiennych aukcjach oraz specjalnych wyprzedażach oferuje dzieła sztuki i zabytki, w tym szeroki wybór przedmiotów z brązu. Istotnym wkładem Xiling Yinshe Auction w przyspieszenie procesu internacjonalizacji chińskiego rynku dzieł sztuki jest rozszerzenie asortymentu o dzieła sztuki artystów zachodnich. Siedzibą przedsiębiorstwa jest Hangzhou w prowincji Zhejiang, ale ma ono także oddziały w Szanghaju i Pekinie³⁰.

Beijing Council International Auction Co., Ltd³¹ (北京匡时) to założony w 2005 roku w Pekinie dom aukcyjny specjalizujący się w sprzedaży tradycyjnej i nowoczesnej sztuki chińskiej oraz w aukcjach nieruchomości. Od 2008 roku przedsiębiorstwo jest członkiem chińskiego stowarzyszenia aukcjonerów, zaś w 2009 nawiązało strategiczne partnerstwo z Shinwa Art³², najślynniejszą firmą aukcyjną w Japonii. Oba przedsiębiorstwa jeszcze w tym samym roku zorganizowały wspólną aukcję w Hongkongu.

Poly Auction Hong Kong³³ (保利香港) to dom aukcyjny założony w Hongkongu w 2012 roku przez Poly Culture Group Corp. Ltd., spółkę zależną od China Poly Group.

Beijing Rongbao Auction Co., Ltd.³⁴ (北京莱宝) to dom aukcyjny kontrolowany przez Rongbaozhai³⁵, stare przedsiębiorstwo o historii sięgającej 1672 roku, zajmujące się sprzedażą artykułów papierniczych, kaligraficznych i malarskich. Beijing Rongbao Auction (założona w 1994 roku) jest jedną z pierwszych firm na terenie Chin kontynentalnych, która uzyskała licencję na przeprowadzanie aukcji obiektów zabytkowych. Siedziba firmy, łączącej nowoczesny model rozwoju przedsiębiorstwa z wielowiekową tradycją sklepu, znajduje się przy słynnej ulicy Liulichang, skupiającej wiele antykwariatów i stanowiącej centrum handlu dziełami sztuki w Pekinie w bezpośrednim sąsiedztwie ponadstuletniego budynku Rongbaozhai. Od początku istnienia dom aukcyjny przeprowadził ponad 100 licytacji dzieł sztuki, w tym wielu chińskich obrazów i przykładów kaligrafii, zabytkowych ksiąg, obiektów

³⁰ *Xiling Yinshe Auction Co., Ltd.*, <http://www.xlysauc.com/english/index.php>, dostęp 31.08.2020.

³¹ <http://www.council.com.cn/>, dostęp 31.08.2020.

³² <https://www.shinwa-art.com/en/>, dostęp 31.08.2020.

³³ *About Us. Who We Are*, <https://www.polyauction.com.hk/en/about-us/who-we-are/>, dostęp 31.08.2020.

³⁴ <https://www.rb139.com/Page/web/index.aspx>, dostęp 31.08.2020.

³⁵ <http://www.rongbaozhai.cn/>, dostęp 31.08.2020.

z porcelany, dzieł sztuki buddyjskiej, wyrobów z brązu, mebli itd.³⁶ Ponadto firma ma w ofercie sztukę współczesną, biżuterię, zegarki oraz wina.

Holly's International Auctions Co., Ltd.³⁷ (华艺国际) to firma założona w 2016 roku, oferująca usługi aukcyjne w Hongkongu od 2018, której spółka macierzysta Guangzhou Holly's International Auction Co., Ltd. jest pionierem rynku aukcyjnego w południowych Chinach o dwudziestopięcioletniej historii. W 2015 roku firma przyłączyła się do Infore Investment Holding Group Co., Ltd.³⁸, co bardzo wzmocniło jej konkurencyjność. Do czterech głównych obszarów zainteresowania Holly's International należą: sztuka nowoczesna, chińskie malarstwo i kaligrafia, chińska ceramika oraz biżuteria i zegarki.

Zhongmao Shengjia International Auction Co., Ltd.³⁹ (Sungari 中贸圣佳) to jedna z najstarszych (zarejestrowana w 1995 roku) i najbardziej renomowanych firm aukcyjnych działających na terenie Chin kontynentalnych o kapitale zakładowym w wysokości 30 mln juanów. Celem przedsiębiorstwa jest wspieranie tradycyjnej kultury chińskiej oraz promowanie międzynarodowej wymiany kulturalnej poprzez bliskie kontakty z chińskimi i zagranicznymi artystami, kolekcjonerami, a także placówkami muzealnymi. Siedzibą firmy, mającej biura w Szanghaju, Chengdu (prowincja Syczuan), Hongkongu, na Tajwanie, w USA i Japonii, jest Pekin.

5. ZAGROŻENIA I SZANSE DLA CHIŃSKIEGO RYNKU DZIEŁ SZTUKI

Wśród zagrożeń mogących istotnie spowolnić rozwój chińskiego rynku dzieł sztuki należy wymienić, wzbudzające duży niepokój Chińskiego Stowarzyszenia Aukcjonerów, opóźnienia lub braki płatności, szczególnie uciążliwe dla mniejszych i średnich przedsiębiorstw. Aby przeciwdziałać temu zjawisku, większość domów aukcyjnych stosuje system depozytów oraz ustala terminy płatności. Dla przykładu w Christie's potencjalni nabywcy drogich obiektów muszą z góry zapłacić 1 mln dol. hongkońskich⁴⁰, zaś po zakończeniu aukcji w ciągu siedmiu dni uregulować resztę zaległości⁴¹. W Poly International

³⁶ <https://www.rb139.com/BJRB/contents/18/1636.html>, dostęp 31.08.2020.

³⁷ <http://www.hollysinternational.com/sc/about>, dostęp 31.08.2020.

³⁸ *Infore Group*, <http://www.infore.com/En/>, dostęp 31.08.2020.

³⁹ <http://www.sungari1995.com/>, dostęp 31.08.2020.

⁴⁰ Dolar hongkoński – oficjalna waluta Hongkongu. Średni roczny kurs jej wymiany w 2018 roku wynosił 1 dol. amerykański do 7,84 dol. hongkońskich, <https://www.x-rates.com/average/?from=USD&to=HKD&amount=1&year=2018>, dostęp 31.08.2020.

⁴¹ <http://collection.sina.com.cn/auction/pcdt/20140507/0859151047.shtml>, dostęp 31.08.2020.

wysokość depozytu kształtuje się w przedziale od 500 tys. do 1 mln juanów. Jednak niektóre, zwłaszcza małe firmy, aby przyciągnąć kupujących, wprowadziły system „zerowej stawki depozytu”. Spór między kupującym a domem aukcyjnym rozstrzyga sąd, jak w przypadku Duoyunxuan, gdzie nabywca obrazu w cenie 1 mln juanów odmówił zapłaty ze względu na wątpliwości dotyczące przeprowadzenia licytacji⁴².

Kolejnym poważnym zagrożeniem dla rozwoju chińskiego rynku dzieł sztuki jest pojawienie się na nim falsyfikatów i obiektów o wątpliwym pochodzeniu.

Zgodnie z prawem aukcyjnym Chińskiej Republiki Ludowej osoba zgłaszająca przedmiot na aukcję jest zobowiązana udzielić informacji aukcyjnowi na temat źródła oraz wad przedmiotu, licytator zaś zobowiązany jest poinformować o tym licytującego. Jeżeli licytator nie spełni obowiązku ujawnienia wad przedmiotu aukcji ze szkodą dla nabywcy, kupujący ma prawo dochodzić odszkodowania od licytatora. Również licytator ma prawo domagać się odszkodowania od klienta zgłaszającego obiekt, gdy wina zatajenia leży po jego stronie. Jednak zgodnie z art. 61 prawa aukcyjnego jeżeli licytator lub klient oświadczą przed aukcją, że autentyczność lub jakość przedmiotu aukcji nie może być zagwarantowana, nie ponoszą odpowiedzialności za wady⁴³. Zwykle domy aukcyjne w regulaminach i katalogach zamieszczają klauzulę stwierdzającą, że nie ponoszą odpowiedzialności za wady przedmiotów sprzedawanych na aukcji: „Firma (dom aukcyjny) oświadcza, że nie może zagwarantować autentyczności, jakości i wartości przedmiotu aukcji oraz nie ponosi odpowiedzialności za jego wady”. Chociaż klauzule te wzbudzają wiele wątpliwości wśród licytujących, to ich zaakceptowanie jest niezbędnym warunkiem wzięcia udziału w aukcji. W związku z tym poprawki do art. 61 wprowadzają „Środki administracyjne dotyczące aukcji” opracowane 2 grudnia 2004 roku i zmienione 28 października 2015 roku przez Ministerstwo Handlu, zgodnie z którymi wyłączenie odpowiedzialności jest nieważne, gdy osoba zgłaszająca obiekt na aukcję wie lub powinna wiedzieć, że przedmiot ten posiada wady⁴⁴. Jednak ze względu na złożoność procedury identyfikacji dzieł sztuki kupujący musi udowodnić, że przedsiębiorstwo aukcyjne czy zgłaszający obiekt wie lub powinien wiedzieć, iż przedmiot aukcji jest wadliwy i nastąpiło zatajenie informacji. Należy dodać, że przed 2013 rokiem przypadków, gdy sąd poparł roszczenia kupującego, było niewiele. Zmiana nastąpiła dopiero po 2013 roku, ponieważ od tego czasu sądy zaczęły dokładnie anali-

⁴² *Ibidem*.

⁴³ Prawo aukcyjne Chińskiej Republiki Ludowej: http://www.npc.gov.cn/wxzl/wxzl/2000-12/05/content_4664.html, dostęp 31.08.2020.

⁴⁴ *Art Law Practice*, <http://artlawpractice.com/?p=125>, dostęp 31.08.2020.

zować stosowanie klauzuli wyłączającej w odniesieniu do odpowiedzialności gwarancyjnej domów aukcyjnych. Przełomowy był sierpień 2015 roku, gdy Trzeci Pośredni Sąd Ludowy w Pekinie wydał prawomocny wyrok w sprawie umowy aukcyjnej między Huang Xiang a Beijing Hanhai Bowen International Auction Co., Ltd. Wyrok sądu pierwszej instancji uchylono, zaś wyłączenie odpowiedzialności aukcjonera unieważniono⁴⁵.

Mimo powyższych zagrożeń, jak również nasilających się niedoborów podaży obiektów z górnej półki oraz nadwyżki podaży obiektów niskiej jakości chiński rynek jest nadal niezwykle atrakcyjny dla inwestorów, zaś jego segment aukcyjny zyskuje coraz większe międzynarodowe znaczenie⁴⁶. O atrakcyjności inwestycyjnej chińskiego rynku dzieł sztuki decyduje przede wszystkim jego niedoszacowanie. Rynek ten oferuje bowiem wiele cennych obiektów, błędnie zidentyfikowanych jako falsyfikaty, jak np. niesłusznie datowana na okres republikański (1911–1949) waza ozdobiona różanym motywem, za którą w Sotheby's w 2011 roku spodziewano się otrzymać 800 dol. Ten wspaniały eksponat, pochodzący w rzeczywistości z okresu panowania cesarza Qianlonga (1735–1796), wzbudził wiele emocji wśród ekspertów, a na aukcji osiągnął cenę 18 mln dol.⁴⁷

PODSUMOWANIE

Chiński rynek dzieł sztuki rozwija się obecnie w stałym tempie, zajmując silną trzecią pozycję wśród największych rynków świata. Od ponownych narodzin w 1992 roku rynek ten doświadczył trzech cyklicznych momentów szczytowych przypadających kolejno na lata 1995–1997, 2003–2005 oraz 2009–2011⁴⁸. Te trzy punkty kulminacyjne osadzone są w kolejnych etapach rozkwitu chińskiej gospodarki, która rozwija się w pięcioletnich cyklach.

Stosowana początkowo przez Chiny strategia rozwoju oparta na eksporcie i inwestycjach doprowadziła szybko do nierównowagi makroekonomicznej, dlatego konieczne było podjęcie wysiłków zmierzających do zwiększenia konsumpcji nawet za cenę utraty wysokiej dynamiki wzrostu gospodarczego. W ciągu ostatnich 10 lat nastąpiły istotne zmiany w strukturze PKB Chin na korzyść konsumpcji, która staje się coraz ważniejszym czynnikiem wzro-

⁴⁵ *Ibidem*.

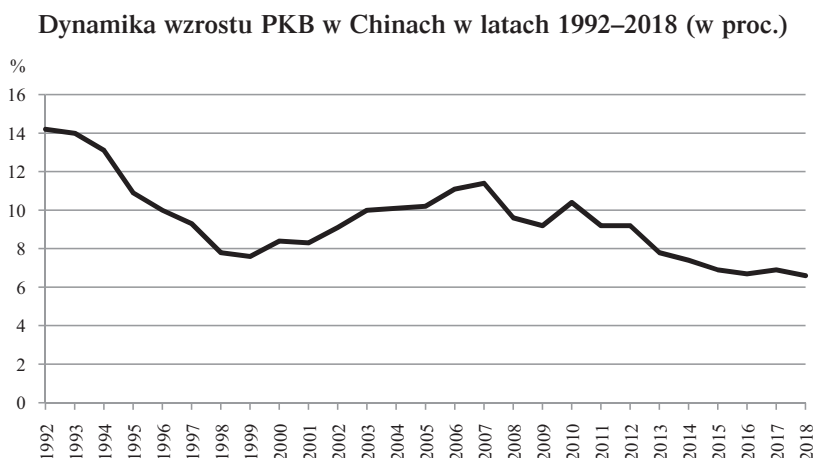
⁴⁶ *An Art Basel & UBS Report*, „The Art Market 2019”, s. 152.

⁴⁷ Н.Д. Дронова, Д.С. Дронов, *Атрибуция...*, *op. cit.*, s. 64.

⁴⁸ https://www.financialnews.com.cn/cul/tzsc/201901/t20190111_152805.html, dostęp 31.08.2020.

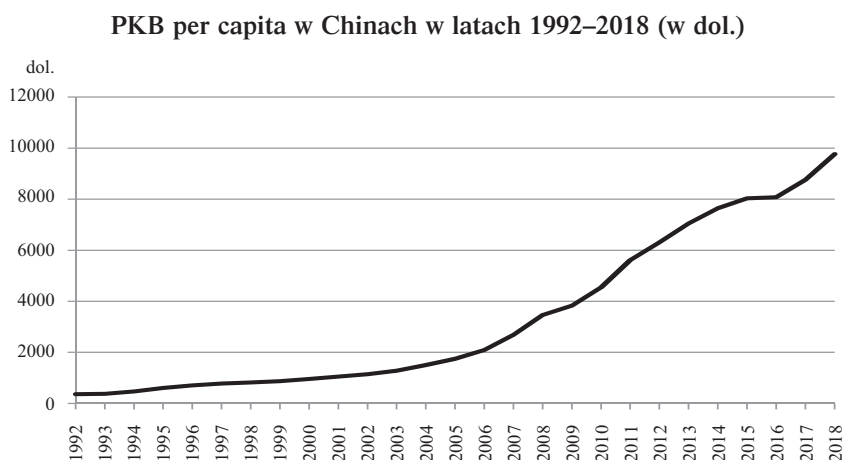
stu. Dzięki temu znacznej poprawie ulega jakość życia klasy średniej, nowej siły napędowej rozwoju chińskiego rynku dzieł sztuki. Zgodnie z wytycznymi XIII planu pięcioletniego (2016–2020) celem rozwoju gospodarczego jest dobrobyt i wszechstronny rozwój człowieka⁴⁹.

Wykres 6

Źródło: opracowanie własne na podstawie: *Produkt Krajowy Brutto r/r (Chiny)*, <https://www.bankier.pl/gospodarka/wskazniki-makroekonomiczne/pkb-chn>, dostęp 31.08.2020.

Wykres 7

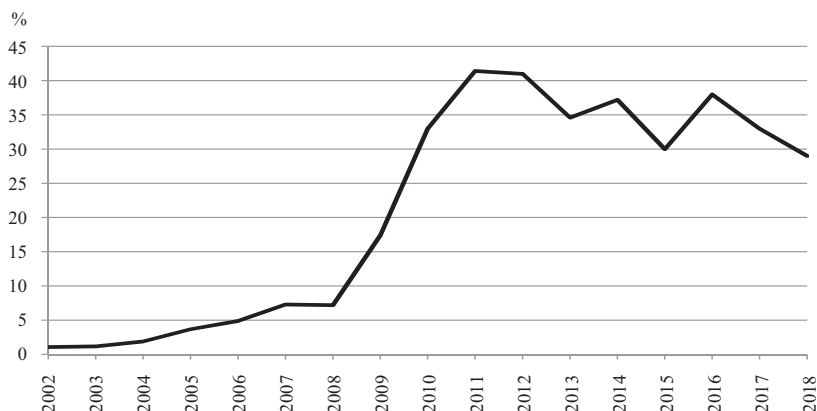

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych: *GDP per capita (current US\$)*, <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.CD?locations=cn>, dostęp 31.08.2020.

⁴⁹ <http://www.12371.cn/special/sswgh/>, dostęp 31.08.2020.

Wykres 8

Udział Chin w globalnym rynku aukcyjnym dzieł sztuki w latach 2002–2018
(w proc.) według przychodów ze sprzedaży

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych: *Art Market Trends 2002–2011*, Art-price.com, *The Art Market in 2012–2015*, *An Art Basel & UBS Report*, „*The Art Market 2017–2019*”.

Wykres 9

Udział Chin w globalnym rynku dzieł sztuki w latach 2006–2018
(w proc.) według przychodów ze sprzedaży

Źródło: opracowanie własne na podstawie: *An Art Basel & UBS Report*, „*The Art Market 2017–2019*”.

Niezwykle dynamiczny rozwój rozumianego w szerokim sensie chińskiego rynku antykwarycznego w ostatnich dziesięcioleciach odzwierciedla rosnącą rolę chińskiej gospodarki w świecie oraz wzrost zamożności chińskiego społec-

czeństwa. Chińscy kolekcjonerzy oraz inwestorzy preferują tradycyjną sztukę chińską, kierując się motywami zarówno estetycznymi, ekonomicznymi, jak i patriotycznymi. Ale kultura chińska jest czymś więcej niż kulturą narodową. Jest ona bezcennym skarbem całej ludzkości utrwalonym w obiektach podlegających obrotowi ekonomicznemu. Niewiele jest bowiem krajów, które pod względem bogactwa działalności artystycznej mogłyby konkurować z Chinami, jednym z największych państw źródłowych dóbr kultury na świecie i jednocześnie jednym z największych rynków dzieł sztuki. Dla porównania indyjski rynek aukcyjny dzieł sztuki, mimo dynamicznego wzrostu w ostatnich latach, w 2018 roku zajmował dopiero dwunaste miejsce na świecie z przychodami ze sprzedaży w wysokości 72,5 mln dol.⁵⁰

BIBLIOGRAFIA

- An Art Basel & UBS Report*, „The Art Market 2017”.
- An Art Basel & UBS Report*, „The Art Market 2018”.
- An Art Basel & UBS Report*, „The Art Market 2019”.
- „Art & Finance Report 2019”, Deloitte Luxembourg.
- Art Law Practice, <http://artlawpractice.com/?p=125>, dostęp 31.08.2020.
- Art Market Trends 2002–2011.
- Artprice.com, The Art Market in 2012.
- Artprice.com, The Art Market in 2013.
- Artprice.com, The Art Market in 2014.
- Artprice.com, The Art Market in 2015.
- „Artprice Global Art Market Report”, 1st semester 2019, AMMA & Artprice.com.
- Барбашина Е.В., *Мировая аукционная торговля предметами искусства*, „Экономика и бизнес: теория и практика” 2019, № 4-2.
- Дронова Н.Д., Дронов Д.С., *Атрибуция и особенности оценки китайских антикварных фарфоровых изделий*, „Имущественные отношения в Российской Федерации” 2017, № 1(184).
- Gong L., *Behind the thriving scene of the Chinese art market. A research into major market trends at Chinese art market 2006–2011*, praca magisterska, Erasmus School of History, Culture and Communication, Erasmus University Rotterdam 2012.

⁵⁰ *Art Market Insight. What's Trending on the Art Market*, <https://www.artprice.com/artmarketinsight/the-indian-art-marke>, dostęp 31.08.2020.

Huo Z., *Legal protection of cultural heritage in China: a challenge to keep history alive*, „International Journal of Cultural Policy” 2015.

Ляпустин С.Н., Барей Н.С., *Антикварный рынок Китая и роль таможенных органов Китая в борьбе с контрабандой культурных ценностей*, „Таможенная политика России на Дальнем Востоке” 2017, № 3(80).

Qianzhan Industry Research Institute, *Report of Market Prospect and Investment Strategy Planning on China Auction Industry (2020–2025)*.

Strony internetowe

<https://www.bankier.pl/gospodarka/wskazniki-makroekonomiczne/pkb-chn>, dostęp 31.08.2020.

http://www.npc.gov.cn/wxzl/wxzl/2000-12/05/content_4664.html, dostęp 31.08.2020.

http://www.sothebys.com/zh?cmp=ppc_branding_google_zh_2020&utm_medium=ppc&utm_campaign=brand-zh&gclid=Cj0KCQjw1Iv0BRD-aARIsAGTWD1v5uEyYEFj102lQ9LL2PKFtYnX6GZVhv34hLqSzCDT v8V9hIbUvYSEaArkZEALw_wcB, dostęp 31.08.2020.

<http://www.poly.com.cn/english/1659.html>, dostęp 31.08.2020.

<http://en.polypm.com.cn/>, dostęp 31.08.2020.

<https://www.polyauction.com.hk/en/about-us/who-we-are/>, dostęp 31.08.2020.

https://www.christies.com/auctions/hong-kong?lid=1&sc_lang=en, dostęp 31.08.2020.

<http://www.cguardian.com/en/index.shtml>, dostęp 31.08.2020.

https://www.financialnews.com.cn/cul/tzsc/201901/t20190111_152805.html, dostęp 31.08.2020.

<http://finance.sina.com.cn/roll/20040909/13261011943.shtml>, dostęp 31.08.2020.

<http://www.xlysauc.com/english/index.php>, dostęp 31.08.2020.

<https://www.x-rates.com/average/?from=USD&to=CNY&amount=1&year=2018>, dostęp 31.08.2020.

<https://www.shinwa-art.com/en/>, dostęp 31.08.2020.

<http://www.council.com.cn/>, dostęp 31.08.2020.

<https://www.rb139.com/Page/web/index.aspx>, dostęp 31.08.2020.

<https://www.rb139.com/BJRB/contents/18/1636.html>, dostęp 31.08.2020.

<http://www.rongbaozhai.cn/>, dostęp 31.08.2020.

<http://www.hollysinternational.com/sc/about>, dostęp 31.08.2020.

<http://www.infore.com/En>, dostęp 31.08.2020.

<http://www.sungari1995.com/>, dostęp 31.08.2020.

<http://www.caa123.org.cn/main/index.jsp>, dostęp 31.08.2020.

<http://www.bjpmhyxh.com/view.asp?id=618>, dostęp 31.08.2020.

<http://www.cguardian.com/en/zxzx/2019/11/14314.shtml>, dostęp 31.08.2020.

<http://www.cnap.org.cn/gjhy/lwsy/201112/83710ae1dabf4760a700a0f3cbd2cbfa.shtml>, dostęp 31.08.2020.

<http://collection.sina.com.cn/auction/pcdt/20140507/0859151047.shtml>, dostęp 31.08.2020.

<https://www.artprice.com/artmarketinsight/the-indian-art-marke>, dostęp 31.08.2020.

<https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.CD?locations=cn>, dostęp 31.08.2020.

<http://www.12371.cn/special/sswgh/>, dostęp 31.08.2020.

<https://zhuanlan.zhihu.com/p/69634755>, dostęp 31.08.2020.

SPOJRZENIE NA CHIŃSKI RYNEK DZIEŁ SZTUKI W DRUGIEJ DEKADZIE XXI WIEKU

Streszczenie

Niezwykłe dynamiczny rozwój rozumianego w szerokim sensie chińskiego rynku dzieł sztuki w ostatnich dziesięcioleciach odzwierciedla rosnącą rolę chińskiej gospodarki na świecie oraz wzrost zamożności chińskiego społeczeństwa. W latach 2008–2011 rynek ten odnotował niespotykany w jakimkolwiek innym regionie świata wzrost na poziomie 500 proc. W 2018 roku udział Chin w globalnym rynku dzieł sztuki na poziomie 19 proc. potwierdził silną pozycję tego państwa jako jednego z trzech największych rynków dzieł sztuki świata. W tym samym czasie chiński rynek aukcyjny zajmował na świecie drugie miejsce. Pozycję światowego lidera Chińska Republika Ludowa zawdzięcza przede wszystkim znaczącym reformom gospodarczym ostatnich lat, skutecznej realizacji polityki otwartych drzwi oraz ogromnemu potencjałowi kulturowemu. Kultura chińska jest bezcennym skarbem całej ludzkości utrwalonym w obiektach podlegających obrotowi ekonomicznemu. Niewiele jest krajów, które pod względem bogactwa działalności artystycznej mogłyby konkurować z Chinami, jednym z największych państw źródłowych dóbr kultury na świecie i jednocześnie jednym z największych rynków dzieł sztuki. Celem artykułu jest przedstawienie najważniejszych zagadnień chińskiego rynku dzieł sztuki w ostatnim dwudziestolecu.

Słowa kluczowe: rynek dzieł sztuki w Chinach, rynek antykwaryczny w Chinach, chińska kultura, chińska sztuka, rynek aukcyjny w Chinach, domy aukcyjne w Chinach, chińscy kolekcjonerzy, chińskie reformy gospodarcze

A LOOK AT THE CHINESE ART MARKET IN THE SECOND DECADE OF THE 21ST CENTURY

Abstract

The extremely dynamic development of the Chinese art market, in a broad sense, in recent decades, reflects the growing role of the Chinese economy in the world and the growing wealth of Chinese society. In the years 2008–2011, this market recorded a growth of 500 proc. unprecedented in any other region of the world. In 2018, China's share in the global art market at 19 proc. confirmed a strong position of this country as one of the top three art markets in the world. At the same time, the Chinese auction market was second in the world. The People's Republic of China owes its position as a world leader above all to the significant economic reforms of recent years, the effective implementation of the open door policy, and its enormous cultural potential. Chinese culture is a priceless treasure of all mankind, preserved in facilities subject to economic trading. There are few countries that can compete in terms of the wealth of artistic activity with China, one of the biggest states that are a source of cultural property in the world and one of the largest art markets. The purpose of the article is to present the most important issues of the Chinese art market in the last two decades.

Keywords: antiques market in China, Chinese culture, Chinese art, auction market in China, art market in China, Chinese Auction Houses, Chinese collectors, Chinese economic reform

Cytuj jako:

Smolarek M.P., *Spojrzenie na chiński rynek dzieł sztuki w drugiej dekadzie XXI wieku*, „Myśl Ekonomiczna i Polityczna” 2020 nr 2(69), s. 90–110. DOI: 10.26399/meip.2(69).2020.12/m.p.smolarek

Cite as:

Smolarek M.P., (2020), ‘Spojrzenie na chiński rynek dzieł sztuki w drugiej dekadzie XXI wieku’ [‘A look at the Chinese art market in the second decade of the 21st century’], *Myśl Ekonomiczna i Polityczna* 2(69), 90–110. DOI: 10.26399/meip.2(69).2020.12/m.p.smolarek

R E C E N Z J E
I S P R A W O Z D A N I A

Piotr Stolarczyk*

JAN KOLEŚNIK,
BANKOWE RYZYKO SYSTEMOWE. ŹRÓDŁA I INSTRUMENTY REDUKCJI,
DIFIN SA, WARSZAWA 2019, SS. 422

DOI: 10.26399/meip.2(69).2020.13/p.stolarczyk

Zanim przejdę do omówienia monografii Jana Koleśnika, chciałbym zaznaczyć, że problematyka, która została w niej poruszona, jest jednym z podstawowych zagadnień dotyczących współczesnego funkcjonowania rynku finansowego.

Autor już we wstępie uwypukla rolę ostatniego kryzysu finansowego, którego symboliczną cezurą był upadek amerykańskiego banku inwestycyjnego Lehman Brothers w 2008 roku. Kryzys pokazał ogromne uzależnienie systemu gospodarczego od dużych instytucji finansowych. To uzależnienie przejawiało się w dynamicznie rosnącym udziale sektora finansowego w wytwarzanym dochodzie krajów, ale również w zwiększeniu siły banków inwestycyjnych stosujących zaawansowaną inżynierię finansową oraz innowacje finansowe w prowadzonych transakcjach spekulacyjnych. Chodzi zwłaszcza o instrumenty pochodne i pochodne pochodnych wykorzystujące zabezpieczenia hipoteczne do wytworzenia efektu mnożnikowego ich wartości (tzw. Mortgage-Backed Securities, MBS) czy też innowacje omijające zapisy regulacyjne tak, aby zastosować dźwignię finansową, utrzymując regulacyjną adekwatność współczynników wypłacalności. W licznych opracowaniach analizujących przebieg i przyczyny kryzysu finansowego pojawiało się sformułowanie „finansjalizacja” (ang. *financialisation*), którego używano, aby zilustrować rozbudowanie sektora finansowego w porównaniu do gospodarki realnej. W momencie wybuchu kryzysu z lat 2008–2009 według raportu firmy doradczej McKinsey

* Piotr Stolarczyk – dr, Uczelnia Łazarskiego, e-mail: piotrstolarczyk@o2.pl; ORCID: 0000-0003-0089-7252

wartość aktywów finansowych wynosiła 160 trylionów dol., czyli 3,5-krotnie więcej niż szacowana wartość światowego produktu krajowego brutto. To oczywiście wartości średnie, natomiast dla przykładu w Stanach Zjednoczonych ta dysproporcja sięgała nawet 4,5-krotności¹.

Pojawienie się na rynku dużych instytucji finansowych, istotnych dla stabilności całego systemu finansowego, zapoczątkowała doktryna *too big to fail*². Bliskie powiązanie i współpraca banków inwestycyjnych oraz komercyjnych korporacji ubezpieczeniowych dawały firmom przekonanie, że nikt nie pozwoli im upaść, zachęcając tym samym do podejmowania istotnego ryzyka w prowadzonych przez nie transakcjach. Ta wiara zakończyła się w dniu bankructwa dużego banku amerykańskiego.

Upadek instytucji finansowej tak istotnej oraz blisko powiązanej z innymi graczami nie tylko na rynku amerykańskim, ale również zagranicznymi, przyczynił się do ogólnego kryzysu finansowego.

Niewątpliwie załamanie gospodarki światowej z całą mocą uwidoczniło znaczenie występowania ryzyka systemowego w powstawaniu i sile kryzysu finansowego. Warto również w tym miejscu przybliżyć samo pojęcie ryzyka systemowego. Zostało ono zdefiniowane w art. 4 pkt 15 ustawy³ jako „ryzyko zakłócenia w funkcjonowaniu systemu finansowego, które w razie jego materializacji zaburza działanie systemu finansowego i gospodarki narodowej jako całości [...]”. Źródłem ryzyka systemowego może być m.in. zbyt duża dynamika akcji kredytowej, wysoki poziom dźwigni finansowej instytucji finansowych bądź pozostałych podmiotów na rynku – osób fizycznych lub firm. Zwraca się również uwagę na bliskie powiązania pomiędzy instytucjami działającymi na rynku finansowym.

Analiza kryzysu finansowego doczekała się wielu publikacji naukowych. Problematykę tę podejmowali m.in. John B. Taylor⁴, Dariusz Rosati⁵, Marek

¹ McKinsey, *Mapping Global Markets*, October 2008.

² Zbyt duży, by upaść.

³ Ustawa z dnia 5 sierpnia 2015 r. o nadzorze makroostrożnościowym nad systemem finansowym i zarządzaniu kryzysowym w systemie finansowym (Dz.U. z 2015 r., poz. 1513), która weszła w życie dnia 1 listopada 2015 r. Na mocy tej ustawy Komitet Stabilności Finansowej (KSF) został wyznaczony jako organ właściwy w zakresie nadzoru makroostrożnościowego.

⁴ J.B. Taylor, *Zrozumieć kryzys finansowy*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2010.

⁵ D. Rosati, *Przyczyny i mechanizmy kryzysu finansowego w USA*, „Ekonomista” 2009, nr 3.

Monkiewicz⁶, Krystyna Mitreęga-Niestrój⁷. Większość autorów jest zgodna co do przyczyn kryzysu finansowego oraz jego konsekwencji dla gospodarki realnej. W opracowaniach zajmujących się tym zagadnieniem zwraca się uwagę na występowanie ryzyka systemowego. Wskazuje się również niedoskonałość regulacji, które nie były w stanie nadażyć za rozwojem innowacji instrumentów finansowych. Kryzys pokazał również, że systemy zarządzania ryzykiem w instytucjach finansowych nie były adekwatne do stabilnego zarządzania instytucjami. Regulatorzy rynku finansowego z kolei nie posiadali odpowiednich narzędzi do hamowania działań prowadzących do nadmiernego ryzyka. Wnioski, jakie wielu autorów stawia po dokonaniu analizy przyczyn i konsekwencji kryzysu, sugerują wzmocnienie nadzoru nad rynkiem finansowym i stosowanie odpowiednich instrumentów ograniczania ryzyka systemowego⁸. W tym ujęciu monografia Jana Koleśnika wydaje się niezwykle cennym opracowaniem oferującym nie tylko analizę bankowego ryzyka systemowego, ale również instrumentów służących jego ograniczaniu. Monografię wzbogaca przegląd badań oraz wniosków płynących z literatury światowej.

Recenzowana monografia składa się ze wstępu, dziewięciu rozdziałów oraz podsumowania. We wstępie autor przedstawił znaczenie ryzyka systemowego jako podstawowego źródła kryzysu finansowego. Znajdujemy tu odniesienia do kryzysu z 2008 roku, a także wzmiankę o kryzysie azjatyckim w latach 1997–1998.

W pierwszym rozdziale autor przedstawił cechy oraz źródła bankowego ryzyka systemowego. Rozdział ten ma charakter wprowadzający do badanego w dalszych częściach zagadnienia. Bardzo ciekawy wywód składa się na rozdział drugi monografii, gdzie autor przeprowadził analizę pozycji banków, które mogą być zaliczone do instytucji istotnych systemowo. Identyfikacja banków o znaczeniu systemowym została dokonana za pomocą miar bezwzględnych i złożonych. Autor wziął tu pod uwagę nie tylko wielkości akty-

⁶ M. Monkiewicz, *Globalny kryzys finansowy – przyczyny, działania naprawcze, ochrona konsumentów*, „Rozprawy Ubezpieczeniowe” 2008, nr 2(5).

⁷ K. Mitreęga-Niestrój, *Skutki światowego kryzysu finansowego w sferze realnej – ujęcie międzynarodowe*, „Studia Ekonomiczne” 2012, nr 122.

⁸ W Polsce stworzony został nadzór makroostrożnościowy, który jest prowadzony przez powołany do tego celu KSF. Jego zadaniem jest przeciwdziałanie powstawaniu oraz ograniczanie ryzyka systemowego. Zgodnie z art. 1 ust. 1 ustawy nadzór makroostrożnościowy nad systemem finansowym „obejmuje identyfikację, ocenę i monitorowanie ryzyka systemowego powstającego w systemie finansowym lub jego otoczeniu oraz działanie na rzecz wyeliminowania lub ograniczania tego ryzyka z wykorzystaniem instrumentów makroostrożnościowych”.

wów instytucji, ale również stopień złożoności ich struktur organizacyjnych oraz profil ryzyka. Do oceny profilu ryzyka wykorzystał miary takie jak indeks SRISK, model DIP oraz koncepcja MES.

W kolejnych trzech rozdziałach autor przybliżył główne źródła bankowego ryzyka systemowego, przyjmując podział na ponadsektorowe (do których zaliczył czynniki pozaekonomiczne i instytucjonalne, w tym behawioralne oraz społeczno-ekonomiczne), sektorowe (takie jak stopień rozwoju rynku, konkurencja, struktura właścicielska) oraz indywidualne (do których zaliczył zawodność nadzoru mikroostrożnościowego i obowiązków informacyjnych i materializację ryzyka bankowego).

W następnych trzech rozdziałach w analogicznym podziale autor przedstawia instrumenty redukcji ryzyka systemowego, kolejno: ponadsektorowe, sektorowe oraz indywidualne w rozdziałach szóstym, siódmym oraz ósmym. Wdrożenie tych instrumentów ma na celu obniżenie prawdopodobieństwa wystąpienia kryzysu finansowego. Ostatni rozdział zaś to prezentacja zagadnień związanych z przymusową restrukturyzacją banków. Autor omówił wady i zalety narzędzi i procedur stworzonych dla przymusowej restrukturyzacji banków.

Recenzowana monografia jest cenną publikacją w obszarze finansów, szczególnie polecam ją wszystkim tym, którzy zajmują się badaniem ryzyka systemowego, ale również praktykom mającym związek z zarządzaniem instytucjami finansowymi.

Cytuj jako:

Stolarczyk P., recenzja książki: Jan Koleśnik, *Bankowe ryzyko systemowe. Źródła i instrumenty redukcji*, Difin SA, Warszawa 2019, ss. 422, „Myśl Ekonomiczna i Polityczna” 2020 nr 2(69), s. 113–116. DOI: 10.26399/meip.2(69).2020.13/p.stolaczyk

Cite as:

Stolarczyk, P. (2020), book review (in *Myśl Ekonomiczna i Polityczna* 2(69), 113–116.): Jan Koleśnik, *Bankowe ryzyko systemowe. Źródła i instrumenty redukcji* [‘Banking systemic risk: sources and reduction instruments’], Difin SA, Warszawa 2019, ss. 422. DOI: 10.26399/meip.2(69).2020.13/p.stolaczyk

Jacek Brdulak*, Ewelina Florczak**

PROSPOŁECZNOŚĆ W ŻYCIU SPOŁECZNO-GOSPODARCZYM XXI WIEKU – SPRAWOZDANIE Z KONFERENCJI

DOI: 10.26399/meip.2(69).2020.14/j.brdulak/e.florczak

Zagadnienia związane z kierunkami rozwoju społeczno-gospodarczego nabierają znaczenia w debatach o przyszłości kapitalizmu, odpowiedzialnych i etycznych ograniczeniach tempa rozwoju produkcji materialnej, wyzwaniach ekologicznych w skali globalnej gospodarki oraz świadomości społecznej uczestników i kreatorów tych procesów. Bardzo dobrze się stało, że Uczelnia Łazarskiego w Warszawie umożliwiła konferencyjne spotkanie naukowców z różnych krajów poświęcone prospołeczności w życiu społeczno-gospodarczym, które miało miejsce w dniach Kongresu Ekonomistów Polskich (28–29 listopada 2019 r.). Oznaczało to wpisanie się tematyki konferencji w dyskusję polskich badaczy ekonomii i uzupełnienie jej o międzynarodowy głos w sprawie globalnych problemów społeczno-gospodarczych. Rzadko się zdarza, że debaty konferencyjne poruszają tak wiele płaszczyzn oddziaływania prospołecznego.

Wskazujemy konsekwentnie, że:

[...] kapitalizm staje przed poważnymi wyzwaniami rozwojowymi po okresie dziewiętnastowiecznego, żywiłowego rozwoju i potężnych wstrząsach ubiegłego wieku, połączonych z przestrzenną, o globalnej skali ekspansją. Poszukiwanie dróg rozwoju kapitalizmu oraz sposobów jego społecznie akceptowalnego konfigurowania wywołuje także coraz szersze zainteresowanie specjalistów, analityków praktyki gospodarczej i społecznej, reprezentantów różnych dyscyplin naukowych: ekonomistów, socjologów, politologów, regionalistów, kulturoznawców i wielu innych [...]!

* Jacek Brdulak – dr hab., profesor Szkoły Głównej Handlowej w Warszawie, e-mail: jacek.brdulak@sgh.waw.pl; ORCID: 0000-0001-7881-1303

** Ewelina Florczak – dr, adiunkt Uczelni Łazarskiego w Warszawie, e-mail: ewelina.florczak@gmail.com; ORCID: 0000-0002-5958-7163

¹ J. Brdulak, E. Florczak, T. Gardziński, *Uspołecznienie kapitalizmu w Europie Środkowo-Wschodniej*, „Myśl Ekonomiczna i Polityczna” 2019, nr 1(64), s. 74.

Cytat ten potwierdza także spotkanie naukowców zainteresowanych prospołecznością we współczesnym życiu społeczno-gospodarczym, które miało miejsce 26 listopada 2019 r. w renomowanej uczelni warszawskiej.

Oryginalność wydarzenia poświęconego współczesnej prospołeczności polegała na zaangażowaniu jego uczestników. Wielopokoleniowa kadra naukowa oraz niezwykle aktywni studenci nie spotkali się, aby wyjaśniać, nauczać, dekretować zachowania, ale by w rozmowie wskazywać na niezwykle skomplikowane uwarunkowania współczesnego życia społeczno-gospodarczego. Wnioski pozostaną sprawą indywidualną każdego z uczestników konferencji. W przeprowadzonej wielogodzinnej dyskusji dały się wyodrębnić cztery główne wątki:

- 1) poszukiwanie tzw. ładu społeczno-gospodarczego, czyli systemowego porządku funkcjonowania życia społecznego, a także związanego z nim systemu gospodarczego;
- 2) rewitalizacja kapitalizmu, a zwłaszcza jego najprostszej, neoliberalnej formy;
- 3) chęć znalezienia w systemie gospodarczym miejsca dla przedsiębiorstw społecznych, które mogą stać się szansą ucłowieczenia kapitalizmu – przynajmniej w bogatych społeczeństwach, które zdążyły już rozwiązać swoje podstawowe problemy egzystencjalne;
- 4) niezwykle ważne głosy praktyków gospodarczych i studentów, którzy unaczynili wiele przejawów prospołeczności w funkcjonowaniu dzisiejszej gospodarki.

Rozmowie o ładzie instytucjonalnym kształtującym życie społeczno-gospodarcze ton nadawali prof. Piotr Pysz z Oldenburga (Dolna Saksonia, Niemcy)², prof. Marian Guzek, dr Anita Zarzycka, mgr Tomasz Gardziński i mgr Zuzanna Krześniak³.

Ład gospodarczy jest rozmaicie definiowany. Najogólniej, zgodnie z podejściem systemowym, określa się go jako

uporządkowany instytucjonalnie zespół elementów współprzyczyniających się do realizacji określonych celów społeczno-gospodarczych⁴.

² Gość honorowy Kongresu Ekonomistów Polskich – Warszawa 2019.

³ Zewnętrzne wsparcie intelektualne udzielił tu prof. dr hab. Hans Kaminski z Instytutu Kształcenia Ekonomicznego w Oldenburgu – członek rady naukowej konferencji, który popularyzuje problemy prospołeczności w programach nowoczesnego nauczania ekonomii w Niemczech.

⁴ Por. J. Brdulak, E. Florczak, *Uwarunkowania działalności przedsiębiorstw społecznych w Polsce*, Oficyna Wydawnicza Uczelni Łazarskiego, Warszawa 2016; *idem*, *Usytuowanie przedsiębiorstwa społecznego w gospodarce*, „Myśl Ekonomiczna i Polityczna” 2011, nr 1–2(32–33).

Dokładniejszą definicję ładu gospodarczego przedstawił prof. Piotr Pysz:

[...] ład gospodarczy stanowią stabilne formy i warunki ramowe przebiegu procesu gospodarowania, określające obowiązujące reguły gry gospodarczej, w ramach których państwo, przedsiębiorstwa, gospodarstwa domowe i osoby fizyczne podejmują decyzje i realizują działania gospodarcze⁵.

Problemem jest określenie ładu właściwego, skutecznego społecznie, efektywnego ekonomicznie, zachęcającego do działań przedsiębiorczych. Nic też dziwnego, że specjaliści poszukują wzorców w dobrze zorganizowanych, potężnych gospodarkach, do których zalicza się także niemiecka. Wydaje się, że polscy uczestnicy życia społeczno-gospodarczego mają się ciągle czego uczyć od naszych zachodnich sąsiadów, z którymi łączą nas coraz silniejsze więzi ekonomiczne. Artykuł 20 Konstytucji RP, określający obowiązujący w Polsce ustrój gospodarczy jako „gospodarkę społeczną”, musi zgodnie z postulatami dyskutujących wypełniać się systematycznie treścią⁶.

Szerokie tło dla problemu prospołeczności w życiu społeczno-gospodarczym XXI wieku stanowiły rozważania, a nawet spór naukowy z udziałem studentów poświęcony przemianom współczesnego kapitalizmu. Ład gospodarczy jest związany w zdecydowanej większości państw świata z tą formacją ustrojową, ale mamy różne kapitalizmy. Z jednej strony znajdują się gospodarki biednych państw, a nawet wspólnot plemiennych Afryki. Z drugiej zaś sprawnie zarządzana, scentralizowana gospodarka „fabryki świata”, jaką są Chiny, i na przeciwległym biegunie demokracje Europy Zachodniej, które coraz częściej nazywane są w poszczególnych odmianach ekonomicznych państwami socjalnymi lub nawet socjalistycznymi (tzw. socjalizm skandynawski, francuski i in.). Bez oczekiwanego w naszym regionie kierunku realnych zmian kapitalizmu trudno będzie przesądzić, jakie są narzędziowe sposoby uspołecznienia życia społeczno-gospodarczego. Podstawę sformułowania

⁵ P. Pysz, *Spoleczna gospodarka rynkowa. Ordoliberalna koncepcja polityki gospodarczej*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2008, s. 37.

⁶ Dyskusja nad praktycznym wymiarem gospodarki społecznej w młodej gospodarce kapitalistycznej naszego kraju rozpoczęła się niedawno. Pierwszą książką na ten temat jest zbiorowa pozycja: E. Mączyńska, P. Pysz (red.), *Spoleczna gospodarka rynkowa: idee i możliwości praktycznego wykorzystania w Polsce*, Wydawnictwo Polskiego Towarzystwa Ekonomicznego, Warszawa 2003. Wywołała ona spory odzew w środowisku ekonomicznym i znajduje kontynuację w kolejnych studiach. Przykładem niech będzie opracowanie: M. Dahl, *Niemiecki model społecznej gospodarki rynkowej jako wzór dla polskich przemian systemowych po 1989 roku*, Dom Wydawniczy Elipsa, Warszawa 2015.

takiej tezy stanowiły wystąpienia prof. Mariana Guzka, dr Anity Zarzyckiej i mgr Zuzanny Krześniak.

Profesor Marian Guzek w precyzyjny sposób nakreślił ewolucję kapitalizmu klasycznego, uzupełnionego keynesizmem, w kierunku neoliberalizmu (demokracji neoliberalnej) oraz libertarianizmu, a więc demokracji neoliberalnej jako elementu przejściowego (w minarchizmie) lub demokracji całkowicie eliminowanej w anarchokapitalizmie⁷. Zauważył przy tym, że kapitalizm ma poważne trudności ewolucyjne i odczuwamy znaczne skutki utowarowienia wszystkiego, globalizacji kreowanej w dużej części przez korporacje transnarodowe, makdonaldyzacji życia społecznego, ale również narastającej świadomości lokalnej i regionalnej czy też pogłębiających się nacjonalizmów, nawet w skrajnych, znanych z historii przejawach. Nakłada się na to komplikująca się sytuacja środowiskowa świata, która może nawet w czarnym scenariuszu zagrozić naszej egzystencji, kształtowanej przez narastającą konsumpcję⁸. Brak wyobraźni związanej z pozyskiwaniem nieodnawialnych zasobów, zwiększające się zagrożenie ekologiczne oraz konsumpcjonizm stanowiący filar rozwojowy współczesnego kapitalizmu zmuszają do refleksji i opamiętania ze strony społeczeństw i instytucji państwowych.

Dyskusyjna pozostaje rola państwa w procesach koniecznych zmian kapitalizmu. Ścierają się poglądy zalecające minimalizację roli państwa w gospodarce z sugestiami zapewniania przez nie wymaganej prospołeczności życia społeczno-gospodarczego. Doktor Anita Zarzycka i mgr Zuzanna Krześniak wskazały na przykład libertariańskiego paternalizmu Sunsteina i Thaler'a jako sposób kształtowania ładu społecznego z zachowaniem wolności wyboru jego uczestników. Podkreślały również potrzebę aprobaty państwa dla przedsiębiorstw społecznych, które w trakcie normalnego, rynkowego funkcjonowania rozwiązują czasem istotne problemy społeczne wykluczenia, marginalizacji, bezrobocia, podnoszenia jakości życia bez obciążania kosztami systemu państwowego.

Problem przedsiębiorstw społecznych działających na normalnych zasadach rynkowych i przeznaczających zauważalną część zysków na cele społeczne stanowi nowe, ciekawe zagadnienie we współczesnym życiu społeczno-gospodarczym państw rozwiniętych. XXI wiek zarówno w ekonomii, jak i zarządzaniu niesie zmiany paradygmatu neoliberalnego nastawionego wyłącznie na maksymalizację zysków w działalności gospodarczej. Kryzysy ekonomiczne,

⁷ M. Guzek, *Przyszłość kapitalizmu – cesjonizm*, Oficyna Wydawnicza Uczelni Łazarzskiego, Warszawa 2016, s. 26 i n. Por. także: *idem*, *The Future of Capitalism. Cessionarism*, BONAMI, Poznań 2017.

⁸ Por. D. Niedziółka (red.), *Zielona energia w Polsce*, CeDeWu.pl, Warszawa 2012.

zmiany w stylu funkcjonowania społeczeństw pokazały, że nastąpiła potrzeba przewartościowania celów, a także zmiany priorytetów w szeroko ujętym kapitalizmie. Zmiany te dotyczą wprowadzenia aspektu prospołeczności i uspołecznienia kapitalizmu w procesach gospodarowania⁹. Traktowane są one wielowymiarowo. Odnieść możemy się do nich w aspekcie makroekonomicznym (uspołecznienie polityki gospodarczej, społeczna gospodarka rynkowa i tworzenie prospołecznych systemów na poziomie makro w celu przeciwdziałania nierówności ekonomicznej i wykluczeniu społecznemu). Na poziomie mikroekonomicznym z kolei prospołeczność dotyczy procesów funkcjonowania przedsiębiorstw (finansowo, operacyjnie, strategicznie, zarządczo), jak również kształtowania relacji przedsiębiorstw z otoczeniem i interesariuszami. Obserwujemy też rozwój sektora organizacji pozarządowych, a także wyodrębnianie się na rynku przedsiębiorstw społecznych. Prospołeczność odnosi się również do aspektów szeroko pojętego zarządzania jako uwzględnienia podmiotowości człowieka w decyzjach i procesach zarządczych.

Dyskusja konferencyjna toczyła się na dwóch płaszczyznach. Pierwsza dotyczyła zmian kapitalizmu w ujęciu teoretycznym i makroekonomicznym, druga z kolei zawierała ujęcie praktyczne współczesnego kapitalizmu.

Ważnym wątkiem dotyczącym społecznych fundamentów w myśli ekonomicznej była geneza, źródła i zasady społecznej gospodarki rynkowej przedstawione przez prof. Piotra Pysza. Objął on długookresowe uwarunkowania trwałości i skuteczności tej koncepcji, rozwiniętej przede wszystkim w niemieckim obszarze językowym.

W obliczu rozważań makroekonomicznych prof. Marian Guzek sformułował tezę, że neoliberalizm stanowi wdrożeniową wersję początkowego stadium libertarianizmu. Stadium to nosi nazwę minarchizmu (od minimum władzy centralnej). Jego cel zaś powoduje uruchomienie procesu przekształceń nauki ekonomii jako podstawy polityki gospodarczej, a w zakresie empirycznym rodzi tendencję deetatyzacji oraz potrzebę działań antyzwiązkowych i antysocjalnych. Po dokonanych już przekształceniach makroekonomia ma pomniejszy zakres na rzecz zagadnień mikroekonomicznych, rozpatrywanych z punktu widzenia procesów wolnorynkowych oraz konkurencyjności i innowacyjności.

Kolejnym zagadnieniem konferencji były przedsiębiorstwa społeczne jako szansa na zmniejszenie napięć we współczesnym kapitalizmie. Profesor Jacek Brdulak zaakcentował, że koszty społeczne przewidywanych zmian i niezbęd-

⁹ J. Brdulak, E. Florczak, T. Gardziński, *Uspołecznienie kapitalizmu...*, op. cit.

nych dostosowań globalnej społeczności do komplikującej się egzystencjalnie sytuacji zaczynają być analizowane nie tylko w sferze ekonomicznej, choć taki mają ostateczny wyraz. Napięcia we współczesnym kapitalizmie przekładają się w nieunikniony sposób na złożone relacje społeczne i międzyludzkie. Dlatego rozwój przedsiębiorstw społecznych stanowi istotny wkład w tzw. rozwój zrównoważony z wyszczególnieniem prospołeczności w gospodarowaniu.

Kontynuacją tematyki było przedstawione przez mgr. Tomasza Gardzińskiego udowodnienie hipotezy, że koncepcja przedsiębiorstwa społecznego łączy się w naturalny sposób z ordoliberalną koncepcją społecznej gospodarki rynkowej, a obu przyświeca ten sam prospołeczny kierunek działań w wymiarze ekonomii i zarządzania, a precyzyjniej w podejmowaniu decyzji zarządczych.

W dalszej części dr Ewelina Florczak zestawiała zarządzanie społeczne, charakterystyczne dla przedsiębiorstw społecznych, z kulturą organizacyjną i kulturą jakości realizowanymi w standardach prospołeczności rynkowej.

Ważnym punktem konferencji była dyskusja nad społecznym zaangażowaniem banków. Doktor Ewa Kulińska-Sadłocha omówiła zasady odpowiedzialnej bankowości – ZOB (ang. *principles for responsible banking*), które mają na celu nie tylko odbudowę i wzmocnienie zaufania do banków, lecz przede wszystkim ustanowienie globalnego standardu odpowiedzialności w branży bankowej. Została przedstawiona ewolucja postrzegania odpowiedzialności w bankowości w ujęciu sekularnym, analiza ZOB oraz przedstawienie – na podstawie przeprowadzonego badania eksperckiego – opinii kluczowych ekspertów rynku finansowego na temat ich implementacji w warunkach polskich.

Przeciwstawnym głosem do uznania dla prospołecznego udziału banków w życiu gospodarczym było wystąpienie dr. Stanisława Jana Adamczyka, który krytycznie odniósł się do rozbudzania świadomości ekonomicznej konsumentów na przykładzie kredytów frankowych.

Kontekst zarządczy w ujęciu prospołeczności wprowadził dr Grzegorz Sobiecki, który sformułował szereg sugestii dla trendu zwanego Interim Managementem. W tym ujęciu łączącym różnorodność oraz integrację w zarządzaniu przedstawiono rekomendacje, aby działania w Interim Management zakładały pod względem skuteczności cele realistyczne, pod względem efektywności miały charakter praktyczny, a pod względem wdrożeniowym obejmowały systemy i narzędzia, których działanie wspiera zarządy w uzyskaniu realnego i trwałego efektu biznesowego wynikającego ze skutecznych działań dla różnorodności oraz integracji.

Dyskusja konferencyjna prowadzona z wielu naukowych punktów widzenia, a także przy aktywnym udziale studentów określiła zmiany w gospodarce zmierzające ku aspektom prospołecznym. Tak szeroki zakres spojrzenia od makro- do mikroekonomicznego udowodnił, że prospołeczność jest zjawiskiem, które trwale zaczyna się wpisywać w funkcjonowanie podmiotów gospodarczych i środowiska rynkowego.

Cytuj jako:

Brdulak J., Florczak E., *Prospołeczność w życiu społeczno-gospodarczym XXI wieku – sprawozdanie z konferencji*, „Myśl Ekonomiczna i Polityczna” 2020 nr 2(69), s. 117–123. DOI: 10.26399/meip.2(69).2020.14/j.brdulak/e.florczak

Cite as:

Brdulak J., Florczak E. (2020), ‘Prospołeczność w życiu społeczno-gospodarczym XXI wieku – sprawozdanie z konferencji’ [‘Pro-social behaviour in the socioeconomic life of the 21st century: conference report’], *Myśl Ekonomiczna i Polityczna* 2(69), 117–123, DOI: 10.26399/meip.2(69).2020.14/j.brdulak/e.florczak

NOTY O AUTORACH

Tomasz Gardziński – mgr, Uczelnia Łazarskiego

Andrzej Łabenda – student, Uczelnia Łazarskiego

Natalia Wilczewski – studentka, Uczelnia Łazarskiego

Magdalena Bryk – studentka, Uczelnia Łazarskiego

Gia Zoidze – dr, Uniwersytet Stanowy Batumi Shota Rustaveli oraz Akademia Morska w Batumi, Gruzja (gościnnie)

Dorota Śmigielska – mgr inż., Uczelnia Łazarskiego

Maciej Przemysław Smolarek – mgr, doktorant Szkoły Głównej Handlowej

Piotr Stolarczyk – dr, Uczelnia Łazarskiego

Jacek Brdulak – dr hab., profesor Szkoły Głównej Handlowej w Warszawie

Ewelina Florczak – dr, adiunkt Uczelni Łazarskiego w Warszawie

NOTES ON THE AUTHORS

Tomasz Gardziński – mgr, Lazarski University in Warsaw

Andrzej Łabenda – masters student, Lazarski University in Warsaw

Natalia Wilczewski – masters student, Lazarski University in Warsaw

Magdalena Bryk – masters student, Lazarski University in Warsaw

Gia Zoidze – PhD, Batumi Shota Rustaveli State University and Batumi State Maritime Academy, Batumi, Georgia (invited)

Dorota Śmigielska – MA Engineer, Lazarski University in Warsaw

Maciej Przemysław Smolarek – MA, Warsaw School of Economics

Piotr Stolarczyk – PhD, Lazarski University in Warsaw

Jacek Brdulak – PhD hab., Warsaw School of Economics Professor

Ewelina Florczak – PhD, Lazarski University in Warsaw

ZASADY ETYCZNE OBOWIĄZUJĄCE W ODNIESIENIU
DO PUBLIKACJI ZAMIESZCZANYCH W KWARTALNIKU
„MYŚL EKONOMICZNA I POLITYCZNA”

Redakcja „Myśli Ekonomicznej i Politycznej” dba o utrzymanie wysokich standardów etycznych czasopisma i przestrzega stosowne zasady. Zasady te zostały oparte na COPE’s Best Practice Guidelines for Journal Editors. Są to:

Zasady dotyczące redakcji

Decyzje o publikacji

Redaktor naczelny stosuje się do aktualnego stanu prawnego w zakresie zniesławienia, naruszenia praw autorskich i plagiatu oraz ponosi odpowiedzialność za decyzje, które ze złożonych w Redakcji artykułów powinny zostać opublikowane.

Poufność

Żadnemu członkowi zespołu redakcyjnego nie wolno ujawniać informacji na temat złożonej pracy komukolwiek, kto nie jest upoważniony procedurą wydawniczą do ich otrzymania.

Ujawnienie i konflikt interesów

Nieopublikowane artykuły, bądź ich fragmenty nie mogą być wykorzystane w badaniach własnych członków zespołu redakcyjnego bądź recenzentów bez wyraźnej pisemnej zgody autora.

Zasady dotyczące autorów

Autorstwo pracy

Autorstwo powinno być ograniczone do osób, które znacząco przyczyniły się do pomysłu, projektu, wykonania lub interpretacji pracy. Jako współautorzy powinny być wymienione wszystkie osoby, które miały udział w powstaniu pracy.

Ujawnienie i konflikt interesów

Autor powinien ujawnić wszelkie źródła finansowania projektów w swojej pracy oraz wszelkie istotne konflikty interesów, które mogą wpłynąć na jej wyniki lub interpretację.

Oryginalność i plagiat

Autor przekazuje do redakcji wyłącznie oryginalną pracę. Powinien upewnić się, że nazwiska autorów cytowanych w pracy i/lub fragmenty prac cytowanych dzieł zostały w niej w prawidłowy sposób zacytowane lub wymienione.

Ghostwriting/guestautorship

Ghostwriting/guestautorship są przejawem nierzetelności naukowej i wszelkie wykryte przypadki będą demaskowane. Autor/ka składa oświadczenie, którego celem jest zapobieganie praktykom ghostwriting/guestautorship.

Zasady dotyczące recenzentów

Poufność

Wszystkie recenzowane prace są traktowane jak dokumenty poufne.

Anonimowość

Wszystkie recenzje wykonywane są anonimowo, a Redakcja nie udostępnia danych autorów recenzentom.

Standardy obiektywności

Recenzje powinny być wykonane w sposób obiektywny i rzetelnie.

Ujawnienie i konflikt interesów

Informacje poufne lub pomysły nasuwające się w wyniku recenzji muszą być utrzymane w tajemnicy i nie mogą być wykorzystywane do innych celów. Recenzenci nie mogą recenzować prac, w stosunku do których występuje konflikt interesów wynikający z relacji z autorem.

‘Economic and Political Thought’ Editorial Board strives to ensure high ethical standards. Articles submitted for publication in *Ius Novum* are assessed for their integrity, compliance with ethical standards and contribution to the development of scholarship.

The principles listed below are based on the COPE’s Best Practice Guidelines for Journal Editors.

Ethical standards for editors

Decision on publication

The Editor-in-Chief must obey laws on libel, copyright and plagiarism in their jurisdictions and is responsible for the decisions which of the submitted articles should be published. The Editor may consult with the Associate Editors and/or reviewers in making publication decisions. If necessary, the Advisory Board’s opinion is also taken into consideration. The decision to publish an article may be constrained by the risk of potential libel, copyright or other intellectual property infringement, plagiarism or self-plagiarism and doubts concerning authorship or co-authorship, i.e. the so-called ghost and guest authorship.

Confidentiality

No member of the Editorial Board is entitled to reveal information on a submitted work to any person other than the one authorised to be informed in the course of the editorial procedure, its author, reviewers, potential reviewers, editorial advisors or the Publisher. The Editor does not provide authors with the information about reviewers and vice versa.

Conflict of interests and its disclosure

Unpublished articles or their fragments cannot be used in the Editorial Board staff’s or reviewers’ own research without an author’s explicit consent in writing. The Editor does not appoint reviewers who are authors’, subordinates or are in other direct personal relationships (if the Editor knows about them).

Ethical standards for authors

Authorship

Authorship should reflect individuals’ contribution to the work concept, project, implementation or interpretation. All co-authors who contributed to the publication should be listed. Persons who are not authors but made substantial contributions to the article, should be listed in the acknowledgements section. The author should make sure that all co-authors have been listed, are familiar with and have accepted the final version of the article, and have given their consent for submitting the article for publication. Authors who publish the findings of their research should present the research methodology used, an objective discussion of the results and their importance for academic purposes and practice. The work should provide reference to all the sources used. Publishing false or intentionally untrue statements is unethical.

Conflict of interests and its disclosure

Authors should disclose all sources of their projects funding, contribution of research institutions, societies and other entities as well as all other conflicts of interests that might affect the findings and their interpretation.

Originality and plagiarism Authors must only submit original works. They should make sure that the names of authors cited in the work and/or cited fragments of their works are properly acknowledged or referenced.

Ghost/guest authorship

Ghost authorship is when someone makes a substantial contribution to a work but he/she is not listed as an author or his/her role in the publication is not acknowledged. Guest authorship takes place when someone's contribution is very small or inexistent but his/her name is listed as an author.

Ghost and guest authorship are manifestations of a lack of scientific integrity and all such cases will be disclosed, involving a notification of component entities (institutions employing the authors, scientific societies, associations of editors etc.). The Editorial Board will document every instance of scientific dishonesty, especially the violation of the ethical principles binding in science.

In order to prevent ghost or guest authorship, authors are requested to provide declarations of authorship.

Ethical standards for reviewers

Confidentiality

All reviewed works should be treated as confidential documents. They cannot be shown to or discussed with third parties who are not authorised members of the Editorial Board.

Anonymity

All reviews are made anonymously; neither does the Editor reveal information on authors to reviewers.

Objectivity standards

Reviews should be objective. Derogatory personal remarks are inappropriate. Reviewers should clearly express their opinions and provide adequate arguments. All doubts as well as critical and polemical comments should be included in the review.

Conflict of interests and its disclosure

Confidential information and ideas arising as a result of a review must be kept secret and cannot be used for personal benefits. Reviewers should not review works of authors if there is a conflict of interests resulting from their close relationship.

INFORMACJA DLA AUTORÓW KWARTALNIKA „MYŚL EKONOMICZNA I POLITYCZNA”

1. Czasopismo przyjmuje oryginalne, niepublikowane prace naukowe dotyczące szeroko rozumianej problematyki ekonomicznej i politycznej. Nadsyłane materiały powinny zawierać istotne przyczynki teoretyczne lub ciekawe zastosowanie empiryczne. Publikowane są także recenzje oraz sprawozdania z życia naukowego szkół wyższych. Artykuły są przedmiotem recenzji, a warunkiem opublikowania jest pozytywna opinia recenzenta.
2. Materiał do Redakcji należy przekazać w jednym egzemplarzu znormalizowanego maszynopisu (30 wierszy na stronie, po 60 znaków w wierszu, ok. 1800 znaków na stronie) wraz z tekstem zapisanym na nośniku elektronicznym lub przesłanym pod adresem: wydawnictwo@lazarski.edu.pl
3. Przypisy należy umieszczać na dole strony, podając najpierw inicjały imienia, nazwisko autora, tytuł pracy, nazwę wydawnictwa, miejsce i rok wydania, numer strony. W przypadku prac zbiorowych należy podać imię i nazwisko redaktora naukowego. Szczegółowe wskazówki dla autorów opublikowane są na stronie internetowej Oficyny Wydawniczej Uczelni Łazarskiego pod adresem <https://www.lazarski.pl/pl/badania-i-rozwoj/oficyna-wydawnicza-uczelni-lazarskiego/dla-autorow/>.
4. Zdjęcia i rysunki mogą być dostarczone w postaci oryginalnej (do skanowania) lub zapisane w formatach TIFF, GIF, BMP.
5. Do artykułu należy dołączyć bibliografię oraz streszczenie, podając cel artykułu, zastosowaną metodykę, wyniki pracy oraz wnioski. Streszczenie nie powinno przekraczać 20 wierszy maszynopisu. Jeżeli w streszczeniu występują specjalistyczne terminy albo zwroty naukowe lub techniczne, należy podać ich odpowiedniki w języku angielskim.
6. Artykuł powinien mieć objętość od 18 do 25 stron znormalizowanego maszynopisu (nie licząc bibliografii), natomiast recenzja, komunikat naukowy i informacja – 12 stron.
7. Redakcja zastrzega sobie prawo dokonywania w nadesłanej pracy skrótów, zmiany tytułów, podtytułów oraz poprawek stylistycznych.
8. Opracowanie należy podpisać pełnym imieniem i nazwiskiem, podać swój adres z numerem telefonu, faksu, e-mail, stopień lub tytuł naukowy, nazwę instytucji naukowej, w której autor jest zatrudniony.

PROCEDURA RECENZOWANIA PUBLIKACJI W KWARTALNIKU
„MYŚL EKONOMICZNA I POLITYCZNA”

Rada Programowa i Kolegium Redakcyjne kwartalnika „Myśl Ekonomiczna i Polityczna” na posiedzeniu 30 czerwca 2011 r. jednogłośnie przyjęły następujące zasady obowiązujące przy recenzowaniu publikacji w kwartalniku „Myśl Ekonomiczna i Polityczna”.

1. Do oceny każdej publikacji Kolegium Redakcyjne powołuje co najmniej dwóch recenzentów zewnętrznych, czyli specjalistów wywodzących się spoza Uczelni Łazarskiego.
2. Jeden z wyżej wymienionych dwóch recenzentów musi pochodzić z zagranicznych ośrodków naukowo-badawczych.
3. W postępowaniu recenzyjnym obowiązuje tzw. *double-blind peer review process*, czyli zasada, że autor publikacji i jej recenzenci nie znają swoich tożsamości.
4. Recenzenci składają pisemne oświadczenia o niewystępowaniu konfliktu interesów, jeśli chodzi o ich relacje z autorami recenzowanych tekstów.
5. Recenzja ma formę pisemną i kończy się jednoznacznym wnioskiem dotyczącym dopuszczenia publikacji do druku lub jej odrzucenia.
6. Powyższa procedura i zasady recenzowania publikacji są podawane do publicznej wiadomości na stronach internetowych kwartalnika „Myśl Ekonomiczna i Polityczna”.
7. Nazwiska recenzentów poszczególnych publikacji nie są podawane do publicznej wiadomości, natomiast są ujawniane dane recenzenta każdego numeru kwartalnika.

Powyższe procedury i zasady recenzowania są zgodne z wytycznymi Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego.

Redaktor Naczelny
dr Adrian Chojan

INFORMATION FOR AUTHORS SUBMITTING ARTICLES
TO *ECONOMIC AND POLITICAL THOUGHT*

1. The quarterly accepts original unpublished scientific articles devoted to issues within a broad field of economics and political studies as well as management. Submitted manuscripts should provide substantial theoretical generalisations. The journal also publishes reviews and reports on academic life. The submission of an article means the author approves of and follows commonly accepted rules of publication ethics and publication malpractice. Articles are subject to evaluation by two reviewers and their positive opinion is a condition for their publication.
2. Manuscripts should be submitted in one copy of a standard typescript (30 lines of 60 characters each, i.e. ca. 1,800 characters per page) together with a digital version saved on a data storage device and emailed to wydawnictwo@lazarski.edu.pl.
3. Footnotes should be placed at the bottom of a page providing the initials of the author's given name and surname, the year of publication, the title, the name of a journal or a publisher, the place of publication (in case of books) and a page number.
In case of books with multiple authors, give the first name and surname of their editors. Online material is to be described in the same way as articles in print journals or books followed by a URL and the date of access. It is also necessary to add a bibliography after the article text. Detailed information for authors is published on the Lazarski University Publishing House website: <https://www.lazarski.pl/pl/badania-i-rozwoj/oficyna-wydawnicza-uczelni-lazarskiego/dla-autorow/> (We encourage you to read the English version).
4. Photographs and drawings can be submitted in the original version (for scanning) or saved in TIFF, GIF and BMP formats.
5. An article should be accompanied by references and abstract informing about its aim, methodology, work outcomes and conclusions. An abstract should not exceed 20 lines of typescript.
6. An article should be in the range between 18 and 25 pages of a standard typescript (not including references) and a review, scientific news or information 12 pages.
7. The editor reserves the right to introduce changes in the manuscript submitted for publication, e.g. shorten it, change the title and subheadings as well as correct the style.
8. A manuscript shall contain the author's full given name and surname, their residence address with the telephone/fax number, their email address, the scientific degree or title and the name of the scientific institution the author works for.

ECONOMIC AND POLITICAL THOUGHT
PUBLICATION REVIEW PROCEDURE

1. The Editorial Board appoints at least two independent reviewers, i.e. specialists who are not Lazarski University employees, to evaluate each publication.
2. One of the two reviewers shall be an employee of a foreign research centre.
3. The reviewing procedure is a so-called double-blind peer review process, i.e. follows a rule that an author and reviewers do not know their identity.
4. Reviewers submit written declarations of non-existence of a conflict of interests in their relations with the authors of articles being reviewed.
5. A review must be developed in writing and provide an unambiguous recommendation to accept a manuscript for publication or decline it.
6. The above procedure and rules of reviewing are published on the *Economic and Political Thought* website.
7. The names of reviewers of particular publications are not revealed. However, the name of the reviewer of each quarterly issue is publicised. The above procedures and reviewing principles conform to the directives of the Ministry of Science and Higher Education.

Editor-in-chief
dr Adrian Chojan

Oficyna Wydawnicza Uczelni Łazarskiego
oferuje następujące nowe publikacje:

1. *Kobiety w medycynie. W stulecie odzyskania niepodległości 1918–2018*, Maria Ciesielska, Anna Marek, Magdalena Paciorek (red.), Warszawa 2019, ISBN 978-83-64054-91-4.
2. *Nowy Porządek Świata. Dekompozycja państw i narodów*, Marian Guzek, Warszawa 2019, ISBN 978-83-64054-71-6.
3. *Charakterystyka umowy Time for Photos oraz roszczeń z tytułu jej niewykonania lub nienależytego wykonania*, Katarzyna Jedynek, Warszawa 2019, ISBN 978-83-64054-79-2.
4. *Legal Conditions of International Cooperation for the Safety and Efficiency of Civil Aviation*, ed. by Ewa Jasiuk, Roman Wosiek, Warsaw 2019, ISBN 978-83-64054-27-3.
5. *Poland and Ukraine: Common Neighborhood and Relations*, ed. by Martin Dahl, Adrian Chojan, Warsaw 2019, ISBN 978-83-64054-15-0.
6. *Resolving International Economic Problems with the Tools of Contemporary Econometrics*, ed. by Krzysztof Beck, Warsaw 2019, ISBN 978-83-64054-39-6.
7. *Elastyczne formy zatrudnienia we włoskim i polskim prawie pracy. Szanse i zagrożenia*, Angelica Riccardi (red.), Magdalena Rycak (red.), Warszawa 2019, ISBN 978-83-64054-51-8.
8. *Determinanty synchronizacji cykli koniunkturalnych w krajach Unii Europejskiej*, Krzysztof Beck, Warszawa 2019, ISBN 978-83-64054-43-3.
9. *Prawo a nowoczesność. Wyzwania – problemy – nadzieje*, Anna Hrycaj, Aneta Łazarska, Przemysław Szustakiewicz (red.), Warszawa 2019, ISBN 978-83-64054-63-1.
10. *Investors' Perceptions and Stock Market Outcomes. Interdisciplinary Approach*, ed. by Olha Zadorozhna, Martin Dahl, Warsaw 2019, ISBN 978-83-64054-67-9.

Pozostałe publikacje:

1. Krystyna Regina Bąk (red.), *Statystyka wspomagana Excelem 2007*, Warszawa 2010.
2. Maria Biegniewicz-Steyer, *O powstańczych dniach trochę inaczej*, Warszawa 2018.
3. Wojciech Bieńkowski, Krzysztof Szczygielski, *Rozważania o rozwoju gospodarczym Polski*, Warszawa 2009.
4. Wojciech Bieńkowski, Adam K. Prokopowicz, Anna Dąbrowska, *The Transatlantic Trade and Investment Partnership. The 21st Century Agreement*, Warsaw 2015.
5. Remigiusz Bierzanek, *Przez wiek XX. Wspomnienia i refleksje*, Warszawa 2006.
6. Jacek Brdulak, Ewelina Florczak, *Uwarunkowania działalności przedsiębiorstw społecznych w Polsce*, Warszawa 2016.
7. Piotr Brzeziński, Zbigniew Czarnik, Zuzanna Łaganowska, Arwid Mednis, Stanisław Piątek, Maciej Rogalski, Marlena Wach, *Nowela listopadowa prawa telekomunikacyjnego*, Warszawa 2014.
8. Hans Ephraïmson-Abt, Anna Konert, *New Progress and Challenges in The Air Law*, Warszawa 2014.
9. Janusz Filipczuk, *Adaptacyjność polskich przedsiębiorstw w warunkach transformacji systemowej*, wyd. II, Warszawa 2007.
10. Jerzy A. Gawinecki (red. nauk.), *Ekonometria w zadaniach*, praca zbiorowa, Warszawa 2008.
11. Jerzy A. Gawinecki, *Matematyka dla ekonomistów*, Warszawa 2010.

12. Grażyna Gierszewska, Jerzy Kisielnicki (red. nauk.), *Zarządzanie międzynarodowe. Konkurencyjność polskich przedsiębiorstw*, Warszawa 2010.
13. Tomasz G. Grosse (red. nauk.), *Między polityką a rynkiem. Kryzys Unii Europejskiej w analizie ekonomistów i politologów*, praca zbiorowa, Warszawa 2013.
14. Jan Grzyski, *Powrót do Europy – polski dyskurs. Wyznaczanie perspektywy krytycznej*, Warszawa 2016.
15. Marian Guzek, *Makroekonomia i polityka po neoliberalizmie. Eseje i polemiki*, Warszawa 2011.
16. Marian Guzek (red. nauk.), *Ekonomia i polityka w kryzysie. Kierunki zmian w teoriach*, praca zbiorowa, Warszawa 2012.
17. Marian Guzek, *Teorie ekonomii a instrumenty antykryzysowe*, Warszawa 2013.
18. Marian Guzek, *Kapitalizm na krawędzi*, Warszawa 2014.
19. Marian Guzek, *Doktryny ustrojowe. Od liberalizmu do libertarianizmu*, Warszawa 2015.
20. Marian Guzek, *Przyszłość kapitalizmu – cesjonalizm?*, Warszawa 2016.
21. Marian Guzek, *Świat zachodu po nieudanym wejściu w erę postindustrialną*, Warszawa 2018.
22. Anna Harasiewicz-Mordasewicz, *Word 2007*, Warszawa 2009.
23. Anna Harasiewicz-Mordasewicz, *Excel 2007*, Warszawa 2010.
24. Dominika E. Harasimiuk, Marcin Olszówka, Andrzej Zinkiewicz (red. nauk.), *Prawo UE i porządek konstytucyjny państw członkowskich. Problem konkurencji i wzajemnych relacji*, Warszawa 2014.
25. Stanisław Hoc, *Prawo administracyjne gospodarcze. Wybrane zagadnienia*, Warszawa 2013.
26. „Ius Novum”, Ryszard A. Stefański (red. naczelny), kwartalnik, Uczelnia Łazarskiego, numery: 1/2007, 2–3/2007, 4/2007, 1/2008, 2/2008, 3/2008, 4/2008, 1/2009, 2/2009, 3/2009, 4/2009, 1/2010, 2/2010, 3/2010, 4/2010, 1/2011, 2/2011, 3/2011, 4/2011, 1/2012, 2/2012, 3/2012, 4/2012, 1/2013, 2/2013, 3/2013, 4/2013, Numer specjalny 2014, 1/2014, 2/2014, 3/2014, 4/2014, 1/2015, 2/2015, 3/2015, 4/2015, 1/2016, 2/2016, 3/2016, 4/2016, 1/2017, 2/2017, 3/2017, 4/2017, 1/2018, 2/2018, 3/2018, 4/2018, 1/2019, 2/2019, 3/2019, 4/2019, 1/2020, 2/2020.
27. Andrzej Jagiełło, *Polityka akcyzowa w odniesieniu do wyrobów tytoniowych w Polsce w latach 2000–2010 i jej skutki ekonomiczne*, Warszawa 2012.
28. Sylwia Kaczyńska, Anna Konert, Katarzyna Łuczak, *Regulacje hiszpańskie na tle obowiązujących przepisów międzynarodowego i europejskiego prawa lotniczego*, Warszawa 2016.
29. Anna Konert (red.), *Aspekty prawne badania zdarzeń lotniczych w świetle Rozporządzenia 996/2010*, Warszawa 2013.
30. Anna Konert, *A European Vision for Air Passengers*, Warszawa 2014.
31. Anna Konert (red.), *Internacjonalizacja i europeizacja prawa lotniczego. Księga pamiątkowa ku czci Profesora Marka Żylicza*, Warszawa 2015.
32. Łukasz Konopielko, Michał Wołoszyn, Jacek Wytrębowski, *Handel elektroniczny. Ewolucja i perspektywy*, Warszawa 2016.
33. Dariusz A. Kosior, Marek Postuła, Marek Rosiak (red.), *Doustne leki przeciwkrzepliwne. Od badań klinicznych do praktyki*, Warszawa 2013.
34. Dariusz A. Kosior, Marek Rosiak, Marek Postuła (red.), *Doustne leki przeciwpyłkowe w leczeniu chorób układu sercowo-naczyniowego. Okiem kardiologa i farmakologa*, Warszawa 2014.
35. Jerzy Kowalski, *Państwo prawa. Demokratyczne państwo prawne. Antologia*, Warszawa 2008.
36. Stanisław Koziej, *Rozmowy o bezpieczeństwie. O bezpieczeństwie narodowym Polski w latach 2010–2015 w wywiadach i komentarzach Szefa Biura Bezpieczeństwa Narodowego*, Warszawa 2016.

37. Stanisław Koziej, *Rozważania o bezpieczeństwie. O bezpieczeństwie narodowym Polski w latach 2010–2015 w wystąpieniach i referatach Szefa Biura Bezpieczeństwa Narodowego*, Warszawa 2016.
38. Stanisław Koziej, *Studia o bezpieczeństwie. O bezpieczeństwie narodowym i międzynarodowym w latach 2010–2015 w publikacjach i analizach Szefa Biura Bezpieczeństwa Narodowego*, Warszawa 2017.
39. Rafał Krawczyk, *Islam jako system społeczno-gospodarczy*, Warszawa 2013.
40. Rafał Krawczyk, *Podstawy cywilizacji europejskiej*, Warszawa 2006.
41. Rafał Krawczyk, *Zachód jako system społeczno-gospodarczy*, Warszawa 2016.
42. Maria Kruk-Jarosz (red. nauk.), *System organów ochrony prawnej w Polsce. Podstawowe instytucje*, wyd. II zm. i popr., Warszawa 2008.
43. Maciej Krzak, *Kontrowersje wokół antycyklicznej polityki fiskalnej a niedawny kryzys globalny*, Warszawa 2012.
44. Michał Kuź, *Alexis de Tocqueville's Theory of Democracy and Revolutions*, Warsaw 2016.
45. Jerzy Menkes (red. nauk.), *Prawo międzynarodowe w XXI wieku. Księga pamiątkowa profesor Renaty Szafarz*, Warszawa 2007.
46. Jerzy Menkes (red. nauk.), *Prawo międzynarodowe – problemy i wyzwania. Księga pamiątkowa profesor Renaty Sonnenfeld-Tomporek*, Warszawa 2006.
47. Jerzy Menkes (red. nauk.), *Wybór kasusów z prawa międzynarodowego. Zagadnienia ogólne*, zeszyt 1, Warszawa 2008.
48. Aleksandra Mężykowska, *Interwencja humanitarna w świetle prawa międzynarodowego*, Warszawa 2008.
49. Mariusz Muszyński (red. nauk.), Dominika E. Harasimiuk, Małgorzata Kozak, *Unia Europejska. Instytucje, polityki, prawo*, Warszawa 2012.
50. „Myśl Ekonomiczna i Polityczna”, Józef M. Fiszer (red. nac.), kwartalnik, Uczelnia Łazarskiego, numery: 1(28)2010, 2(29)2010, 3(30)2010, 4(31)2010, 1–2(32–33)2011, 3(34)2011, 4(35)2011, 1(36)2012, 2(37)2012, 3(38)2012, 4(39)2012, 1(40)2013, 2(41)2013, 3(42)2013, 4(43)2013, 1(44)2014, 2(45)2014, 3(46)2014, 4(47)2014, 1(48)2015, 2(49)2015, 3(50)2015, 4(51)2015, 1(52)2016, 2(53)2016, 3(54)2016, 4(55)2016, 1(56)2017, 2(57)2017, 3(58)2017, 4(59)2017, 1(60)2018, 2(61)2018, 3(62)2018, 4(63)2018, 1(64)2019, 2(65)2019, 3(66)2019, 4(67)2019, 1(68)2020.
51. Edward Nieznański, *Logika dla prawników*, Warszawa 2006.
52. Marcin Olszówka, *Konstytucja PRL a system źródeł prawa wyznaniowego do roku 1989*, Warszawa 2016.
53. Marcin Olszówka, *Wpływ Konstytucji RP z 1997 roku na system źródeł prawa wyznaniowego*, Warszawa 2016.
54. Bartłomiej Opaliński, *Rola Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej w procesie stanowienia ustaw na tle praktyki ustrojowej Konstytucji III RP*, Warszawa 2014.
55. Bartłomiej Opaliński (red. nauk.), *Prawo administracyjne w ujęciu interdyscyplinarnym*, Warszawa 2014.
56. Bartłomiej Opaliński, Maciej Rogalski (red. nauk.), *Kontrola korespondencji. Zagadnienia wybrane*, Warszawa 2018.
57. Bartłomiej Opaliński, Maciej Rogalski, Przemysław Szustakiewicz, *Służby specjalne w systemie administracyjnym Rzeczypospolitej Polskiej*, Warszawa 2016.
58. Bartłomiej Opaliński, Przemysław Szustakiewicz, *Policja. Studium administracyjnoprawne*, Warszawa 2013.

59. Bartłomiej Opaliński, Przemysław Szustakiewicz (red. nauk.), *Funkcjonowanie służb mundurowych i żołnierzy zawodowych w polskim systemie prawnym. Zagadnienia wybrane*, Warszawa 2015.
60. Leokadia Oręziak, *Konkurencja podatkowa i harmonizacja podatków w ramach Unii Europejskiej*, Warszawa 2007.
61. Leokadia Oręziak (red. nauk.), *Finansowanie rozwoju regionalnego w Polsce*, Warszawa 2008.
62. Leokadia Oręziak, Dariusz K. Rosati (red. nauk.), *Kryzys finansów publicznych*, Warszawa 2013.
63. Iryna Polets, *Merlin's Faces. From Medieval Literature to Film*, Warsaw 2018.
64. Maciej Rogalski, *Odpowiedzialność karna a odpowiedzialność administracyjna w prawie telekomunikacyjnym, pocztowym i konkurencji*, Warszawa 2015.
65. Maciej Rogalski, *Świadczenie usług telekomunikacyjnych*, Warszawa 2014.
66. Maciej Rogalski (red. nauk.), *Wymiar wolności w prawie administracyjnym*, Warszawa 2018.
67. Dariusz Rosati (red. nauk.), *Gospodarka oparta na wiedzy. Aspekty międzynarodowe*, Warszawa 2007.
68. Dariusz Rosati (red. nauk.), *Euro – ekonomia i polityka*, Warszawa 2009.
69. Grzegorz Rydlewski, Przemysław Szustakiewicz, Katarzyna Golat, *Udzielanie informacji przez administrację publiczną – teoria i praktyka*, Warszawa 2012.
70. Jacek Szymanderski, *Schylek komunizmu i polskie przemiany w odbiorze społecznym*, Warszawa 2011.
71. Jacek Sierak, Kamila Lubańska, Paweł Wielądek, Marcin Sienicki, Tetiana Kononenko, Ryma Alsharabi, Malwina Kupka, Bartłomiej Rutkowski, Bogdan Olesiński, Remigiusz Górniak, *Efekty wykorzystania dotacji unijnych w ramach Regionalnych Programów Operacyjnych w latach 2007–2013. Cz. 1: Województwa Polski Północnej, Zachodniej i Południowej*, Warszawa 2016.
72. Jacek Sierak, Anna Karasek, Angelika Kucyk, Oleksandr Kornijenko, Marcin Sienicki, Anna Godlewska, Agnieszka Boczkowska, Albina Łubian, *Efekty wykorzystania dotacji unijnych w ramach Regionalnych Programów Operacyjnych w latach 2007–2013. Cz. 2: Województwa Polski Wschodniej i Centralnej*, Warszawa 2016.
73. Karol Sławik, *Zagrożenia życia i zdrowia ludzkiego w Polsce. Aspekty prawno-kryminologiczne i medyczne*, Warszawa 2015.
74. Jerzy Wojtczak-Szyszkowski, *O obowiązkach osób świeckich i ich sprawach. Część szesnasta Dekretu przypisywanego Iwonowi z Chartres (tłum. z jęz. łac.)*, Warszawa 2009.
75. Janusz Żarnowski, *Współczesne systemy polityczne. Zarys problematyki*, Warszawa 2012.

Oficyna Wydawnicza
Uczelni Łazarskiego
02-662 Warszawa, ul. Świeradowska 43
tel.: (22) 54 35 450
fax: (22) 54 35 392
e-mail: wydawnictwo@lazarski.edu.pl
www.lazarski.pl

Uczelnia Łazarskiego rozpoczęła działalność 1 października 1993 r. Dziś jest to jedna z najbardziej prestiżowych niepublicznych uczelni w Polsce. Prowadzi studia na siedmiu kierunkach: prawo, administracja, stosunki międzynarodowe, ekonomia, finanse i rachunkowość, zarządzanie oraz kierunek lekarski.

W 2006 r. Uczelnia uzyskała uprawnienia do nadawania stopnia naukowego doktora nauk prawnych, w 2016 uprawnienia do nadawania stopnia doktora habilitowanego nauk prawnych, a obecnie czyni starania o uzyskanie uprawnień do nadawania stopnia naukowego doktora nauk ekonomicznych i w dziedzinie nauk społecznych w zakresie nauk o polityce. Od 2012 roku na kierunku stosunków międzynarodowych działa Centrum Naukowe Uczelni Łazarskiego i Instytutu Studiów Politycznych PAN. Kierunek ten w 2016 roku uzyskał ocenę wyróżniającą Polskiej Komisji Akredytacyjnej.

Uczelnię Łazarskiego wyróżnia wysoki stopień umiędzynarodowienia; prowadzi w języku angielskim studia I i II stopnia w trybie stacjonarnym na trzech kierunkach: ekonomia, stosunki międzynarodowe i zarządzanie. Cztery programy studiów otrzymały akredytację Coventry University z Wielkiej Brytanii – ich absolwenci otrzymują dwa dyplomy: polski i angielski. Uczelnia prowadzi też współpracę z prestiżowymi uniwersytetami amerykańskimi: Georgetown University w Waszyngtonie, University of Kentucky w Lexington i University of Wisconsin w La Crosse.

Nasza Uczelnia zajmuje trzecie miejsce w rankingach uczelni niepublicznych, a Wydział Prawa i Administracji od wielu lat jest liderem w rankingach wydziałów prawa uczelni niepublicznych. Realizowane u nas programy nauczania są współtworzone z wybitnymi praktykami i odpowiadają oczekiwaniom pracodawców. Dzięki temu 96% naszych absolwentów znajduje pracę w trakcie lub zaraz po studiach.

W ramach Uczelni działa również Centrum Kształcenia Podyplomowego, oferujące wysokiej jakości usługi z zakresu kształcenia podyplomowego, szkoleń i doradztwa dla firm, instytucji oraz jednostek administracji państwowej i samorządowej. Absolwentom studiów prawniczych oferujemy anglojęzyczne studia LLM (odpowiednik MBA), umożliwiające zdobycie międzynarodowego dyplomu prawniczego.

Wykładowcy Uczelni to znani w kraju i za granicą dydaktycy, którzy łączą pracę naukową z doświadczeniem zdobytym w renomowanych i cenionych na rynku firmach i instytucjach. To również znakomici profesorowie z Wielkiej Brytanii, Niemiec i Stanów Zjednoczonych.

Uczelnia Łazarskiego posiada certyfikaty „Wiarygodna Szkoła”, „Uczelnia walcząca z plagiatami”, „Dobra Uczelnia, Dobra Praca” oraz „Uczelnia Liderów”.